

ΧΡΟΝΙΚΑ זכרונות

ΟΡΓΑΝΟ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟΜΟΣ ΙΗ' • ΑΡ. ΦΥΛΛΟΥ 135 • ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 1995 • ΣΕΒΑΤ-ΑΛΑΡ 5755

ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΡΑΤΣΙΣΜΟΣ

Του κ. Γ.Σ. ΑΛΕΞΙΑΔΗ

Ο ΦΑΣΙΣΜΟΣ ΕΙΝΑΙ ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΗΣ ΜΑΣΤΙΕ, αφού ο ηγέτης του και εγκαινιαστής του, Μουσσολίνι, παρά τα όσα πολλά άλλα τραγικά του, ουδαμού εις τας προγραμματικές διακηρύξεις του κάμνει μνείαν περί φυλετικών διακρίσεων, ενώ ο Χίτλερ υπήρξε μαθητής, καθυστερημένος μάλιστα, προηγθέντων άλλων απεχθών διδασκάλων, όλων δε - όχι, βεβαίως, κατά σύμπτωσιν - φανατικών σοσιαλιστών. Λαμβάνομεν, λοιπόν, την τιμήν να σας τους παρουσιάσωμεν, βοηθούμενοι εν τούτω και από την λαμπράν έκδοσιν «Σοσιαλισμός και Φασισμός: Μία και η αυτή οικογένεια;» (Παρίσι 1984), την εν Γαλλία ιδρυθείσης και ευδοκίμως λειτουργούσης φιλοσοφοκοινωνιολογικής λέσχης υπό την επωνυμίαν «Λέσχη του Ωρολογίου».

ΑΠΟ ΔΙΟΣ ΑΡΧΕΣΘΑΙ: Εις πλείονα του ενός άρθρα του, ο γενάρχης του «επιστημονικού σοσιαλισμού», Κάρολος Μαρξ, επιτίθεται κατά του Εβραϊσμού, τον οποίον ταυτίζει προς την κεφαλαιοκρατίαν και τονίζει ότι τότε μόνον η Ανθρωπότης θα απαλλαγή από αυτήν, όταν, προηγουμένως, απαλλαγή από τον Ιουδαϊσμόν! Ο ίδιος, εις επιστολήν του προς τον Ένγκελς, γράφει περί του Γερμανοεβραίου σοσιαλιστού Φερδινάνδου Λασάλλ:

«ΑΠΕΚΤΗΣΑ, τώρα την βεβαιότητα ότι, όπως το αποδεικνύουν το σχήμα του κρανίου του και η φορά των μαλλιών του, κατάγεται από νέγρους, οι οποίοι ηνώθησαν με τον Μωυσή κατά την διαδρομήν του διά της Αιγύπτου. Είναι βέβαιον, ότι το κράμα αυτό Εβραίου και Γερμανού, με το υπόστρωμα του νέγρου εις την βάσιν, έμελλε να έχη ένα περίεργον αποτέλεσμα».

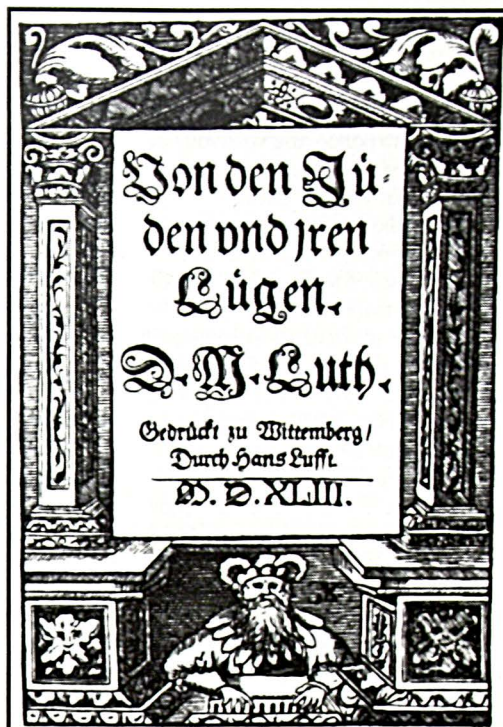
ΑΛΛΑ ΚΑΙ Ο ΔΕΥΤΕΡΟΣ εις την ιεραρχίαν των δημιουργών του «επιστημονικού σοσιαλισμού», Φρήδριχ Ένγκελς, δεν υπολείπεται εις αντιεβραϊσμόν του πρώτου. Όταν, κάποιος Ματθαίος Ντέρνβαϊλλ, εδημοσίευσε, τω 1846 εις την Γαλλίαν, λίβελλον υπό τον τίτλον: «Ιστορία εποικοδομητική και περίεργος του Ροτσίλντ, βασιλέως των Ιουδαίων», ο Ένγκελς, εις κριτικήν του δημοσιευθείσαν εις τον «Νόρθερν Σταρ» (5.9.1846) έγραφε τα εξής: «Η επιτυχία του λιβέλλου αυτού (ευρίσκεται εις την 20ήν έκδοσιν), αποδεικνύει πόσον η επίθεσις είχε ακολουθήσει την ορθήν κατεύθυνσιν»...

Αλλά και οι Γάλλοι θιασώται του αποκληθέντος «ουτοπικού σοσιαλισμού», Φουριέ, Προυντόν, Μπλανκί έχουν την ιδίαν με τους μαρξιστάς γνώμην διά τους Εβραίους. Μαθητής του τελευταίου και εκ των αρχηγών της Παρισινής Κομμούνας ο Τριντόν, συνέγραψεν, ευρισκόμενος εις την φυλακήν της Αγίας Πελαγίας, κατά το διάστημα 1866-1868, έργον υπό τον τίτλον «Περί του Ιουδαϊκού Μολωχισμού». Επανερχόμενος εις τον παραδοσιακόν, κατά τον Μεσαίωνα, μύθον περί των αποδιδομένων εις τους Εβραίους λατρευτικών εγκλημάτων, ο Τριντόν

Συνέχεια στην σελ. 36

ΕΙΚΟΝΑ ΕΞΟΦΥΛΛΟΥ: Ο Μωϋσής και ο Ααρών συγκεντρώνουν τους πρεσβύτερους.

Ακουαρέλα του Μαρξ Σαγκάλ (Κέντρο G. Pompidou, Παρίσι).

«Σχετικά με τους Εβραίους και τα ψέματά τους», ένα από τα αντισημιτικά φυλλάδια του Λουθήρου.

«Χριστιανικός» Αντισημιτισμός

Του κ. ΣΠΥΡΟΥ ΚΑΡΑΛΗ

ΕΙΝΑΙ ΠΑΡΑΔΟΞΟ το γεγονός ότι, ενώ ο ίδιος ο Κύριος ημών Ιησούς Χριστός ήταν Εβραίος, οι Απόστολοι Εβραίοι, η τιμημένη μητέρα του Κυρίου μας και όλοι οι Χριστιανοί της πρώτης Εκκλησίας ήταν αποκλειστικά Εβραίοι, εν τούτοις κατά τη διάρκεια των αιώνων αναπτύχθηκε μέσα στη Χριστιανική Εκκλησία ένας έντονος φανατικός και τυφλός αντιεβραϊσμός που έφτανε τα όρια του πιο παρανοϊκού, παραληρηματικού, παθιασμένου μίσους ενάντια στο εβραϊκό έθνος. Δεν αρνούμαι ότι στη δημιουργία αυτού του αντισημιτισμού (αντιεβραϊσμού) συνετέλεσαν και οι ίδιοι οι Εβραίοι με την αντιχριστιανική συμπεριφορά τους και το μίσος τους προς τους Χριστιανούς ειδικά τους πρώτους αιώνες, αλλά και κατόπιν. Οι Χριστιανοί είναι όμως αδικαιολόγητοι, γιατί αυτοί υποτίθεται πως είχαν την αγάπη του Χριστού στις καρδιές τους και τη διδασκαλία του Αποστόλου Παύλου, που έγραφε: «Λέω λοιπόν σ' εσάς τους εθνικούς: Βεβαιότα-

τα, εφ' όσον είμαι εγώ απόστολος των εθνών, δοξάζω τη διακονία μου μήπως παρακινήσω σε ζηλοτυπία τους κατά σάρκα ομοεθνείς μου και σώσω μερικούς από αυτούς. Γιατί αν η αποβολή τους επέφερε συμφιλίωση στον κόσμο (με το Θεό), τι θα είναι η πρόσληψή τους παρά ζωή από τους νεκρούς; Αν λοιπόν η απαρχή είναι άγια θα είναι και η ζύμη. Και αν η ρίζα είναι άγια (δηλαδή οι προπάτορες των Εβραίων, οι πατριάρχες τους), θα είναι και τα κλαδιά (δηλαδή οι απόγονοί τους, φυσικά μόνο όσοι πιστεύουν στο Χριστό)». (Ρωμαίους 11:13-16).

Ο σκοπός του έργου του Απ. Παύλου, σύμφωνα με τα λεγόμενά του, ήταν να παρακινήσει σε ζηλοτυπία τους ομοεθνείς του, ώστε βλέποντας την αγάπη για το πρόσωπο του Χριστού που θα έδειχναν οι Εθνικοί Χριστιανοί και αυτοί να ενδιαφερθούν για τον Ιησού Χριστό και να τον αποδεχτούν ως μεσσία, βασιλιά και λυτρωτή τους. Το αντίθετο ακριβώς όμως έκαναν οι χριστιανοί των κατοπινών αιώ-

«Χριστιανικός» Αντισημιτισμός

νων. Έδειξαν ένα απέραντο μίσος για τους Εβραίους, σε τέτοιο βαθμό που να γίνουν οι ίδιοι το εμπόδιο να ενδιαφερθούν οι Εβραίοι για τον Ιησού και να πιστέψουν.

Ο Θεός είχε δώσει μια υπόσχεση στον Αβραάμ και στους απογόνους του που ισχύει πάντα: «Θα ευλογήσω εκείνους που σε ευλογούν και θα καταραστώ εκείνους που σε καταριώνται. Και σ' εσένα θα ευλογηθούν όλες οι φυλές της γης». (Γένεση 12:3). Αυτή η υπόσχεση δόθηκε στον Ιακώβ και στους απογόνους του (Γένεσ. 27:29) και σ' όλο το λαό Ισραήλ (Αριθμοί 24:9). Οποσδήποτε οι Ισραηλίτες δεν συμπεριφέρθηκαν πάντοτε ορθά, γι' αυτό και ο Θεός τους τιμώρησε σκληρά διαμέσου των αιώνων, αλλά ο Θεός τιμώρησε πάντοτε και τους διώκτες των Ισραηλιτών και όσους τους μισούσαν.

Μερικοί είπαν πως όσοι φόνευαν και καταδίωκαν τους Εβραίους δεν ήταν αληθινοί Χριστιανοί. Αλλά τότε θα έπρεπε να κατηγορήσουμε μερικούς από τους μεγαλύτερους Πατέρες στην ιστορία της Εκκλησίας πως δεν ήταν Χριστιανοί. Η χριστιανική ιστορία, όμως, μου θυμίζει τα λόγια του Ησαΐα για τους συγχρόνους του Εβραίους, που αρμόζουν τέλεια και στους χριστιανούς: «Ο προπάτοράς σου αμάρτησε και οι δάσκαλοί σου ανόμησαν σ' εμένα». (Ησαΐας 43:27). Παράδειγμα, ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος, ο βασιλιάς των κηρύκων.

Οι ρητορικές ικανότητες του Ιωάννη του Χρυσόστομου ήταν απαράμιλλες. Η ευφράδειά του του χάρισε το όνομα που φέρει. Υπήρξε επίσκοπος Κωνσταντινούπολης και Διδάσκαλος της Εκκλησίας, ένας σπάνιος τίτλος που δόθηκε σε Χριστιανούς Θεολόγους μεγάλης αξίας και αναγνωρισμένης αγιότητας. Παρ' όλον ότι ήταν ένας μεγάλος θεολόγος, κήρυκας και Άγιος, ο Χρυσόστομος ήταν ένας λυσσαλέος αντισημίτης. Σε όλη την εκκλησιαστική ιστορία ο Χρυσόστομος δεν έχει όμοιο του σε μίσος κατά των Εβραίων. Και επειδή βρισκόταν σε υψηλή θέση με σημαντικά θεολογικά έργα που αναφέρονται στο όνομά του, χρησιμοποιήθηκαν οι ρητορικές του ικανότητες, για να τεθούν τα θεμέλια για το μεγαλύτερο μέρος του μελλοντικού αντισημιτισμού της Εκκλησίας. Έλεγε λοιπόν ο Χρυσόστομος:

«Πώς τολμούν οι Χριστιανοί να έχουν και την ελάχιστη συνομιλία με Εβραίους, τους αβλιότερους των ανθρώπων, που είναι λάγνοι, άρπαγες, άπληστοι, δόλιοι ληστές. Μήπως δεν είναι αθεράπευτοι δολοφόνοι,

καταστροφείς, δαίμονισμένοι, των οποίων η ακολασία και η μέθη τούς έδωσε τα χαρρακτηριστικά του γουρουνιού και του λάγνου τράγου. Ένα πράγμα ξέρουν μόνο, να ικανοποιούν την κοιλιά τους, να μεθούν, να σκοτώνουν και να ακρωτηριάζουν...».

«Η συναγωγή; Δεν είναι μόνο θέατρο και οίκος πορνείας, αλλά και σπήλαιο ληστών, φωλιά θηρίων, τόπος ντροπής και γελοιότητας, κατοικία του Διαβόλου, όπως είναι και οι ψυχές των Ιουδαίων. Πράγματι, οι Ιουδαίοι λατρεύουν το Διάβολο. Οι τελετές τους είναι εγκληματικές και ακάθαρτες. Η θρησκεία τους αρρώστεια. Η συναγωγή τους πάλι είναι συνάθροιση εγκληματιών... άντρο κλεφτών... σπηλιά διαβόλων, άβυσσος απώλειας... Μισώ και τη συναγωγή τους».

«Ο Θεός μισεί τους Ιουδαίους και πάντοτε μισούσε τους Ιουδαίους (!)... Κι εγώ επίσης μισώ τους Ιουδαίους».

Δεν προξενεί λοιπόν έκπληξη ότι ύστερα από μερικές τέτοιες ομιλίες το 388 μ.Χ., το «ποιμνιό του» βγήκε και έκαψε συναγωγές. Αλλά τι δημιούργησε αυτό το μεγάλο μίσος του κατά των Ιουδαίων; Ιδού τα λόγια του Χρυσόστομου πάλι:

«Η μισητή δολοφονία τους του Χριστού... γι' αυτήν τη Θεοκτονία δεν υπάρχει εξιλασμός ούτε επείκεια ούτε συγχώρηση... η εκδίκηση είναι χωρίς τέλος».

Έτσι ο Χρυσόστομος παγίωσε στο μυαλό των Χριστιανών το δικό του στερεότυπο του Ιουδαίου: Χριστοκτόνος! Η αντιιουδαϊκή επίθεσή του άναψε φωτιά μέσα στη Χριστιανική Εκκλησία, στην οποία άλλοι πρόσθεταν καύσιμα!

Ο Αυγουστίνος, σύγχρονος του Χρυσόστομου, έλεγε:

«Ο Ιουδαϊσμός, από την εποχή του Χριστού είναι μια διαφθορά. Πράγματι, ο Ιούδας είναι η εικόνα του Ιουδαϊκού λαού. Η κατανόησή τους των Γραφών είναι σαρκική. Φέρουν την ενοχή για το θάνατο του Σωτήρα, γιατί μέσω των πατέρων τους σκότωσαν το Χριστό. Οι Ιουδαίοι τον συνέλαβαν. Οι Ιουδαίοι τον έβρισαν, οι Ιουδαίοι τον έδεσαν, τον έβαλαν το αγκάθινο στεφάνι, τον ατίμωσαν φτύνοντας επάνω του, τον μαστίγωσαν, τον κακομεταχειρίστηκαν, τον κρέμασαν πάνω στο ξύλο, τον τρύπησαν με τη λόγχη».

Παρ' όλον ότι ο Αυγουστίνος ήταν μεγάλος άγιος, η γνώση του όσον αφορά τη σταύρωση του Ιησού φαίνεται θλιβερά ελλιπής είτε από άγνοια είτε από πρόθεση,

«Χριστιανικός» Αντισιμητισμός

αυτό ποτέ δε θα το μάθουμε. Αλλά ήταν οι Ρωμαίοι που του έβαλαν το αγκάθινο στεφάνι, οι Ρωμαίοι που τον μαστίγωσαν, τον κακομεταχειρίστηκαν, τον κρέμασαν πάνω στο ξύλο και τον τρύπησαν με τη λόγχη. Δυστυχώς και άλλοι άνδρες με επιρροή συνέχισαν το μεγάλο μίσος κατά των Εβραίων:

Ο Εφραίμ ο Σύρος αποκάλεσε τους Ιουδαίους: «*Περιτμημένα σκυλιά*».

Ο Άγιος Ιερώνυμος, μεγάλος Πατέρας της Δυτικής Εκκλησίας, που μετέφρασε όλη την Αγία Γραφή στα Λατινικά, την περιέφημη Βουλγατά, ενώ σε Ιουδαίους μαθήτευσε για να μάθει εβραϊκά, τους αποκάλεσε: «... *ιουδαϊκά φίδια, των οποίων ο Ιούδας είναι το πρότυπο*».

Ο Γρηγόριος Νύσσης, κάνοντας ομιλία επί της Αναστάσεως, είπε ότι οι Ιουδαίοι ήταν: «... *ενάντιοι στη χάρη, εχθροί του Θεού, συνήγοροι του Διαβόλου, γενιά εχιδνών, Συνέδριο δαιμονίων*».

Ο κατάλογος των αντισιμητιών εκκλησιαστικών Πατέρων είναι πολύ μεγάλος. Αρχεί να πούμε ότι σπάνια βρίσκουμε έναν που να έδειχνε πραγματική συμπάθεια στους Ιουδαίους. Και η αγριότητα του αντισιμητισμού δε φαίνεται να δείχνει σημάδια υποχώρησης με το πέρασμα του χρόνου. Χίλια χρόνια αργότερα, ερχόμαστε σ' έναν άνθρωπο που είχε τεράστια επιρροή στην Εκκλησία: Το Μαρτίνο Λούθηρο. Ως μεταρρυθμιστής, ο Λούθηρος δεν είχε όμοιο του. Ως αντισιμητής, ο Λούθηρος ήταν κατά τι λιγότερο από το Χρυσόστομο. Όπως ο Χρυσόστομος άναψε τη φωτιά, έτσι και ο Λούθηρος την αναζωπύρωσε, όταν οι φλόγες έδειχναν πως υποχωρούσαν. Ο Μαρτίνος Λούθηρος (1483-1546) προσπάθησε στην αρχή να προσεταιριστεί τους Ιουδαίους μόλις βρήκε την καινούρια πίστη του, ελπίζοντας πως ο Χριστιανισμός ελευθερωμένος από τον παπισμό και το μοναχισμό, γρήγορα θα τους κέρδιζε στο Χριστό με το «καθαρό» ευαγγέλιο. Αλλά ο Λούθηρος, που μας θυμίζει τον Απ. Παύλο στο ζήλο του για το Χριστό και στους διωγμούς του από τους θρησκευόμενους της εποχής του, δεν είχε ούτε την υπομονή ούτε το χριστιανικό πνεύμα που χαρακτήριζε το μεγάλο Απόστολο και επίσης του έλειπε το προφητικό φως και η διαίσθησή του σχεδίου και του σκοπού του Θεού γι' αυτόν το μοναδικό λαό. Επειδή οι Ιουδαίοι δε μεταστράφηκαν κατά μάζες στο Χριστό, αλλά μάλλον επέμεναν να αντιτίθε-

νται στο Ευαγγέλιο, ο Λούθηρος στράφηκε εναντίον τους με έναν τρομερό θυμό. Μαινόμενος κατά των Ιουδαίων μίλησε με τρόπο που τουλάχιστον ισοδυναμούσε σε βιαιότητα με οτιδήποτε ειπώθηκε εναντίον τους πριν ή μετά από αυτόν. Με δηκτικό σαρκασμό και σποραδικές «κοπρολογικές» ύβρεις, ανανέωσε όλες τις παλιές κατηγορίες του παρελθόντος.

Έλεγε: «*Οι Ιουδαίοι είναι δηλητηριαστές, τελετουργικοί δολοφόνοι, τοκογλύφτες. Είναι παράσιτα στη χριστιανική κοινωνία. Είναι χειρότεροι από τους διαβόλους. Είναι δυσκολότερο να κάνεις τους Εβραίους να πιστέψουν στο Χριστό παρά τον ίδιο το Σατανά! Είναι καταδικασμένοι στην Κόλαση. Είναι στην πραγματικότητα ο Αντίχριστος. Οι συναγωγές τους θα έπρεπε να καταστραφούν και να γίνει κατάσχεση στα βιβλία τους. Θα πρέπει να τους επιβάλουν να εργάζονται με τα ίδια τους τα χέρια. Καλύτερα ακόμη θα ήταν αν τους εξόριζαν οι πρίγκιπες από τα εδάφη τους*».

Στην τελευταία του ομιλία, που την έκανε λίγο πριν πεθάνει, έκανε έκκληση να εξορίσουν τους Εβραίους από όλη τη Γερμανία. Η επίθεσή του ενάντια στους Εβραίους ήταν μακρά, συνεχής και δηλητηριώδης. Ο Αδόλφος Χίτλερ, στην προσπάθειά του να ξεριζώσει όλους τους Ιουδαίους, χρησιμοποίησε μερικά λόγια του Λουθήρου, για να δικαιώσει τις πράξεις του. Για το Μαρτίνο Λούθηρο γράφτηκε: «*Ο Διάβολος, που ο μεταρρυθμιστής είχε εξορκίσει, διώχνοντάς τον έξω από την Εκκλησία, φάνηκε να έχει κάνει πλήρη κατάληψη μέσα σ' αυτόν*».

Από τις Συνόδους της Εκκλησίας τώρα βλέπουμε τα εξής:

Η Α' Οικουμενική Σύνοδος της Νικαίας αποφάσισε να σπάσει κάθε δεσμό σχέσης με τους Ιουδαίους. Μεταξύ άλλων καθόρισε την ημέρα του Πάσχα σε ημερομηνία διαφορετική από το ιουδαϊκό ημερολόγιο. Ο Μ. Κωνσταντίνος απευθύνθηκε με τα εξής λόγια τότε στους επισκόπους: «*Επιθυμούμε να μην έχουμε τίποτε το κοινό με αυτόν τον τόσο μισητό λαό, γιατί ο Αυτρωτής καθόρισε για μας άλλο δρόμο*».

Η Σύνοδος της Βιέννης το 1267 αποφάσισε: «*Κανείς Εβραίος δεν πρέπει να γίνεται δεκτός σε δημόσια λουτρά, πανδοχεία ή Οίκους για ταξιδιώτες*».

Η τρίτη και τέταρτη Σύνοδος της Ορλεάνης απαγόρευσε στους Ιουδαίους να εμφανίζονται στους δρόμους κατά τη διάρκεια

«Χριστιανικός» Αντισιμητισμός

των μεγάλων Χριστιανικών Εορτών: «...αφού η παρουσία τους θα ήταν προσβολή για τη Χριστιανοσύνη».

Η Σύνοδος του Λατερανού το 1215 ήταν μία σημαντική Σύνοδος της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας όπου παρέστησαν 71 αρχιεπίσκοποι, 412 επίσκοποι, 800 ηγούμενοι μονών και πλήθος εκκλησιαστικών ηγετών και ιερών. Εκεί γράφτηκαν 70 εκκλησιαστικοί κανόνες, 4 από τους οποίους ασχολήθηκαν με τους Ιουδαίους. Ένας από αυτούς είχε τρομερές συνέπειες γι' αυτούς. Υποχρεώθηκαν οι Ιουδαίοι να φέρουν το διακριτικό του παράνομου. Από τότε όλοι οι Ιουδαίοι: «... σε όλη τη Χριστιανοσύνη και πάντοτε ήταν υποχρεωμένοι να φορούν ένα διακριτικό ένδυμα ή έμβλημα πάνω στα ρούχα τους».

Αυτά είναι σταχυολογήματα από ό,τι η Χριστιανική Εκκλησία είπε και έκανε κατά των Ιουδαίων διαμέσου των αιώνων. Είναι τραγικό να παρατηρούμε να λέγονται τέτοια λόγια που στάζουν δηλητήριο με μίσος κατά του έθνους απ' όπου κατά σάρκα προέρχεται ο Σωτήρας μας. Πώς οι Χριστιανοί μπορούν να λατρεύουν το βασιλιά του Ισραήλ και να μισούν με τέτοιο τρόπο το λαό του; Από αυτά που διαβάσαμε αποδεικνύεται πως κανένας άνθρωπος, όσο άγιος και μεγάλος κι αν είναι, και καμιά Εκκλησιαστική Σύνοδος δεν μπορούν να ισχυριστούν πως έχουν πλήρη θεοπνευστία. Μόνο ο Λόγος του Θεού είναι θεόπνευστος και κανένας άλλος, τουλάχιστον στην πληρότητά του.

Ο Απόστολος Παύλος πάλι, έλεγε, μιλώντας για το ευαγγέλιο: «Γιατί δεν ντρέπομαι το ευαγγέλιο, επειδή είναι δύναμη Θεού για σωτηρία σε καθέναν που πιστεύει, στον Ιουδαίο πρώτα και μετά στον Έλληνα» (Ρωμ. 1:16). Το ευαγγέλιο λοιπόν ανήκει πριν απ' όλους στους Ιουδαίους. Αυτοί είναι οι φυσικοί αποδέκτες του. Όλοι οι άλλοι λαοί και εμείς οι Έλληνες ερχόμαστε μετά, κατά παραχώρηση της χάρις του Θεού.

Επίσης ο Παύλος έλεγε: «Τι λοιπόν το περισσότερο έχει ο Ιουδαίος ή ποια η ωφέλεια της περιτομής; Πολύ ωφελεί με κάθε τρόπο. Γιατί, βέβαια, πρώτα απ' όλα ωφελεί ότι τους εμπιστεύτηκαν τα λόγια του Θεού. Γιατί τι σημασία έχει; Αν απίστησαν μερικοί, μήπως η απιστία τους θα καταργήσει την πιστότητα του Θεού;» (Ρωμ. 3:1-3).

Πιστεύω ότι οι Χριστιανοί πρέπει να μετανοήσουν για όλους τους διωγμούς και το μίσος που έδειξαν στον εβραϊκό λαό, όχι

μόνο αυτόν τον αιώνα αλλά και στο παρελθόν, και δε μετανόησαν. Δεν έχει σημασία αν οι σημερινοί χριστιανοί δεν καταδιώκουν οι ίδιοι τους Εβραίους. Η αμαρτία των πατέρων, το βλέπουμε στην Παλαιά Διαθήκη, περνούσε στα τέκνα, και ο Θεός είχε δώσει εντολή, όταν τα τέκνα μετανοούσαν, έπρεπε να ζητήσουν συγγνώμη όχι μόνο για τις δικές τους αμαρτίες, αλλά και γι' αυτές των πατέρων τους. Και οι δικοί μας χριστιανοί πνευματικοί πατέρες αμαρτήσαν και μεταξὺ αυτών ήταν και αναγνωρισμένοι «Πατέρες της Εκκλησίας» όλων των δογμάτων. Δυστυχώς και σήμερα παρατηρούμε γενικά στον κόσμο αλλά και στην πατρίδα μας, ιδιαίτερα μέσα στην Ορθόδοξη Εκκλησία, έναν ανανεωμένο αντισιμητισμό, παρ' όλον ότι κατά το 2ο Παγκόσμιο Πόλεμο το έθνος μας δεν ενέδωσε στο μικρόβιο του αντισιμητισμού που είχε μολύνει τότε σχεδόν όλα τα έθνη. Μάλιστα ο τότε αρχιεπίσκοπος Δαμασκηνός είχε αρνηθεί συνεργασία με τους Γερμανούς κατακτητές στο διωγμό των Ιουδαίων και την εξορία τους σε στρατόπεδα συγκέντρωσης. Πολλοί Έλληνες είχαν κρύψει κατά την περίοδο της κατοχής Εβραίους με κίνδυνο της ζωής τους. Είναι αισχρό να υπάρχουν σήμερα χριστιανοί αντισιμητίτες. Αυτή είναι μια αμαρτία που ο Θεός δε θα παραβλέψει, την οποία πρέπει να καταδικάζουν όλοι οι Χριστιανοί ανεξαρτήτως δόγματος. Πιστεύω ότι μία από τις βασικές αμαρτίες μας ήταν αυτή, εξαιτίας της οποίας η Χριστιανική Εκκλησία δεν μπόρεσε στον αιώνα μας να υπερισχύσει πνευματικά στον κόσμο. Λέγεται ότι περίπου ένα άτομο στα πέντε δεν έχει ούτε ακούσει καν το όνομα Ιησούς Χριστός. Εύχομαι να μην πέσει η κατάρα του Θεού στο έθνος μας, αν συνεχιστεί αυτή η αμαρτία του αντισιμητισμού, σύμφωνα με την υπόσχεση που είχε δώσει ο Θεός στον Αβραάμ και στους απογόνους του, στα εδάφια που διαβάσαμε στην αρχή του άρθρου.

Βιβλιογραφία

1) Το μεγαλύτερο μέρος του άρθρου προέρχεται από το 23ο κεφάλαιο του βιβλίου «When day and night cease» του Νεο-Ζηλανδόυ Χριστιανού συγγραφέα Ramon Bennett, εκδ. Arm of Salvation, Jerusalem, Israel.

2) Ι. Χρυσόστομος «Ομιλίες κατά Ιουδαίων» 1,2 (P.G. 48:8451)

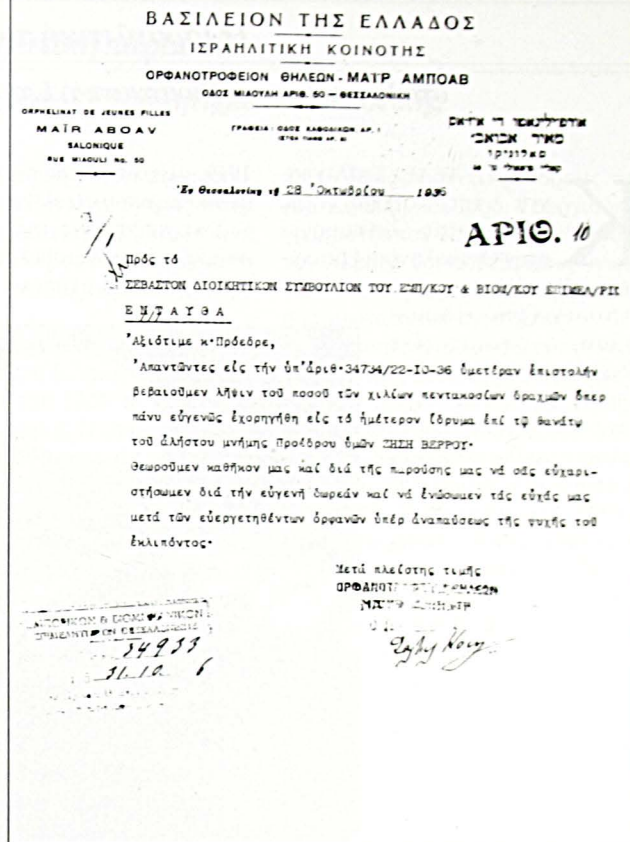
3) Αυγουστίνου, «Το Πιστεύω» 3:10 (FCC 27:301)

4) Μαρτίνου Λούθηρου, Schem Hamphoras, «Von den Juden und Ihren», Lgen XX 1861-2026, 2029-2109

[Ο κ. Σπύρος Καραλής είναι οφθαλμίατρος].

Από την αλληλο-
γραφία του
Ε.Β.Ε.Θ. (1936)

Η Ισραηλιτική παρουσία στο Εμπορικό και Βιομηχανικό Επιμελητήριο Θεσσαλονίκης

Της Δρ. ΕΥΑΓΓΕΛΙΑΣ Α. ΒΑΡΕΛΛΑ

επικύρου καθηγήτριας Α.Π.Θ.

Το Εμπορικό και Βιομηχανικό Επιμελητήριο Θεσσαλονίκης εορτάζει εφέτος τα 75 χρόνια ενεργού συμμετοχής στην διαμόρφωση της ζωής της πόλεως, στα πλαίσια δε του ιωβηλαίου επιχειρείται καταγραφή των πεπραγμένων του και συνακόλουθος αποτίμηση των δραστηριοτήτων του επί τη βάσει αρχειακού κυρίως υλικού. Στο ανά χείρας κείμενο παρατίθενται εξαντλητικώς στοιχεία περί της ισραηλιτικής συνεισφοράς στην προσπάθεια παγίωσης του θεσμού και ακολούθου λυσιτελούς εκμεταλλεύσεως των δυνατοτήτων του. Αν και ελάχιστος υψής, τα αναφερόμενα κατωτέρω ευελπιστούν να συμβάλουν στην διατήρηση της μνήμης όλων εκείνων, οι οποίοι διεμόρφωσαν την ζωτικότητα της μητροπόλεως των Βαλκανίων

κατά την περίοδο του μεσοπολέμου. Κατά την συλλογή του υλικού απεδελιώθησαν συστηματικώς τα πρακτικά των συνεδριάσεων της Διοικούσης Επιτροπής, του Διοικητικού Συμβουλίου και των ειδικών Επιτροπών, οι επί μέρους φάκελλοι του αρχείου του Επιμελητηρίου, το επίσημο Δελτίον του, ως και τα βιβλία του παλαιού αναλόγου φορέως. Συνάμα συνεκεντρώθη κατά το δυνατόν όλη η σχετική με τον επιμελητηριακό θεσμό βιβλιογραφία, ενώ πολύτιμη απέβη η έγκληψη στο προσωπικό αρχείο του Θ. Μπένη. Αναλυτικότερα στοιχεία δίδονται στην μονογραφία της Ε.Α. Βαρέλλα «Το Εμπορικό και Βιομηχανικό Επιμελητήριο Θεσσαλονίκης - Χρονικό μιας Εβδομηκονταπενταετίας» (Θεσ/νίκη, 1994).

Η Ισραηλιτική παρουσία

στο Εμπορικό και Βιομηχανικό Επιμελητήριο Θεσσαλονίκης

ΚΑΤΑ ΤΑ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ χρόνια της οθωμανικής κυριαρχίας λειτουργεί στην Θεσσαλονίκη Εμπορικό και Βιομηχανικό Επιμελητήριο διεπόμενο υπό ειδικού νόμου, ο οποίος είχε εκδοθή δυνάμει αυτοκρατορικού *ιραδέ*. Στις παραμονές της απελευθερώσεως τούτο αριθμεί ήδη περί τα 1500 μέλη, διοικείται δε υπό συμβουλίου αποτελούμενου από τρεις Τούρκους, επτά Ισραηλίτες και δύο Έλληνες. Πρόεδρος είναι ο Μεχμέτ Καπαντζή, αντιπρόεδρος ο Ιαζώβ Καζές, γ. γραμματέας ο Χιζμέτ Μπέης και ταμίας ο Μπεραχά Νεχαμί. Στις εκλογές του 1913 οι συσχετισμοί μεταβάλλονται υπέρ του ελληνικού στοιχείου, παραμένουν όμως στην ηγεσία οι Μ. Καπαντζή και Ι. Καζές, ο οποίος άλλωστε αντικαθίστά από των μέσων του 1915 τον οικουρούντα πρόεδρο. Στις αρχές του 1917 το ύπατο αξίωμα καταλαμβάνει ο Κλ. Χατζηλαζάρου, ωστόσο λόγω παρατεταμένης απουσίας του τις ευθύνες επομίζεται και πάλιν ο Ι. Καζές, μία από τις δυναμικότερες φρυσιογνωμίες του χώρου. Κατά τα πρώτα χρόνια του μεγάλου πολέμου το προσωπικό αποτελείται από τους Ι. Βεργή, γραμματέα από του 1912, Μ. Μπεχτσέτ, Σαλβ. Μπρούδο και Μ. Αδής, εισπράκτορες, Ε. Βαρσάνο, επί των πληροφοριών, και Γ. Περαχιά, ταμίας. Οι τρεις τελευταίοι αποχωρούν περί το 1917. Το ίδρυμα, στεγαζόμενο εντός ακινήτου ιδιοκτησίας του οίκου Πελουσώφ και Ρούσο επί της οδού Φράγκων 42, εκδίδει *Δελτίον Τιμών*, η δε παρουσία του ανέρχεται κατά το

1919, ολίγο προ της διαλύσεώς του, σε 900 περίπου στελίνες.

Στις παραμονές της ευρωπαϊκής συρράξεως ο νομοθέτης προσδίδει στους ως άνω ατύπους φορείς της

Ε.Β.Ε. Θεσσαλονίκης, του οποίου η αρμοδιότης εκτείνεται περαιτέρω επί των περιοχών Κατερίνης, Βεροίας, Ναούσης, Κιλκίς, Λαγκαδά, Χαλκιδικής και των μετέπειτα αυτοτελών περιφερειών Κοζάνης και Εδέσσης.

Η αναδιοργάνωση και αναβάθμιση τούτης των επιμελητηριακών δομών της πόλεως ολοκληρώνεται στις 16 Μαΐου 1919 με την εκλογή του τριακονταμελούς διοικητικού συμβουλίου, αποτελούμενου από τους Δ. Ζαφειριάδη, Ισάκ Κοέν, Αλ. Κράλλη, Δ. Μαντισίδη, Μαΐο Μπενβενίστε, Γ. Παπακώστα (εισηγητή εισαγωγικού τμήματος), Αβράμ Πελουσώφ, Γαβρ. Πεντζίκη, Ασέρ Μ. Σαλμόνα (πρόεδρο εισαγωγικού τμήματος), Αλκ. Σαχίνη, Ζωζέφ Ασέρ, Ζωζέφ Μπεραχά, Γκρομ Σαμτατζιάν, Κ. Μέλφο, Ζ. Βέρρου, Ούγκο Μοσσέρη, Ιω. Καστρινάκη, Μεχμέτ Ικμπάλ, Γιακώ Μόλχο, Δήμο Παπακωνσταντίνου (εισηγητή εξαγωγικού τμήματος), Ισάκ Σιαλώμ (πρόεδρο εξαγωγικού τμήματος), Μπαρούχ Σαρφατί, Αθ. Μακρή,

Ο Ι. Καζές (φωτογραφία από το αρχείο της Ι.Κ. Θεσσαλονίκης)

επικρατείας ενιαία μορφή διά του ν.184/26 Μαρτίου 1914 «περί συστάσεως εμπορικών και βιομηχανικών επιμελητηρίων» ως νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου σκοπούντων την εντός των ορίων των γενικών συμφερόντων του κράτους και της εθνικής οικονομίας προστασίαν των συμφερόντων του εμπορίου και της βιομηχανίας της περιφέρειάς των. Ακολούθως, β.δ. της 16/18 Νοεμβρίου 1918 καθορίζει τα της ιδρύσεως του

Απ. Γεωργίου, Παντ. Γεωργίου, Παντ. Γεωργιάδη, Γρ. Καραγιαννίδη, Ιωσήφ Μιζραχή, Σαούλ Αμάρ, Δούκα Σαχίνη, Αριστ. Μαμμουνά, του Ι. Καζές παραιτηθέντος εντός των πρώτων ημερών ως εκ της ηλικίας του. Την διοικούσα επιτροπή απαρτίζουν οι Αθ. Μακρής πρόεδρος, Σ. Αμάρ αντιπρόεδρος, Αλ. Κράλλης γ. γραμματέας και Γ. Μόλχο ταμίας. Εντός του επομένου έτους θα αναλάβουν την αντιπροεδρία οι Αλκ. Σαχί-

στο Εμπορικό και Βιομηχανικό Επιμελητήριο Θεσσαλονίκης

Λήγοντος του 1937 αναλαμβάνει διοικούσα επιτροπή αποτελούμενη από τους Σοφ. Σταμάτη ως πρόεδρο, Γ. Γιάκο και Θρ. Πανέτσο ως αντι-

Από τα μητρώα του Ε.Β.Ε.Θ. (1919)

Η Ισραηλιτική παρουσία

στο Εμπορικό και Βιομηχανικό Επιμελητήριο Θεσσαλονίκης

προέδρους, Θ. Μπένη ως γ. γραμματέα και Γ. Μόλχο ως ταμία. Πριν παρέλθω, όμως, διετία προκηρύσσονται πάλιν εκλογές επί τη βάσει του α.ν. 1579/24 Απριλίου 1939: η νέα πενταμελής θα απαρτισθή από τους Σ. Σταμάτη (πρόεδρο), Αν. Τσίτση και Θρ. Πανέτσο (αντιπροέδρους), Γ. Μόλχο (γ. γραμματέα) και Θ. Μπένη (ταμία). Ολίγες, ωστόσο, εβδομάδες μετά την κήρυξη του πολέμου, τον Δεκέμβριο του 1940, αποβιώνει ο Γ. Μόλχο. Τον παλιό ευπατρίδη, του οποίου ο βίος υπήρξε κυριολεκτικώς συνυφασμένος με την άνδρωση του επιμελητηρίου θεσμού στην οθωμανική και κατόπιν ελευθέρα Θεσσαλονίκη, αντικαθιστά ο Δ. Τσιακμακόπουλος.

Τα γεγονότα διαδέχονται πλέον αλληλα ραγδαίως, η δε διοίκηση ευρίσκεται τον Αύγουστο του 1941 αναγκασμένη να καταθέση την εντολή λόγω παρατεινόμενης απουσίας του προέδρου και των αντιπροέδρων. Το νέο σχήμα, συγκείμενο από τους Αλ. Κράλλη (πρόεδρο), Δ. Τσίτση και Ι. Ιωαννίδη (αντιπροέδρους), Θ. Μπένη (ταμία) και Αλ. Αναστασιάδη (γ. γραμματέα) αναλαμβάνει τα ηνία σε χρόνους ιδιαίτερος χαλεπούς, την δε θητεία του σφραγίζει ακάματος αγών και γενναϊόφρων τόλμη. Εξ άλλου, η οπωσδήποτε επίπονος πορεία των πολιτικών πραγμάτων δεν βραδύνει να κορυφωθή διά της διώξεως και ακολούθου εξοντώσεως του εβραϊκού στοιχείου της πόλεως. Πράγματι. Αρχομένου του 1943 ο στρατιωτικός διοικητής Θεσσαλονίκης-Αιγαίου

εντέλλεται την από της 25/2 παύσιν από της ιδιότητος του μέλους όσων Ισραηλιτών είναι μέλη σωματείων, δημοσίου δικαίου οργανώσεων, συνδέσμων κ.λπ. Τα αναφερόμενα σωματεία δεν δικαιούνται ως εκ τούτου να καταλέγουν εφ' εξής Ισραηλίτας ως μέλη και να υποστηρίζουν τα

νέλ, Ισ. Ασσέρ, Μαρί Πεσσάχ και Δ. Σαλτιέλ. Στερούμενο πάσης δυνατότητος ουσιαστικής παρεμβάσεως, εν μέσω δε γενικού χάους, το Ε.Β.Ε.Θ θα δώση σκληρές μάχες προς διασφάλισιν τουλάχιστον των ισραηλιτικών βιομηχανικών και εμπορικών μονάδων.

Ο Α. Τσενίο (από το μουσείο της Ι.Κ. Θεσσαλονίκης)

συμφέροντα αυτών. Νεώτερες διαταγές διευκρινίζουν ότι το μέτρο εκτείνεται επί πάντων των Ισραηλιτών ανεξαρτήτως υπηκοότητας ως και επί των επιχειρήσεων, εις ας μετέχουν Ισραηλίται. Ούτω αυτομάτως απομακρύνονται του διοικητικού συμβουλίου οι δραστήριοι αγωνιστές της τραπεζικής αυτής περιόδου Σαμ Αρδίττη, Αλμπέρ Αρδίττη, Μπενίκο Σαλτιέλ και Αλμπέρ Τσενίο, απαλλάσσονται δε των καθηκόντων των οι υπάλληλοι Α. Αβραβα-

Πράγματι. Η στάση του Επιμελητηρίου έναντι της Υπηρεσίας Διαχειρίσεως Ισραηλιτών Περιουσιών, η οποία λειτουργεί από του Μαρτίου 1943 υπό τον έλεγχον της Γενικής Διοικήσεως Μακεδονίας, διακρίνεται για την απροϋπόθετο συνέπειά της. Μη δυνάμενο να παραμείνη αδιάφορον διά την τύχην των ισραηλιτικών εμπορικών επιχειρήσεων και αιτούμενο εκκαθάρισιν κατά τρόπον τίμιον και καλόν, τούτο εισηγείται να ορίζονται υπ' αυτού, ως κατ' εξοχήν αρμοδίου, οι μεσεγγυούχοι, κυρίως πρόσφυγες και ατυχήσαντες έμποροι. Το ζήτημα, ωστόσο, εξελίσσεται σε ακανθωδέστατον, εφ' όσον συντόμως τα εβραϊκά καταστήματα διατίθενται απ' ευθείας, επί τη βάσει δε άκρως διαβλητών κριτηρίων υπό των αρχών κατοχής: παραδειγματικώς, κατά τους πρώτους έξι μήνες επί 218 διαχειριστών μόλις σαράντα έχουν υποδειχθή υπό του Ε.Β.Ε.Θ. Ως εκ τούτου, το διοικητικό συμβούλιο καταλήγει ομοφώνως σχεδόν εις την απόφασιν όπως μη επιτρέψη την συμμετοχήν του προέδρου αυτού εις τας εργασίας του Εποπτικού Συμβουλίου της Υ.Δ.Ι.Π., ενώ συνάμα από του Νοεμβρίου 1944 επικουρεί παντοιοτρόπως τους τυχόν επιστρέφοντες ιδιοκτήτες.

Από του Μαΐου 1919 μέχρι του

Φεβρουαρίου 1943 μεταξύ των συμβούλων του Ε.Β.Ε.Θ. καταλέγονται, κατ' αλφαβητικήν σειράν και τηρουμένης της ορθογραφίας των βιβλίων πρακτικών, οι κάτωθι Ισραηλίτες: Αλμπέρ Αελιών (1922-24), Ι. Αελιών (1924-25), Σίμων Άλβο (1922-28), Σαούλ Αμάρ (1919-20), Ισάκ Αμαρίλλιο (1922-41), Ερρ. Άντζελ (1934-39), Αλμπέρ Αρδίττη (1934-43), Σαμ Αρδίττη (1939-43), Γ. Αρών (1924-25), Ελή Ασσέο (1928-34), Ερρ. Ασσέο (1934-37), Ζωζέφ (Ισάκ) Ασσέρ (1919-20), Ραφαέλ Βαρσάνο (1922-27), Μωύς Γκατένιο (1923-28), Γιακώ Καζές (1919), Χασσήδ Καπόν (1939-41), Μ. Καπούανο (1921-24), Ισάκ Κοέν (1919-1929),

Πέπο Μεναχέμ (1934-39), Ιωσήφ Μιζραχή (1919-24), Γιακώ Μόλχο (1919-40), Μ. Μορπούργο (1923-28), Ούγκο Μοσσέρη (1919-24), Ματθαίος Μπέζα (1921-23), Ελή Μπενβένιστε (1925-33), Μαΐρ Μπενβένιστε (1919-25), Χαΐμ Μπενρουμπή (1932-39), Ιωσήφ Μπενσουσάν (1932-33), Ζωζέφ Μπεραχά (1919-24), Ιωσήφ Ναχμία (1934-39), Δ. Ουζιέλ (1928-33), Αβράμ Πελουσώφ (1919-24), Ασέρ Μ. Σαλμόνα (1919-33), Κοέν Σαλτιέλ (1925-41), Μπενίκο Σαλτιέλ (1934-39 και 1942-43), Μωύς Σαλτιέλ (1925-33), Μπαρούχ Σαρφατί (1919-22), Ισάκ Σιαλώμ (1919-28), Αλμπέρ Τσενίο (1932-43), Αβράμ Χασσήδ (1920-28). Εξ αυτών

μέλη διοικούσης επιτροπής διετέλεσαν οι Σαούλ Αμάρ (1919-20), Γιακώ Μόλλο (1919-33 και 1937-40), Αλμπέρ Τσενίο (1934-37), Αβράμ Χασσήδ (1920-24).

Η έντονη παρουσία του ισραηλιτικού στοιχείου στα διοικητικά όργανα του Επιμελητηρίου αντανάκλα την γενικότερα του συμμετοχή στα εμποροβιομηχανικά δρώμενα της πόλεως, παραμένει δε αξιοπρόσεκτη καθ' όλην την διάρκεια του μεσοπολέμου προσδίδουσα στο ύπατο τούτο όργανο του επιχειρηματικού κόσμου την προσήκουσα ευρύτητα: μία ευρύτητα, την οποία μόνο τα θλιβερά γεγονότα του 1943 θα επιτύχουν να αποδυναμώσουν.

Από το Εθνικόν Ημερολόγιον 1907, του Κωνσταντίνου Σκόκου, (σελ. 360)

Η εν Αθήναις Ισραηλιτική Κοινότης το 1907

Προ ολίγων ακόμη ετών η εν Αθήναις Ισραηλιτική Κοινότης δεν ηδύνατο να καυχάται επί ευημερία. Δεν είχε παρά μία αχουροειδή Συναγωγή και την αρνητική περιουσίαν χρέους εξακισχιλίων δραχμών. Σήμερον έχει ωραίαν Συναγωγὴν ιδιόκτητον, Σχολεῖο εἰς τα ἰσόγεια αὐτῆς, ἰδιαιτέρο νεκροταφεῖον με οὐδέν χρέος καὶ περιουσία θετική, ἀντιπροσωπεύουσα πλέον των 30.000 δραχμών.

Η ευημερία αὐτῇ οφείλεται αποκλειστικῶς εἰς τὴν δρᾶσιν του κ. Α. Κωνσταντίνου, ο ὁποῖος ἀπὸ τοῦ 1900 ἐξελέγη Πρόεδρος τῆς Κοινότητος καὶ τοιοῦτος διατελεῖ μέχρι σήμερον.

Κατὰ τὸ διάστημα μιᾶς ἐξαετίας ὁ κ. Κωνσταντίνος ἀνέδειξε τόσῃ δραστηριότητα ὥστε νὰ ἐπιτευχθῶν τα λαμπρὰ ἀποτελέσματα τα ὁποῖα ἀπληθύνοντες ἀνωτέρω καὶ νὰ δεχθῇ ὅτι ἡ Κοινότης εὗρεν ἐπιτέλους τὸν ἀνθρωπὸ τῆς.

Ὁ κ. Κωνσταντίνος δὲν εἶναι μόνον τὸ διατρεπέστερον μέλος τῆς ἐν Αθήναις Ισραηλιτικῆς Κοινότητος, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν ἐπιτέκτων μελῶν τῆς παρ' ἡμῖν κοινωνίας. Ἐγεννήθη ἐν Ζακύνθῳ τὸ 1865 καὶ ἀφ' οὗ ἐτελείωσεν ἐκεῖ τὸ Γυμνάσιον, ἦλθεν εἰς τὰς Αθήνας ὡς φοιτητὴς τῶν Φυσικομαθηματικῶν καὶ μαθητὴς τῆς Τηλεγραφικῆς Σχολῆς. Τῷ 1885 ἐφοδιασμένος με δύο διπλώματα, ἀπῆλθεν εἰς Παρισίους ὅπου ἐνὶ εὐρίσκομεν αὐτὸν μετὰ τρία ἔτη διπλωματούχον τῆς Ἀνωτέρας Σχολῆς τοῦ Ηλεκτρισμοῦ καὶ τῆς Τηλεγραφίας καὶ Τμηματάρχην μηχανικὸν τῆς εταιρείας «Ἐδισων».

Ἀλλὰ μετ' ολίγων ὁ καλὸς ηλεκτρολόγος κατέρχεται εἰς τὴν Ἑλλάδα, εἰσρηγὴς τῶν θαυμάτων καὶ τῶν προόδων τῆς Ἐπιστήμης του. Πρώτος αὐτὸς εἰσῆγαγε εἰς τὴν χώραν μᾶς τὸν ηλεκτρικὸν φῶς καὶ τὸν τηλέφωνον.

Κατ' ἀρχάς (1889) ἐργάσθη ὡς διευθυντὴς τοῦ τμήματος τοῦ Ηλεκτρισμοῦ παρὰ τῇ Εταιρείᾳ τῶν ἐργοληγῶν. Ἀργότερα ἰδρύσεν ἰδικὸν τοῦ Γραφείου, καθάρως τεχνικόν, τὸ ὁποῖον διατηρεῖται ἔκτοτε ἐπηρεζήμενον με τέσσαρα τμήματα σήμερον ἤτοι: Ἐμπορικόν, Τεχνικόν, Παραγωγικολεϊπτόν καὶ Τραπεζικόν.

Εἶναι ὁ Οἶκος Κωνσταντίνου, ἐπὶ τῆς οδοῦ Ἀθηνᾶς, πασίγνωστος καὶ φημισμένος μετὰξὺ τῶν Ἀθηναίων, τόσο διὰ τὴν ποικιλίαν ἢ τὴν ευρύτητα τῶν ἐργασιῶν του, ὅσον καὶ διὰ τὴν ἀγγλικὴν ἀκριβείαν περὶ τὰς συναλλαγάς.

Δημιουργημάτων τοῦ εαυτοῦ του, τῆς τιμιότητος, τῆς ἐργατικότητος, τῆς ὑκανότητός του, ὁ κ. Α. Κωνσταντίνος ἤρchiσε ἐνωρίς καὶ τὴν ἐπωφελὴ κοινωνικὴν τοῦ δρᾶσιν.

Πρὶν ἀναδειχθῇ Πρόεδρος τῆς Κοινότητος, ὑπηρετήσεν ὡς Γραμματεὺς καὶ ὡς Γενικὸς Γραμματεὺς ὅλων τῶν Κοινοτήτων τῆς Ἑλλάδος, τῶν ὁποίων σήμερον διατελεῖ ἀντιπρόσωπος.

Τὸ 1900 ἐκλέγεται ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως μέλος τῆς ἐπιτροπῆς διὰ τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ Ἑλληνικοῦ Τμήματος τῆς Ἐκθέσεως τῶν Παρισίων τῆς ὁποίας ἐκλέγεται Γραμματεὺς, πολέμησας τότε ἐπιτυχῶς γιὰ τὴν παροχὴν προκαταβολῆς ἐκ μέρους τῆς Κυβερνήσεως εἰς τοὺς βιομηχάνους ἐκθέτας, διὰ τοῦ ἰσχυρισμοῦ ὅτι εἰς τὰς ἐκθέσεις τα Κράτη πρέπει νὰ ἀντιπροσωπεύονται διὰ βιομηχανῶν ἰσχυρῶν, δυναμένων νὰ συναγωνισθῶσι καρποφόρως.

Εσχάτως ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἐκτιμῶσα τὰς υπηρεσίας του καὶ προ πάντων τὴν εἰς αὐτὸν οφειλόμενὴν τιμὴν γιὰ πατριωτικὴν δρᾶσιν τῆς ἐν Αθήναις Ισραηλιτικῆς Κοινότητος, ἀπένευμεν εἰς τὸν κ. Α. Κωνσταντίνου τὸ παράσημον τοῦ Σωτήρος.

Από το Ολοκαύτωμα των Εβραίων της Ελλάδος

Μια προσωπική εμπειρία
όπως την έζησε ο κ. ΣΠ. ΚΑΤΣΑΟΥΝΟΣ,
Κοινωνιολόγος, που ζει σήμερα στην Κέρκυρα

ΧΕΙΜΩΝΑΣ 1943, τρίτο έτος της κατοχής. Ζούσαμε τότε στο Αγρίνιο. Ο πατέρας μου, Μοίραρχος της Χωροφυλακής, ήταν Διοικητής του Αστυνομικού Τμήματος, εγώ φοιτούσα στις πρώτες τάξεις του Γυμνασίου. Τους Ιταλούς, που είχαν εν τω μεταξύ συνθηκολογήσει, τους είχαν αντικαταστήσει οι Γερμανοί.

Ένα κυριακάτικο πρωινό, με ήλιο αλλά και αρκετό κρύο είχαν συγκεντρωθεί πολλοί Αγρινιώτες, σχεδόν αποκλειστικά άνδρες, στην πλατεία της μικρής τότε πόλεως και περνούσαν την ώρα τους σουλατσάροντας πάνω-κάτω ή σχημάτιζαν πηγαδάκια συζητώντας και σχολιάζοντας τα νέα από τα πολεμικά μέτωπα, όπως τα επληροφορούμεθα ακούγοντας κρυφά τους συμμαχικούς ραδιοφωνικούς σταθμούς και κυρίως το BBC, όσοι είχαν ραδιόφωνα φυσικά. Ήταν αυτό άλλωστε τότε, ο μοναδικός τρόπος ψυχαγωγίας.

Ήμουν με μερικούς συνομηλίκους, όταν ξαφνικά πήρε το μάτι μας σε μια από τις οδούς που οδηγούσαν στην πλατεία, μια ομάδα Γερμανών στρατιωτών με πλήρη πολεμική εξάρτηση, τα γνωστά κράνη, τις γκριζες στολές, τις μαύρες μπότες και τις μαύρες δερμάτινες φουσγινοθήκες, τα όπλα και τα αυτόματα ανά χειράς, να στέκονται ακίνητοι, αινιγματικοί, φοβεροί. Μια ματιά ολοτρόγυρα, παντού η ίδια εικόνα. Η πλατεία είχε αποκλειστεί από παντού, κανείς δεν μπορούσε πια να διαφύγει, αν και πολλοί δεν είχαν ακόμη συνειδητοποιήσει τι συνέβαινε. Ξαφνικά φωνές, προσταγές στην κοφτή ξένη γλώσσα με τις λιγοσύλλαβες

βαθύφωνες λέξεις κι όλοι βρεθήκαμε στριμωγμένοι σε μια άκρη της πλατείας, πίσω από ένα πρόχειρο και γρήγορα τοποθετημένο συρματόπλεγμα. Ο τρόμος ήταν ζωγραφισμένος στα πρόσωπα όλων. Τρόμος, φόβος και ανησυχία. Στους δρόμους της πόλεως είχαν τοιχοκολληθεί τις τελευταίες ημέρες ανακοινώσεις της Γερμανικής Διοικήσεως, ότι για κάθε δολοφονημένο Γερμανό στρατιώτη θα τουφεκίζονταν 30 Έλληνες πολίτες. Εκεί πήγε το μυαλό μας. Σε λίγο φάνηκε ο Γερμανός Φρούραρχος πλαισιούμενος από 2-3 Αξιωματικούς και τον διερχομένο, ενώ από την άλλη άκρη της πλατείας φάνηκε να έρχεται βιαστικά ο πατέρας μου, συνοδευόμενος από ένα Γερμανό Αξιωματικό που πήγε να τον φέρει, ένα Ενωμοτάρχη και 1-2 Χωροφύλακες, άοπλους φυσικά.

Η αγωνία των αιχμαλώτων κορυφώθηκε. Τι επρόκειτο να συμβεί; Ήταν όλοι κλεισμένοι σαν τα πρόβατα στη στάνη και ανήσυχoi όπως κι εκείνα, όταν νιώθουν το λύκο να τριγυρίζει. Χωρίς τσομπάνο και χωρίς σκυλιά να τους προστατέψουν, με μια Χωροφυλακή ανίσχυρη και αδύναμη.

Ύστερα από μια σύντομη συνεννόηση μέσω διερμηνέως, άρχισε μια περίεργη διαδικασία. Οι Γερμανοί φρουροί άρπαζαν έναν από το κοπάδι και τον έστηναν μπροστά στο Διοικητή τους που στέκονταν στην έξοδο μαζί με τον πατέρα μου, στην άκρη του συρματόπλεγματος.

- Τον γνωρίζετε αυτόν κύριε συνέδελφε; ρωτούσε ο Γερμανός.

- Ναι, τον γνωρίζω.

- Είναι καλός άνθρωπος;

- Καλός είναι.

- Να φύγει. Ελεύθερος.

Ο έτσι ανέλπιστα απελευθερούμενος, έσπευδε να εξαφανισθεί. Το σκηνικό επανέλθηκε αρκετές φορές κατά τον ίδιο μονότονο, θα έλεγα, τρόπο. Για τυχόν αγνώστους, περαστικούς πεινασμένους που αναζητούσαν κάτι να φάνε, ο πατέρας μου έλεγε απλά, ότι δεν τους γνωρίζει και τους κρατούσαν σε μια άκρη για εξακρίβωση στοιχείων ταυτότητας. Παιδιά στην ηλικία μου περνούσαν χωρίς διαδικασία, εισπράττοντας μόνον μια γερή σβερχιά και την προσταγή: «Χά- ους!», να πάνε σπíti τους. Κάποια στιγμή ο Γερμανός, χάνοντας την υπομονή του, ρώτησε μέσω διερμηνέως τον πατέρα μου:

- Μα καλά, κύριε συνάδελφε. Όλοι καλοί είναι; Δεν άκουσα να μου πείτε για κάποιον το αντίθετο.

- Εξαργάται κύριε συνάδελφε, άκουσα τον πατέρα μου να απαντά ήσυχα. Δεν μου είπατε τι ζητάτε. Αν η Γερμανική Διοίκηση ενδιαφέρεται για κλεφτοκοτάδες, για μικροαπατεώνες ή για όσους μηνύθηκαν επειδή πωλούσαν ακριβότερα λαχανικά, τότε...

- Όχι, όχι τον διέκοψε ο Γερμανός. Αυτό που ζητώ θα το βρω μόνος μου.

Η διαδικασία συνεχίστηκε. Ο επόμενος: ελεύθερος. Αυτός εδώ: ελεύθερος. Κάποια στιγμή, ο Γερμανός στάθηκε μπροστά σε κάποιον. Τον κοίταξε προσεκτικά στο πρόσωπο σαν τον ακτινολόγο που μελετά μια ακτινογραφία. Μετά τον άρπαξε βίαια και τον ανάγκασε να στραφεί και τον εξέτασε από το πλάι. Τον ανάγκασε να σκύψει και τον κοίταξε πάνω από το κεφάλι, να σηκώσει ψηλά το πρόσωπο και τον περιεργάστηκε κάτω από το πηγούνι, να ανοίξει το στόμα του και τον κοίταξε τα δόντια λες κι ήταν άλογο. Στο τέλος κάτι είπε και ο διερμηνέας μετέφρασε:

- Αυτός εδώ είναι Εβραίος.

- Εγώ; διαμαρτυρήθηκε ο άνθρωπος. Εγώ Εβραίος; Είμαι Χριστιανός πάμπου-προς πάμπου, με γνωρίζουν όλοι.

- Ο Μοίραρχος (ο πατέρας μου) επενέβη:

- Συγγνώμη κύριε συνάδελφε, αλλά ο άνθρωπος είναι γνωστός. Δεν είναι Εβραίος. Άλλωστε εδώ στο Αγρίνιο δεν

υπάρχει Εβραϊκή Κοινότητα. Η δήλωση ήταν προσεκτικά διατυπωμένη. Δεν είπε ότι δεν υπάρχουν Εβραίοι, διότι υπήρχαν μια-δυο οικογένειες, αλλά Εβραϊκή Κοινότητα.

Ο Γερμανός χαμογέλασε με συγκατάβαση.

- Κύριε συνάδελφε, γνωρίζετε τι θα πει ανθρωπομετρία; Ελληνική είναι η λέξη.

Ο Μοίραρχος σήκωσε αμήχανα τους ώμους.

- Να σας εξηγήσω κ. συνάδελφε, έμεινε ο Γερμανός. Βλέπετε αυτό το σημείο, εδώ, ανάμεσα από τα φρύδια; Κι έδειξε πιέζοντας με το δάκτυλό του, ενώ με το άλλο χέρι κρατούσε το κεφάλι του ταλαιπωρου σαν άψυχο αντικείμενο. Κι αυτό εδώ κάτω από τη μύτη; Και τούτο εδώ στο αυτί; Όλα αυτά σχηματίζουν μια γωνία με τέτοια κλίση που μαζί με την περίμετρο της κεφαλής δεν αφήνει καμία αμφιβολία, ότι ο άνθρωπος αυτός είναι Εβραίος. Ή αν είναι Χριστιανός, προέρχεται από Εβραίους προγόνους, χωρίς ίσως να το γνωρίζει ο ίδιος. Καταλάβετε; Άλλωστε φαίνεται ότι είναι Εβραίος. Δεν το βλέπετε; Ο Μοίραρχος προσπάθησε επίμονα κάτι να δει, αλλά φαίνεται δεν τα κατάφερε και φαινόταν απορημένος.

Ξαφνικά ο Γερμανός έδιωξε το επιτηδευμένα συγκαταβατικό ύφος του, το πρόσωπο πάγωσε, το γκριζό βλέμμα του ξαναβρόχε την ψυχρή λάμψη του ατσαλιού. Γαύγισε μια σύντομη, κοφτή λέξη στην οποία αντέδρασαν άμεσα δύο από τους στρατιώτες του. Άρπαξαν τον ατυχή βίαια, βάρβαρα, απάνθρωπα και τον έσυραν σ' ένα φορτηγό που στάθμευε εκεί πλησίον και τον ανάγκασαν βάναν-σα να σκαρφαλώσει στην καρότσα, η οποία φυλάγονταν από δύο άλλους στρατιώτες, με το δάκτυλο στη σκανδάλη των αυτομάτων. Ο ατυχής απηύθυνε ένα ικετευτικό βλέμμα προς τον Μοίραρχο, ο οποίος έσκυψε το κεφάλι σφίγγοντας τα δόντια. Η διαδικασία συνεχίστηκε. Οι πολίτες με τα αξύριστα, φοβισμένα και αδυνατισμένα πρόσωπα και με τα παλιόρουχα της κατοχής αφήνονταν ο ένας μετά τον άλλον ελεύθεροι, εκτός από μερικούς που διαλέγονταν έτσι στην τύχη ή έστω, σύμφωνα με τα «ανθρωπο-

Από το
Ολοκαύτωμα
των Εβραίων
της Ελλάδος

Από το Ολοκαύτωμα των Εβραίων της Ελλάδος

μετρικά» κριτήρια του Γερμανού Φρουράρχου κι αφού χαρακτηρίζονταν σαν Εβραίοι, κατέληγαν στο φορτηγό.

Κάποτε ήλθε κι η σειρά μου. Έβαλα τα χέρια μου πίσω από τον αυχένα μου και προσπάθησα τρέχοντας να περάσω τη στενή έξοδο. Όμως τη όβερκιά δεν τη γλύτωσα, τη στιγμή ακριβώς που ο διερμηνέας μετέφραζε τη δήλωση του Μοιράρχου, ότι επρόκειτο για το γιο του. Ακούγοντάς το ο Γερμανός, με φώναξε να επιστρέψω. Στάθηκα μπροστά του και τον ατένισα. Ήμουν ένα παιδί 14 ετών, αντιμέτωπο με τον επιβλητικό εκείνο άνδρα, στην εντυπωσιακή στολή του και με το αγέρωχο ύψος παντοδυναμίας και υπεροχής. Το ψηλό πηλίκιο με τον γερμανικό αέτο με απλωμένες τις φτερούγες και τον ακνυλωτό σταυρό στα πόδια του, οι ασημένιες επωμίδες του, τα παράσημα, ο σιδηρούς σταυρός, η μαύρη ζώνη με την επίσης μαύρη θήκη του πιστολιού του, οι μαύρες γυαλισμένες μπότες, το καλοξυρισμένο πρόσωπο με τα γκριζα ψυχρά μάτια που με περιεργάζονταν εξεταστικά. Τον κοίταξα κι ένιωσα ένα μίγμα φόβου, σεβασμού και μίσους. Δεν ήξερα τότε, ότι το τριαδικό συναισθηματικό αυτό μίγμα ήταν και είναι κοινό σε μυριάδες ανθρώπων έναντι των Γερμανών. Ακόμη κι οι ίδιοι οι Γερμανοί το ξέρουν. «Wir Deutschen, werden gefürchtet, geachtet und gehabt» λένε οι ίδιοι. Αυτός με κοίταξε με βλέμμα φιλικό, μου απηύθυνε μερικές από εκείνες τις χαζές ερωτήσεις των ενηλίκων προς τα παιδιά, αν πηγαίνω σχολείο, σε ποια τάξη, τι σκέπτομαι να γίνω όταν μεγαλώσω και απευθυνόμενος προς τον πατέρα μου:

- Βλέπετε κ. συνάδελφε, το παιδί φέρει εμφανή τα χαρακτηριστικά ατόμου της αρίας φυλής. Και η συμπεριφορά του είναι συμπεριφορά αριού. Μπορείτε να είσθε υπερήφανος.

Στο βλέμμα του πατέρα μου, που άκουγε τον διερμηνέα, διέκρινα μια στιγμή λάμψη ειρωνίας, που μόνον εγώ μπορούσα να αντιληφθώ.

Ο Γερμανός ξαναγύρισε σε μένα:

- Γιατί φοράς παλτό; Βγάλ' το γρήγορα. Πρέπει να σκληραγωγηθείς. Κοίταξε εμένα. Βλέπεις εδώ; Και επιδεικτικά ξεκούμπωσε το χιτώنيό του κάτω από το

οποίο φορούσε μόνον μια αθλητική φανελίτσα.

- Και το σακάκι, βγάλ' το κι αυτό. Υπακούοντας και μάλλον μηχανικά, έβγαλα και το σακάκι.

- Πουλόβερ; Πουλόβερ; φώναξε σχεδόν αγανακτισμένος. Βγάλ' το. Μου έδωσε τα ρούχα μου στο χέρι και με πρόσταξε να πάω σπίτι και να πω της μητέρας μου να μην με ντύνει έτσι βαριά και τέλος άλλη μια σβερκιά, πολύ ελαφρότερη, φιλική θα έλεγα.

Με το, έστω και προφορικό, πιστοποιητικό της αρίας καταγωγής και με τα ρούχα στο χέρι έτρεξα μέσα στο τσουχτερό κρύο προς το σπίτι, αρκετά μακριά, ενώ οι άνθρωποι στους δρόμους με κοιτούσαν περιεργοί. Η μάνα μου τά' χασε μόλις με είδε.

- Χριστός και Παναγία παιδάκι μου τι έπαθες, βουρλίστηκες;

Ήταν Κερκυραία, δασκάλα με έντονο το κερκυραϊκό γλωσσικό ιδίωμα.

Της εξήγησα τι έγινε και της μετεβίβασα την εντολή του Γερμανού Κομμαντάντ, για να επακολουθήσει έκρηξη κερκυραϊκών φραστικών πυροτεχνημάτων:

- Τον κακό του το φλάρο, κακόχρονο νά' χη. Που θα μου πει εμένα ο ξανθόψειρας πως να κάνω κουμάντο στο σπίτι μου.

Αλλά και η παράσταση στην πλατεία δεν άργησε να τελειώσει. Το φορτηγό με καμιά τριανταριά «νεοφώτιστους» Εβραίους που φώναζαν στους λοιπούς ελεύθερους να ειδοποιήσουν τα σπίτια τους ξεκίνησε, τους υπόλοιπους ο Γερμανός τους άφησε, χωρίς να συνεχίσει την «ανθρωπομετρική» έρευνα.

Μια επιτροπή απ' το Δήμαρχο, ένα Ιερέα, τον πατέρα μου και ένα ανώτερο συνάδελφό του, ένα Πρωτοδίκη και άλλους, προσπάθησε να μεταπειση τον Γερμανό, αλλά αυτός έμεινε ανένδοτος.

Τους συλληφθέντες τους μεταχειρίστηκαν σαν Εβραίους. Κάπου κοντά στο αεροδρόμιο, έξω στο ύπαιθρο, σ' ένα χωράφι με συρματόπλεγμα και φρουρούς, στο κρύο σαν κοπάδι ζώων. Σε λίγες ημέρες πάντως βρέθηκαν ξανά ελεύθεροι, άρρωστοι και ταλαιπωρημένοι. Η Αντίσταση έσπευσε να κοινοποιήσει, ότι η ίδια τους απελευθέρωσε με ανθρώπους της που μέθυσαν τους φρου-

ρους. Προσωπικά πιστεύω, ότι τους απελευθέρωσαν οι ίδιοι οι Γερμανοί, οι οποίοι εκείνη την εποχή έπαιζαν ακόμη με τους Εβραίους ένα σατανικό παιχνίδι σαν τη γάτα με το ποντίκι. Τους καλούσαν να παρουσιασθούν ή τους προσήγγιζαν βία, ήλεγχαν τα προσωπικά στοιχεία, τους κρατούσαν μια δύο μέρες και απελευθέρωναν πρώτα τα γυναικόπαιδα και κατόπιν και τους άνδρες. Με τον τρόπο αυτό τους δημιουργούσαν την εντύπωση, ότι η δίωξή τους θα περιοριζόταν σ' αυτό το πλαίσιο των πρόσκαιρων ολιγοήμερων ταλαιπωριών, οι ίδιοι δε οι Εβραίοι αναθαροούσαν κάθε φορά και ήλιζαν, ήλιζαν μαζί με μας, ήλιζαν ότι κάποτε θα τελείωνε η παρουσία των ανεπιθυμητών ξένων στα χώματά μας. Έτσι ξεθάρρευαν κι εκείνοι οι οποίοι είχαν κρυφτεί και έσπευδαν να δηλωθούν και να εγγραφούν στις καταστάσεις του Γερμανικού Φρουραρχείου. Με την μέθοδο αυτή κατόρθωσαν οι Γερμανοί να έχουν στους καταλόγους των εγγεγραμμένων το σύνολο σχεδόν των Ελλήνων Εβραίων με λεπτομέρειες, διευθύνσεις κ.λπ. κι έτσι όταν κάποτε τους συνέλαβαν στα σπίτια τους για τελευταία φορά, οι Εβραίοι σίγουρα θα πίστευαν, ότι θα επρόκειτο για μια από τις συνηθισμένες πρόσκαιρες συλλήψεις και ότι σύντομα θα ήσαν πάλι ελεύθεροι. Όμως ελάχιστοι επέστρεψαν μετά ένα και πλέον έτος.

Το μεσημέρι εκείνης της ημέρας, καθήσαμε να φάμε. Το κατοχικό κυριακάτικο αποτελούνταν από μια σούπα με σκούρα λιτυρούχα μακαροτσίνια του ιταλικού στρατού, μπομπότα και λίγο τυρί.

- Δόξα τω Θεώ, μουρμούρισε ο πατέρας κάνοντας το σταυρό του και ρίχνοντας λοξές προστακτικές ματιές, να σταυροκοπηθούμε κι εμείς. Άλλοι μένουν μέρες νηστικοί. Εμείς έχουμε τουλάχιστον κάτι να φάμε.

Η συζήτηση περιεστράφηκε φυσικά στο γεγονός της ημέρας, στη σύλληψη των δήθεν Εβραίων, στην αναζήτηση πραγματικών. Ο πατέρας εξέφρασε την άποψη, ότι ο Γερμανός Διοικητής θα είχε λάβει φαίνεται την εντολή να συλλάβει τους Εβραίους της πόλεως, δεν βρήκε κανένα, κι έτσι, για να φανεί συνε-

πής στους ανωτέρους του, άρπαξε τυχαία μερικούς πολίτες, τους μεταβάπτισε σε Εβραίους και το θέμα έληξε γι' αυτόν. Τώρα τι τους θέλαν τους Εβραίους, κανείς δεν ήξερε, τότε τουλάχιστον.

Η συζήτηση διακόπηκε από ένα κτύπημα στην πόρτα. Όχι στην πόρτα της κυρίας εισόδου κάτω στο δρόμο στην οδό Καλυβίων 18, αλλά στην πίσω πλευρά. Αυτός που κτύπησε έπρεπε να περάσει την πίσω αυλή και ν' ανεβεί την πίσω εξωτερική σιδερένια σκάλα πράγμα που μόνον ένας γνωστός, ένας από τους γείτονες, θα μπορούσε να κάνει. Ίσως η σπιτονοικοκυρά ή η ψυχοκόρη της απ' το ισόγειο. Η εντεκάχρονη αδελφή μου έτρεξε να ανοίξει, ακολουθούμενη από μένα.

- Είναι μέσα ου πατέρας σ';

- Μέσα είναι, αλλά τρώει, ψέλλισε η μικρή.

Ο ψηλός, αδύνατος, μελαγχρινός άνδρας με τα μελαγχολικά μάτια δεν περιέμενε άδεια εισόδου. Μπήκε μέσα, έκλεισε πίσω του αθόρυβα την πόρτα και διέσχισε το ίδιο αθόρυβα το διάδρομο περνώντας μπροστά μας, ενώ εμείς χαζέψαμε. Τον γνώριζα. Ήταν ο μοναδικός Εβραίος έμπορος της πόλεως. Είχε έλθει από την Άρτα και είχε ανοίξει σε ένα απόμερο δρόμο ένα μικρό κατάστημα με φυλικά και λίγα υφάσματα. Τον έβλεπα κάθε μέρα πηγαίνοντας στο Γυμνάσιο να στέκεται στο βάθος του μικρομάγαζου κοιτώντας προς το δρόμο, βουβός, αμίλητος, μόνος. Κατευθύνθηκε προς την πόρτα της τραπεζαρίας που είχε μείνει μισάνοιχτη και ενγήθηκε:

- Καλή όρεξ' πατριώτ'. Ήσαν συμπατριώτες, κι οι δύο Αρτινοί.

- Βρε! Καλώς το Μιωνή. Κάτσε. Να σ'βάλουμε κάτ' να φας;

Αυτός έκασε διστακτικά και συνεσταλμένα και μπήκε αμέσως στο θέμα. Μιλούσαν παράξενα οι Εβραίοι της Ηλείου. Κατακρεουργούσαν τις τελευταίες συλλαβές ή τουλάχιστον τα τελευταία φωνήεντα ακριβώς όπως όλοι μας οι Ηπειρώτες, όσα φωνήεντα όμως γλύτωναν, τα καθιστούσαν μακρά, μακρόσυρτα και τα απέδιδαν με ένα ένρινο τόνο με διακυμάνσεις που θα μπορούσαν να αποδοθούν με το πεντά-

Από το Ολοκαύτωμα των Εβραίων της Ελλάδος

Από το Ολοκαύτωμα των Εβραίων της Ελλάδος

γραμμο. Κατάλοιπα ίσως των ισπανικών.

- Πατριώωτ' απ' του Θγιο κι στα χέρια σ'. Απ' του Θγιο κι στα χέρια σ' πατριώωτ'. Δεν σ' λέω τίποτους άλλου.

- Τ' έπαθες βρε Μιωνή; Τι συμβαίν';

Να, ιέμαθα ουότ' οι Γερμανοί ψάχναν σήμερα για Ιβραίους. Είν' αλήθεια;

- Αλήθεια είναι Μιωνή, αλήθεια. Πιάσαν μάλιστα μερικούς αντί για Ιβραίους.

- Για του Θγιο πατριώωτ'. Πεζ μ', τι να κάνουν ιγώ τώρα; Ουότ' μ' πεις ισύ, ιγώ θα του κάνου. Ουότ' μ' πεις.

- Τι να σ' πω βρε Μιωνή. Να σ' πω να φύγ'ς κι να χά(σ)ης τ'ν περιουσία σ' κι του νοικοκυριό σ' ή να μείν'ς κι να συτσακώσ'ν οι Γερμανοί. Κι ιγώ δεν ξέρου τι να σ' πω.

- Μπράβου, μπράβου ανεφώνησε ο Εβραίος σχεδόν ενθουσιασμένος, λες κι είχε βρεθεί κιόλας η λύση. Μπράβου, ιέτο' μ' λάαν οι πατριώιτις.

- Άλλωστε, συνέχισε ήρεμα ο πατέρας, δεν ξέρουμι τι τσ' θέλουν οι Γερμανοί τσ' Οβραίους. Ούτ' εμείς ξέρουμι τι μας περιμέν' αύριου. Τι θα μας ξημερώσ' σ' αυτές τσ' μέρες που ζούμι.

Επηκολούθησε σιωπή. Ο επισκέπτης μας κοίταζε αφηρημένος και αμίλητος τον αχνό της σούπας από το πιάτο που του πρόσφερε η μητέρα χωρίς να το αγγίζει, ενώ ο πατέρας εξακολουθούσε να τρώει ήσυχος και αμίλητος, σαν να μην συνέβαινε τίποτε. Φαίνεται όμως, ότι το μυαλό του δούλευε, διότι σε μια στιγμή άφησε απότομα το κουτάλι του και απευθύνθηκε στο συνομιλήτή του.

- Άκου Μιωνή...

Γιατί τώρα τον αποκαλούσε έτσι, μ' αυτό το όνομα που δεν ξέρω αν ήταν το μικρό ή το επίθετο, δεν μου είναι γνωστό. Θυμάμαι, ότι είχε γίνει λόγος για κάποιον Εβραίο που τον βοήθησε να διαφύγει, ονόματι Χατζόπουλος. Ήταν το ίδιο πρόσωπο ή δύο διαφορετικοί; Ποιος, ξέρει. Είχε βοηθήσει πολλούς τότε, συχνά κινδυνεύοντας ο ίδιος. Διέκοψε όμως αυτό που ήθελε να πει και απευθυνόμενος στη μητέρα:

- Γ'ναίκα παρ' τα πιδιά κι τα πιάτα κι τραβάτι στ' ν κουζίνα.

Υπακούσαμε και την συνέχεια της συνομιλίας την πληροφορήθηκα μετά ένα έτος περίπου, ύστερα από την αποχώρη-

ση των κατακτητών. Ο πατέρας συμβούλεψε τον Εβραίο συμπατριώτη του, να φορτώσει όσα από τα υπάρχοντά του μπορούσε σε μουλάρια, του υπέδειξε μάλιστα ένα έμπιστο αγωγάτη, να πάρει την οικογένειά του και να φύγει για τα βουνά, απόψε κιόλας το ίδιο βράδυ χωρίς την παραμικρή καθυστέρηση, πριν το πληροφορηθούν οι Γερμανοί. Όχι, όχι πλαστές ταυτότητες, διότι η έκδοσή τους θα απαιτούσε χρόνο κι αυτός ήταν πολύτιμος. Άλλωστε δεν υπήρχε λόγος να φύγει από τους δημόσιους δρόμους που ελέγχονταν από τους Γερμανούς. Ξεχωριστά ο αγωγάτης με τα υποζύγια και ξεχωριστά ο ίδιος με την οικογένειά του θα μπορούσαν άνετα να φθάσουν κατά το σούρουπο και λίγο πριν από την έναρξη της απαγορεύσεως της νυκτερινής κυκλοφορίας μέχρι την συνοικία του Αγίου Χριστοφόρου, εκεί να διαβούν το άλσος και να πάρουν το μονοπάτι για το βουνό. Το μέρος δεν φυλαγόταν, άλλωστε θα βρίσκονταν εκεί ένας έμπιστος χωροφύλακας να επιτηρή και να τους διευκολύνει στη φυγή τους. Απόψε όμως, επέμεινε ο πατέρας. Καμία αναβολή για κανένα λόγο. Αύριο ίσως να ήταν πολύ αργά. Ακόμη και τον ίδιο τον πατέρα μου αν τον ρωτούσαν οι Γερμανοί σχετικά, δεν θα μπορούσε πλέον να αποκρούει ή να αποσιωπήσει την ύπαρξη των λίγων εβραϊκών οικογενειών στο Αργίνιο (του Μιωνή, ενός Κερκυραίου τραπεζιτικού με δύο παιδιά που δεν ξέρω τι απέγιναν και λίγων άλλων), αλλιώς θα συνελαμβάνετο ο ίδιος.

Ο Μιωνής είχε ακόμη μερικούς ενδοισμούς και δισταγμούς. Τι θα απογίνη με την οικογένειά του πάνω στα βουνά. «Θα επιζήσεις όπως όλοι, ήταν η απάντηση του πατέρα. Άλλωστε τα ορεινά χωριά είναι γεμάτα κόσμο. Εκτός από τους κανονικούς κατοίκους, έχουν προστεθεί φυγάδες, αντάρτες του ΕΛΑΣ και πολλοί άλλοι, ακόμη και Ιταλοί που διέφυγαν την αιχμαλωσία τους από τους Γερμανούς. Σαν καλός Εβραίος έμπορος, θα τα καταφέρει. Ακόμη και κέρατα από γίδες είσαι ικανός να τους πουλήσης, πρόσθεσε λίγο πειρακτικά. Όσο για τους ελασίτες, αυτοί δεν έχουν λόγο να σε πειράξουν. Ανάμεσά μας ζείτε χρόνια εσείς οι Εβραίοι και κανείς δεν σας πείραξε. Είστε

Από το Ολοκαύτωμα των Εβραίων της Ελλάδος

Έλληνες πολίτες και υπήκοοι. Με τους Γερμανούς όμως κανείς δεν ξέρει ακριβώς τι σκοπεύουν. Πρέπει να διαλέξεις, τώρα, αμέσως, ή τους Έλληνες ή τους Γερμανούς. Εκείνο μόνο που θέλω είναι να υποσχεθείς, ότι δεν θα μιλήσεις και δεν θα αναφέρεις την συνομιλία μας αυτή σε κανένα και ποτέ, διότι κάποιος για λόγους πολιτικούς ή προσωπικούς μπορεί να καταδώσει στο Γερμανικό Φρουραρχείο, ότι εγώ σου έδωσα τη συμβουλή να φύγεις, οπότε... καταλαβαίνεις. Και κάτι ακόμη. Αν έχεις τίποτε πολύτιμα πράγματα, υφάσματα ή οτιδήποτε άλλο και θέλεις να στα φυλάξω, ευχαρίστως. Μόνο που δεν αναλαμβάνω καμία ευθύνη. Βλέπεις εμείς της Χωροφυλακής βοιστούμαστε στο στόχαστρο των Γερμανών, των Κομμουνιστών και πολλών άλλων. Δεν ξέρουμε ούτε εμείς τι μας περιμένει και τι θ' απογίνουμε». Ο Εβραίος ευχαρίστησε, έδωσε την υπόσχεσή του για εξευθύνη, αρνήθηκε την προσφορά διαφυλάξεως και απεχώρησε το ίδιο αθόρυβα όπως εισήλθε, αφού προηγουμένως παρ' ολίγο να μας πνίξει μέσα σ' ένα χείμαυρο ευχών:

- Ου Θγίος να σ' έχ' καλὰ πατριώωτ'. Κι σένα κι τ' γ'ναίκα σ' κι τα πιδγιάά σ'. Να σας ακούουν ούόλ' ς καλὰ. Καλή ληφτηργιά κι καλή ανταμάκωσ' να δωκ' ου Θγίός.

Στο σκέλος που αφορούσε την μητέρα, οι ευχές του αγαθού αυτού ανθρώπου δεν έπιασαν. Τη χάσαμε ύστερα από λίγους μήνες, το καλοκαίρι του 1944. Πώς να κάνουν διάγνωση οι γιατροί που δεν διέθεταν παρά ένα πιεσόμετρο και ένα ακουστικό και με τι φάρμακα;

Την άλλη ημέρα, περνώντας για το Γυμνάσιο, είδα το μαγαζάκι του Εβραίου κλειστό, με τις παλιές πόρτες σκεπασμένες με τα σανιδένια καλύμματα εκείνης της εποχής. Το κοίταξα λίγο μελαγχολικά. Την μεθεπόμενη όμως, είδα από μακριά ζωηρή κίνηση. Ένα μεγάλο γερμανικό στρατιωτικό φορτηγό στάθμευε μπρος από το μαγαζί, απέναντι μια

μοτοσιζλέτα με πλαϊνό καλάθι πάνω στο οποίο ήταν προσαρμοσμένο ένα πολυβόλο, στρατιώτες, ένας φρουρός με κράνος, πλήρη εξάρτηση μάχης και όπλο κρεμασμένο στον ώμο με εφ' όπλου λόγγη που ανταναζλούσε τον πρωινό ήλιο, σήκωσε το χέρι του με την παλάμη προς εμέ και πρόσταξε να σταματήσω. Σήκωσα κι εγώ το χέρι που κρατούσα τα βιβλία για να του δώσω να καταλάβει, ότι πήγαινα στο σχολείο. Ο φρουρός μου

Με δέος περιεργάζονται τα παιδιά τους κατακτητές. Αργίριο 1941. (Από το βιβλίο του Χ. Φλατσίτς «Στίγμα και Σβάστικα - Η Ελλάδα της Κατοχής και της Αντίστασης 1941 - 1944», τόμος 1).

επέτρεψε τη διέλευση, εγώ διάβηκα βιαστικά με σκυμμένο κεφάλι και μόλις πρόλαβα να ρίξω στα κλεφτά μια-δυο ματιές. Γερμανοί στρατιώτες σήκωναν ότι είχε απομείνει στο μικρό κατάστημα και τα κουβαλούσαν στο φορτηγό. Ακόμη και τα παλιοράφια και το παλιοτράπεζο ξήλωναν.

- Τι γίνεται 'κει πέρα; Ρώτησε ένας συμμαθητής που συνάντησα λίγο πιο πάνω.

- Τίποτε. Οι Γερμανοί λύσσαξαν και μάνιασαν που τους ξέφυγε ο μοναδικός Εβραίος και εκδικούνται τώρα λεηλατώντας το μαγαζί του. Η υπεράνθρωπη φυλή που θέλει να κυβερνήσει τον κόσμο αρπάξει, βλέπεις, τα βελόνια, τις καρφίτσες, τις δαχτυλήθρες και κάνα τόπι ύφασμα χασέ του Εβραίου. Η αυτοκρα-

Από το Ολοκαύτωμα των Εβραίων της Ελλάδος

τορία τά 'χει φαίνεται ανάγκη.

- Σαν δεν ντρέπονται, παρατήρησε ο άλλος και αδιάφορα ρώτησε: Τις ασκήσεις της αλγεβρας τις έκανες; Έχουμε και το Λυσία σήμερα. Αργότερα πληροφορηθήκαμε, ότι ο Μιωνής έφθασε καλά επάνω στα βουνά, ότι οι ελασίτες φυσικά δεν τον πείραξαν μεν, του κατάσχεσαν όμως τα καλύτερα υφάσματα διότι τα χρειαζόνταν, δίνοντάς του έναντι αυτού μια απόδειξη, για να λάβει αγνώστου είδους αποζημίωση, όταν η Ελλάδα θα γίνονταν λαϊκή δημοκρατία. Το ίδιο βράδυ άκουσα τη μητέρα μου να ρωτά τον πατέρα για κάποιον και εάν αυτός θα κρατούσε την υπόσχεσή του. Κατάλαβα, ότι είχε ανησυχίες μήπως ο Εβραίος απεκάλυπτε το μυστικό της συμβουλής μας, έστω και από επιπολαιότητα. Άκουσα τον πατέρα μου να απαντά: «Τους ξέρω καλά αυτούς (εννοούσε τους Εβραίους). Όταν δίνουν το λόγο τους, τον κρατούν οπωσδήποτε».

Ο επίλογος γράφτηκε στις αρχές του 1945 στην Αθήνα, αφού οι Γερμανοί απεχώρησαν και η Πατρίδα μας αμιατοκυλίστηκε από τον αδελφοκτόνο σπαραγμό των Δεκεμβριανών. Το Σώμα της Χωροφυλακής έκανε γενικό προσκλητήριο όλων των ανδρών, όσοι απέμειναν από την τετραετή θεομηνία. Πρώτα προσκλητήριο των ζωντανών, για τους νεκρούς έχουμε καιρό αργότερα. Καταμέτρηση, αναδιοργάνωση, κατανομή κ.λπ. Εν τω μεταξύ, σποραδικά και αποσπασματικά έφθαναν οι ειδήσεις από την Ευρώπη, όπου οι στρατιές των Σοβιετικών απ' την ανατολή και των άλλων συμμάχων απ' την δύση, όλο κι έσφυγγαν περισσότερο τον κλοιό του γερμανικού τέρατος που σφάδαζε. Ότι κατά την προέλασή τους εύρισκαν στο δρόμο τους και κατελάμβαναν στρατόπεδα συγκεντρώσεως. Οι ανατριχιαστικές λεπτομέρειες βασανισμού και εξοντώσεως ολόκληρων πληθυσμών, μας άφησε άναυδους. Δεν είναι δυνατόν!! Αποκλείεται!! Κι ήταν μόνον ακόμη η κορυφή του παγόβουνου. Βαδίζοντας τότε σε κάποια από τις μεγάλες οδούς των Αθηνών ο πατέρας μου άκουσε πίσω του, μια δυνατή φωνή:

- Πατριώτ'!, Πατριώτ'!, κύριε Ταγματάρχα!

- Βρέ, βρέε!. Ο Μιωνής! Τι κάν'ς

Μιωνή; Χαίρομαι που σε βλέπω ζωντανό, που γλίστρωσε. Πώς είσαι; Η οικογένεια;...

- Είδις, είδις πατριώτ'! Είδις τι έπαθα, τον διέκοψε ο Μιωνής χειρονομώντας με πάθος.

- Τι έπαθες;

- Να, είδις; Αν σου 'χα δώσ' τότε τα υφάσματά μ', δεν θα μ' τα 'παιρναν ούτι οι Ιλασίτις ούτ' οι Γιερμανοί κι θα τά 'χα σήμερα...

Ο πατέρας μου έμεινε με ανοιχτό το στόμα αποσβολωμένος. Όταν συνήλθε, αποπήρε το συνομιλητή του, με αυστηρό ύφος.

- Μωρέ, Μιωνή τι' ναι αυτά που λες; Εδώ ζήσαμε βιβλική καταστροφή. Εμείς σφαχτήκαμε μεταξū μας, ακόμη ξεθάβουν πτώματα. Η γυναίκα μου πέθανε αβοήθητη, το σπίτι μου λεηλατήθηκε απ' τους αντάρτες, οι Εβραίοι αποδεκατίστηκαν, οι Κοινότητες και τα σπίτια τους διαρπάχτηκαν και καταστράφηκαν, ακόμη δεν ξέρουμε πόσοι εξοντώθηκαν, αν έμεινε κανείς, κι εσύ μου λες για τα παλιούφασματα. Είσαι με τα καλά σου; Και τον άφησε σύζυλο, φεύγοντας αγανακτισμένος.

Αργότερα, όταν ξαναβρήκε τη ψυχραιμία του, μετάνιωσε που φέρθηκε τόσο αυστηρά. Όπως μας εκμυστηρεύτηκε, έκανε αργότερα τη σκέψη, μήπως ο συμπατριώτης του δεν ήταν πράγματι στα καλά του, μήπως του σάλεψε το λογικό. Διότι, ναι'μεν αυτός με την οικογένειά του στη στενή της έννοια είχε σωθεί, όμως ο όρος οικογένεια τότε, τόσο στους Χριστιανούς όσο, περισσότερο ίσως, στους Εβραίους, είχε μεγαλύτερο εύρος και περιελάμβανε ολόκληρο κύκλο στενών αλλά και πιο απομακρυσμένων συγγενών. Όλοι αυτοί χάθηκαν, ο Μιωνής έμεινε μόνος, κατατρυχόμενος ίσως από τύψεις, ότι δεν ακολούθησε τους άλλους στο Γολγοθά τους, ότι γλίτωσε μεν αυτός, ενώ όλοι οι άλλοι χάθηκαν, παραβαίνοντας όμως την άγραφη, ηρωικά άγρια απόφαση των Εβραίων: «Όλοι μαζί ή θα σωθούμε ή θα χαθούμε». Και μη μπορώντας πια να αναζητήσει τους χαμένους δικούς του, αναζητούσε τα υφάσματά του. Ποιος ξέρει τι πάλη γινόταν στην ψυχή του. Κι έτσι άρχισε κι ο πατέρας μου να έχει τύψεις που αποπήρε

τον συμπατριώτη του, χωρίς να δείξει κατανόηση.

Δεν τον ξαναείδαμε, ούτε ξανακούσαμε κάτι γι' αυτόν.

Υ.Γ. (14.09.94): Δεν πρόλαβα καλά καλά να υπογράψω και χτύπησε το τηλέφωνο. Η αδελφή μου απ' την Αθήνα. Ο γέρο-Συνταγματάρχης έσβησε ήσυχα, ύστερα από πολυτάραχη ζωή 94 ετών! Κι όπως συμβαίνει σε τέτοιες περιπτώσεις, ένα σύννεφο αναμνήσεων απλώθηκε και με περικύλλωσε, σαν σμήνος από αναρίθμητες πεταλούδες που ξεσηκώθηκαν σαν να τις τρώαζε κάτι. Τι να πρωτοθυμηθεί κανείς από μια ζωή ολόκληρη.

Εναντι των Εβραίων ήταν πάντα θετικά τοποθετημένος. Θεοφοβούμενος ή θρησκοφούμενος τους αντιμετώπιζε σαν αδελφούς, τέκνα ενός και του αυτού Θεού, θεματοφύλακες της Βίβλου ή των εντολών της. Πρέπει να είχε βοηθήσει αρκετούς, λεπτομέρειες δεν γνωρίζω, διότι δεν πολυμιλούσε και μάλιστα σ' ένα παιδί. Και κάτι, ας πούμε, εύθυμο:

Θυμάμαι κάποτε, πρέπει να ήταν γύρω στο 1937 στα Γιάννενα, είπε στη μητέρα: Αύριο θα 'ρθουν οι Εβραίοι να εγκαταστήσουν τη σόμπα. Την είχε αγοράσει από το μεγαλύτερο και καλύτερο κατάστημα υαλίων και ειδών οικιακής χρήσεως, που ανήκε σε Εβραίο ονόματι, αν θυμάμαι καλά, Μάτσας.

Η γνωστοποίηση που έκανε, με συνετάραξε και διήγειρε τη φαντασία ή την περιέργειά μου. Εβραίοι!!! Εδώ στο σπίτι!!! Με την ανυπομονησία και την αδημονία του μαθητάκου της 3ης Δημοτικού, περίμενα την επομένη. Ήλθαν πράγματι, μια ομάδα από 3-4 νέους, άνδρες με μια χειρόμαξα -τα αυτοκίνητα τότε ήταν ελάχιστα- φέροντας μαζί τους μια μεγάλη κυλινδρική σόμπα από χυτοσίδηρο και λαμαρίνα καθώς και τους σωλήνες (μπουριά) απαγωγής του καπνού, τις γωνίες, σύρμα, εργαλεία και λοιπά υλικά. Την έστησαν σε μια άκρη του δωματίου, ύψωσαν τον κατακόρυφο σωλήνα, τον συνδέσαν με μια γωνία με το οριζόντιο τμήμα του, που το έβγαλαν από το παράθυρο, αφαιρώντας ένα από τα τζάμια και αντικαθιστώντας το με μια ισομεγέθη τετράγωνη λαμαρίνα με μια

τρύπα στη μέση για να περνά ο σωλήνας. Τι σημασία έχουν όμως πια αυτές οι λεπτομέρειες για τους σημερινούς και μάλιστα τους νέους! Ένα πάτημα στο κουμπί του θερμοστάτη, ένα κόκκινο ζεντρικής θερμάνσεως αρχίζει κάπου μακριά να λειτουργεί, συχνά χωρίς να ακούγεται, η δε θέρμανση, επακολουθεί σύμφωνα με καλομελετημένο τεχνικό πρόγραμμα, όμως τη θαλπωρή του τζακιού ή της σόμπας στα φτωχικά εκείνα χρόνια, δεν την ξαναφέρει καμιά τεχνική επίτευξη. Εγώ παρακολουθούσα πάντως με τεταμένη προσοχή την όλη διαδικασία της εγκαταστάσεως, τις κινήσεις και τις ενέργειες των τεχνιτών για να αισθανθώ μάλλον βαθιά απογοητευμένος. Οι άνδρες ήσαν κανονικοί, συνηθισμένοι άνθρωποι. Δούλευαν γρήγορα και συντονισμένα, ζητούσαν ο ένας από τον άλλο κάποιο εργαλείο, οι δύο νεαρότεροι αστειεύονταν μεταξύ τους, μιλούσαν με συνηθισμένο τρόπο, έστω με λίγο μακρόσυρτη ένρινη προφορά και γενικά συμπεριφέρονταν όπως οποιοδήποτε άλλοι. Ο πατέρας συνομιλούσε μάλιστα με τον επί κεφαλής των και σε μια στιγμή παρουσιάστηκε στην πόρτα η Ενδοκία, η υπηρέτριά μας κρατώντας ένα μεγάλο δίσκο με καφέδες, παξιμάδια και γλυκά του κονταλιού. Ε! αυτό δα, τα ξεπερνούσε όλα. Έπιασα το χέρι του πατέρα, που παρακολουθούσε προσεκτικά την όλη διαδικασία και το τράβηξα.

- Τι θέλεις, ρώτησε χωρίς να ξεκολλήσει το βλέμμα του απ' τους σωλήνες.

- Μπαμπά, ψιθύρισα. Μπαμπά, αυτοί είναι οι Εβραίοι π' σταύρωσαν τον Χριστούλ';

- Ναι! απήντησε αφηρημένα, για να συνέλθει ξαφνικά και να προσθέσει διορθωτικά. Όχι! Δεν... δεν ήταν αυτοί. Θα... σου... εξηγήσω μια άλλ' φορά...

Ακόμα μου χρωστάει την εξήγηση! Ή μάλλον, δεν μου χρωστάει τίποτε. Διότι ναι μεν δεν μου έκανε ποτέ μια προσφορική και απ' ευθείας επί του θέματος διάλεξη, όμως με τη στάση του γενικά και με το παράδειγμά του, μου έδειξε κάποιο δρόμο, τον οποίο ασυνείδητα εγώ ακολούθησα. Οπότε οι εξηγήσεις περιττεύουν.

Θεός σ' χωρές τον.

Από το
Ολοκαύτωμα
των Εβραίων
της Ελλάδος

Γιακίνος Βιτάλ

Ο ΠΟΛΥΜΗΧΑΝΟΣ ΚΕΦΑΛΟΝΙΤΗΣ ΕΒΡΑΙΟΣ

Του κ. ΑΓΓΕΛΟ-ΔΙΟΝΥΣΗ ΔΕΜΠΟΝΟΥ

ΣΤΙΣ 8 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ ΤΟΥ 1828, φθάνει στο Ληξούρι της Κεφαλονιάς, με το υπό ιονική σημαία μπάροκ Άγιος Νικόλαος, 19 τόνων, του πλοίαρχου Αναστάσιου Φερεντίνου, ο **Josef Vital qm. Sammucl** με την μικρή εγγονή του (ίσως ανειψιά του), **Salina Vitale**. Το πλεούμενο ξεκίνησε από την Κέρκυρα και διά της Ζακύνθου έφθασε, μετά δύο μέρες, στην Κεφαλονιά, όπου στο λιμάνι του Ληξουριού, αποβίβασε επτά από τους επιβάτες του, ανάμεσα στους οποίους οι πέντε Εβραίοι, προερχόμενοι από τα νησιά αυτά¹.

Όπως πιστοποιεί ο έλεγχος του Υγειονομείου, τον οποίο ενήργησε ο επιτετραμένος διευθυντής της εκεί Υγειονομικής Υπηρεσίας Σπυρίδων Πολυκαλάς, ο Vital έφθασε χωρίς ατομικές αποσκευές². Τούτο επιδέχεται δύο ερμηνείες από τις οποίες η δεύτερη, κατά την άποψή μας, είναι η πιθανότερη.

Ή ο Josef Vital, αυτή την εποχή, κατοικεί μόνιμα στην Κέρκυρα και έρχεται για να βολιδοσκοπήσει τις συνθήκες μετοίκισής του στην Κεφαλονιά, όπου πιθανολογείται μόνιμη εγκατάσταση μελών της οικογένειάς του που ανήκουν στη δραστήρια, αυτή την εποχή, εβραϊκή παροικία², ή και ο ίδιος ήδη μόνιμος κάτοικος του νησιού αυτού από προγενέστερη μετανάστευση, επισκέφθηκε την Κέρκυρα για ιδιωτικούς ή εμπορικούς λόγους και επιστρέφει στην οικογένειά του.

Οποιαδήποτε όμως και αν είναι η πραγματικότητα από εδώ και εμπρός η οικογένεια Vital πιστοποιείται με τη δράση της, την έντονη παρουσία

της και την ενεργητικότητά της στην Κεφαλονιά, αναπτυγμένη σε σημαντικό βαθμό και σε πολλούς οικογενειακούς κλάδους, επαγγελματικά σε ποικίλες επιδόσεις και κοινωνικά σε διάφορα επίπεδα δραστηριοτήτων!

Πρόκειται για οικογένεια που ξεχωρίζει από τις άλλες εβραϊκές του νησιού, αυτής της περιόδου, όχι μόνο για το μέγεθος και τις δραστηριότητές της, μα κυρίως για την, έστω στοιχειώδη, μόρφωσή της, αφού τα περισσότερα μέλη της είναι εγγράμματοι, στοιχείο υπεροχής αν αντιπαρβληθεί με τον αναλφαβητισμό που δέχνει το εβραϊκό στοιχείο της Κεφαλονιάς αυτή την περίοδο!

Οι περισσότεροι Vital γνωρίζουν

ελληνικά, αλλά και κάποια λατινογενή γλώσσα και η υπογραφή τους και κατά τις δύο σημειογραφίες είναι καλλιγραφική, ευανάγνωστη και ιδίως σταθερή! Ένδειξη βαθύτερης κατοχής των σημάτων που χρησιμοποιούν για να πιστοποιήσουν την ταυτότητά τους και να επικυρώσουν τις αναφορές τους.

Εβραίοι στην Κεφαλονιά υπάρχουν από τους προηγούμενους αιώνες. Τα πρώτα στοιχεία που μας προσφέρει το Τοπικό Ιστορικό Αρχείο της Κεφαλονιάς είναι έγγραφα νοταριακά, των αρχών του 16ου αιώνα, όταν η βενετσιάνικη εξουσία που μόλις εγκαταστάθηκε, εφάρμοσε το μοναδικό για την εποχή του και πολύτιμο για τις έρευνές μας γραφειοκρατικό της σύστημα.

Μία εκατονταετία μετά (1637), εντοπίζονται έγγραφα αναφερόμενα σε κατοίκους του Νησιού εβραϊκού θρησκεύματος, οι οποίοι πρέπει να εγκαταστάθηκαν πολύ προγενέστερα από τις αντίστοιχες εγγραφές. Ίσως από την εποχή της πρωτοκυριαρχίας των Ενετών (25 Δεκεμβρίου 1500), αν όχι και προηγουμένως. Τότε είναι που μαζί με τις πληροφορίες που αντλούμε γενικά για τη ζωή και τη δράση των κατοίκων, πιστοποιούμε την παρουσία Εβραίων που συμβιών και συναλλάσσονται ισότιμα με τους χριστιανούς και μάλιστα, πολλές φορές, αναβαθμισμένοι κοινωνικά, πάνω από το μέσο επίπεδο³.

Δεν μας προκύπτει πως μέσα στα κατάλοιπα αυτών των Εβραίων δια-

οωσηκαν και απογονοι οικογενειας Vital, χωρίς βέβαια τούτο να αποκλείεται, γιατί όλες οι μαρτυρίες προέρχονται από έγγραφα που μας αποκαλύπτουν άτομα που είχαν δασοληψίες με το δημόσιο ή συμπαρίστανται σε νοταριακές Πράξεις, πάντοτε αναλογικά λιγότερα ως προς το σύνολον μιας δραστηρίας κοινωνίας.

Αδελφός του μνημονευθέντα Ιωσήφ, που έφθασε στο Ληξούρι στα 1828, φέρεται ο **Γιακίνος Βιτάλης**, ή *Ιακώβ Βιτάλ ποτέ Σαμουλί*, ή *Ιακώβος Βιτάλ ποτέ Σαμουήλ*, κάτοικος Αργοστολίου, που υπογράφει ως *Ιακώβος Βιτάλ* ή *Giacobbe Vital*, με ωραία, σταθερή και ισορροπη γραφή, ο οποίος έχει υπό την προστασία του αλλά και υπό την άμεση επιτροπή του κάποιον **Σαμουέλ Βιτάλ του Ιωσήφ**, κάτοικο επίσης Κεφαλονιάς, του οποίου η ενεργός δράση πιστοποιείται για μία τουλάχιστον εικοσαετία (1848-1866).

Είναι τεχνίτης φανοποιός, χρηματοδότης δανειστής και υπολογίσιμο μέλος της εβραϊκής παροικίας της Κεφαλονιάς⁴. Από αντιπαράβολή των ονοματεπώνυμων, ο δυναμικός και, πολλές φορές, προκλητικός αυτός νεαρός, πρέπει να 'ναι ανεψιός του *Γιακίνου* και γιος του κατά το 1828 αφιχθέντα *Ιωσήφ Βιτάλ του ποτέ Σαμουήλ*.

Ο *Γιακίνος* είχε μεγάλη ανάγκη από τις υπηρεσίες και την υποστήριξη του ανεψιού του *Σαμουέλ*, ο οποίος πολλαπλασιάζει τη δύναμή του και την σωματική μα και την κοινωνική, χάρη στη στενή φιλία και συμπαράσταση του συντρόφου και συνομηλίκου του *Σαμουέλ Λέβη*, τους οποίους δεν συνδέουν μόνο τα κοινά ονόματα μα και σύμπτωση χαρακτηρισμών και το σπουδαιότερο αλληλοϋποστήριξη δυναμική!

Με αυτούς τους δύο έμπιστους ο *Γιακίνος* ξεκίνησε την προσωπική ομάδα του μέσα στην παροικία, αποβλέποντας να την επεκτείνει και να την αναπτύξει, στοχεύοντας προφανώς να του χρησιμεύσει ως όργανο επιβολής των απόψεών του, με πιθανολογούμενες αρχηγικές βλέψεις⁵.

Γιατί ο **Γιακίνος**, ή *Ιακώβ* ή *Giacobbe*, είναι ένα άτομο φιλόδοξο,

δραστήριο, με μεγάλη αυτοπεποίθηση και το βασικότερο ριψοκίνδυνο, ενεργητικό σε υψηλό επίπεδο και αναμφισβήτητα καλλιεργημένο, προσόντα που του δικαιολογούν προβάδισμα απέναντι στους ομοθρήσκους του που οι περισσότεροι, ήταν την εποχή εκείνη αγράμματοι, ακαλλιεργητοι, διστακτικοί, μα κυρίως αζοι-

“

Ο **Γιακίνος Βιτάλ**
υπήρξε ένας
Κεφαλονίτης
κάτοικος σ' ένα νησί
που και τότε και
πάντα επρόσφερε τη
δυνατότητα της
διάκρισης στους
ικανούς και άξιους,
ανεξάρτητα από το τι
Θεό λατρεύουν

”

νώνητοι, από προκατάληψη, αμφιβολία και κληρονομημένη φοβία!

Στα όρια της *οβρεακής*, όπως ονομάζεται η συνοικία που συγκατοκούν ομαδικά και εμπορεύονται οι Εβραίοι του Αργοστολίου, μαζί με Χριστιανούς συντοπίτες τους, από τα μέσα της δεκαετίας του 1830, συντελείται ένα γεγονός που η σημασία του, καλλιτεχνική και κοινωνική, θα αναγνωριστεί πολύ σύντομα! Ένα αρχοντόπουλο, ο Αλέξανδρος Σολομός, διασκεύασε το τεράστιο αρχοντικό του που βρισκόταν απέναντι από τον Άγιο Νικόλαο των Τσιμάρων

και προς την πλευρά της *οβρεακής* σε σύγχρονο για την εποχή του θέατρο, σύμφωνα με τα σχέδια του αρχιτέκτονα Βαλσαμάκη⁶, προκειμένοι να αποκτήσει το Αργοστόλι μόνιμη θεατρική στέγη, από την οποία και η καλλιτεχνική του έφεση θα βρεια ικανοποίηση και οικονομικά θα μπορούσε να ωφεληθεί, εφ' όσον η προσπάθεια απέδιδε και εμπορικά.

Αυτό το εγχείρημα του κόστισε ολόκληρη περιουσία σε ίδια διαθέσιμα και δάνεια που συνήψε και ήταν η αιτία της οικονομικής καταστροφής του⁷!

Το Θέατρο αυτό πρωτολειτούργησε στη θεατρική περίοδο 1837-1838, σύμφωνα με τα πιο πρόσφατα επίσημα στοιχεία, με την εντυπωσιακή εμφάνιση της πρωταγωνίστριας *Μαριάννας Βιτάλη του κυρίου Μπεμβενούτου*, ιταλίδας υψηλώνων που έφθασε επιζεφάλης μελοδραματικού θιάσου ο οποίος συγκατολήθηκε από τον, κατά πάσα πιθανότητα, τότε Ιταλό μπερσάριο *Gaetano Morali*. Η σειράτα (τιμητική) της καλλιτέχνιδας αυτής, πρέπει να αποτελέσει καλλιτεχνικό γεγονός για το Αργοστόλι, αφού τη χορωδία που εμφανίστηκε την προγράμωσε ο αξιόλογος Ιταλός μαέστρος και μετέπειτα αρχιμουσικός της Φιλαρμονικής Σχολής *Emidio Rizzolli*, χαρμιονάρος, πολιτικός φυγάδας στην Κεφαλονιά⁸.

Αγνοούμε τις συγγενικές σχέσεις και αν υπήρξαν τέτοιες, ανάμεσα στον *Εβραίο Βιτάλ* του Αργοστολίου και την *Ιταλίδα πριμαντόνα Βιτάλη*. Πιθανόν να 'ναι απλή σύμπτωση των επωνύμων και η τραγουδίστρια να μην είναι Εβραία. Αγνοούμε ακόμα και τον βαθμό στον οποίο επηρέασαν, οι θεατρικές αυτές παραστάσεις του Αργοστολίου, τον Εβραίο επιχειρηματία που, ήδη άνδρας, θα 'επε να 'χε κάποιες φιλότεχνες τάσεις και αναμφισβήτητα καλλιεργημένη υποδομή.

Δεν εξηγείται διαφορετικά το πώς, στη θεατρική περίοδο 1840-1841, μόλις δηλαδή μετά τρία χρόνια, κατορθώνει να αναλάβει την εργολαβία των θεατρικών παραστάσεων, εξουδετερώνοντας όλους τους διεκδικητές αντιπάλους του!

Εκτός από τον *Morali* που αναφέραμε, αυτή την εργολαβία από της συστάσεως του Θεάτρου και μέχρι τότε, είχαν αναλάβει ο *Νικόλαος Μαντζαβίνος Μέγκουλας* και ο βενετσιάνος *Xaverio Giorgi* συνεταιρικά με την *Serafina Rubini* και οι δύο τους υπό την κάλυψη του Μέγκουλα, ο οποίος κινείται συνεχώς στο θεατρικό χώρο.

Η προικοδότηση των θεατρικών παραστάσεων εκ μέρους του Επαρχείου (της Τοπικής Κυβέρνησης), δεν έχει καθιερωθεί ακόμα! Το δημόσιο σκέφθηκε να τις ενισχύσει μόλις το 1852, όταν από λόγους οικονομικών, το Θέατρο κινδύνευε να κλείσει. Φαίνεται όμως πως ο Αλέξανδρος Σολομός, αποσπούσε δημόσιο χρήμα ως ενίσχυση, που ήταν όμως ανεπαρκές να καλύψει τα τοκοχρεολύσιά του και τις ανάγκες του μπρεσάριου¹⁰, που αυτή την εποχή αποτελεί τον κινητήριο μοχλό του Θεάτρου.

Εκτός από καλλιτεχνικό, το έργο του είναι κυρίως εμπορικό. Η επιχείρηση αποδίδει ή ναυαγεί, όπως η οποιαδήποτε εμπορική δραστηριότητα που στοχεύει στο κέρδος. Με την διαφορά πως το αποτέλεσμα επηρέαζε ολόκληρη κοινωνία που είχε το Θέατρο ως μοναδική της ψυχαγωγία και η οποία ενδιαφέρεται οι παραστάσεις να επιτύχουν και να καλύψουν και τις δύο ημιπεριόδους. Από Φθινόπωρο μέχρι Χριστούγεννα (πρώτη ώρα) και από Χριστούγεννα μέχρι Μ. Σαρακοστή (δεύτερη ώρα). Για τούτο η επιλογή του μπρεσάριου, του οποίου η θητεία είναι ετήσια, γίνεται με ασυτηρία και αδέκαστα κριτήρια! Αν μάλιστα προσθέσουμε πως την τριμελή Επιτροπή κρίσης αυτή την περίοδο την απαρτίζουν οι: *Κόντε Ιωάννης Δελλαδέτζιμας* (Πρόεδρος), *Δρ. Σπυρίδων Φωκάς Κοσμετάτος* και *Κόντε Άννινος Χωραφάς* (μέλη)¹¹, τότε θα κατανοήσουμε πως μπρεσάριος δεν μπορούσε να χριστεί ο οποιοσδήποτε.

Αυτά τα λίγα κρίθηκαν απαραίτητα για να τονισθεί πως ο *Γιακίνος* (αλλού *Ιάκωβος*) *Βιτάλ*, ήταν άτομο όχι μόνο με φιλοδοξίες και επιχειρηματικό πνεύμα, μα και καλλιεργημέ-

νο, με ντόπιες διασυνδέσεις και επιρροές στα ανώτερα στρώματα και με γνωριμίες και επαφές στους καλλιτεχνικούς κύκλους της απέναντι Ιταλίας, όπου γινόταν η συγκρότηση των θιάσων, που όσο χαμηλής στάθμης και αν ήταν, έπρεπε να διασφαλίζουν κάποιο επίπεδο. Διαφορετικά η αποδοκιμασία ήταν αναπόφευκτη, η κρίση του κοινού αμείλικτη, με αποτέλεσμα το νανάγιο των παραστάσεων που άφηναν πίσω τους έναν καταχρεωμένον επιχειρηματία!

Ανάγκη λοιπόν να παραδεχθούμε πως ο *Γιακίνος* ήταν θεατρόφιλος και θεατρογνώστης πριν ακόμα από το άνοιγμα του Θεάτρου Σολομού, γιατί τρία χρόνια θεατρικής αγωγής, και μάλιστα από παραστάσεις θεάτρου μετριάς στάθμης, δεν επαρκούν για να δημιουργήσουν εκείνο το υπόβαθρο που χρειάζεται μία τέτοια επιχείρηση. Απλώς ο ερχομός της *Μαριάνας Βιτάλ* τον βοήθε ωρμη και αν δεν τον υποκίνησε ενεργητικά, διήγειρε την έφεση και επιχειρηματικότητα που υπήρχαν μέσα του, στο να ανακατευτεί με τα θεατρικά.

Αμέσως που ανέλαβε την εργολαβία αλλάζει σπίτι! Πιθανολογώ πως η νέα του κατοικία, ιδιοκτησίας Γεράσιμου Ραζή Λουκάτου, είναι εκτός *οβρεακής*. Και βέβαια δεν αποτελεί κατάκριση η επιδίωξή του για κοινωνική αναβάθμιση, απαραίτητη επαγγελματικά, ασύμφορη όμως οικονομικά. Για τούτο μόλις εγκαταλείπεται η εργολαβία, ξενικιάζεται και το σπίτι, και το κλειδί παραδίδεται στον ιδιοκτήτη του¹².

Γι' αυτήν την θεατρική περίοδο έχουμε παντελή έλλειψη πληροφοριών ως προς τις παραστάσεις και τους ηθοποιούς που εμφανίστηκαν. Ξέρουμε όμως πως οικονομικά είχε το νανάγιο των προηγούμενων και αυτών που ακολούθησαν, οι οποίες εκλόνισαν τους μπρεσάριους και κατά συνέπεια και τον *Γιακίνο* που από τότε δεν ανέρωσε οικονομικά, μα ούτε και ξαναεμφανίστηκε ως θεατρικός επιχειρηματίας¹³.

Δεν είναι βέβαια του παρόντος να αναλυθεί το γιατί ολόκληρη εικοσαστία θεατρικής παρουσίας καταλήγει σε οικονομική καταστροφή των

όσων κινούνται στο θεατρικό χώρο της Κεφαλονιάς, αφού πολλοί προσπάθησαν να προσεγγίσουν το θέμα, χωρίς όμως να προσφέρουν και ικανοποιητική απάντηση στο ερώτημα.

Εμείς ακολουθούμε τον *Γιακίνο Βιτάλ* που προσπαθεί να μην αφήσει ανεκμετάλλευτες τις γνωριμίες και σχέσεις που απέκτησε ανάμεσα στην χριστιανική νομεγλατούρα της εποχής και να την θέσει στην υπηρεσία των επιχειρησέων του.

Ένας από αυτούς είναι και ο *Πάνος Μαρτίνης*, ο πανίσχυρος υπασπιστής της Εκτελεστικής Αστυνομίας, ο οποίος τον υποστήριξε στις διεκδικήσεις του απέναντι στον συνεταιρισμό και ομόθηροκό του *Ρομπέν Ματατία του Ματατία*, προκειμένου να λυθεί οικονομική διαφορά τους. Γιατί ο *Γιακίνος*, ο οποίος έχει μεταβληθεί σε εργολάβο του δημοσίου, ανάλαβε συνεταιρικά την κατασκευή των στολών των φυλακισμένων και διεκδικεί το μερίδιο του κέρδους, το οποίο του κατακρατεί ο *Ματατίας*¹⁴.

Σύγχρονα η Πολιτική Αστυνομία τον χρησιμοποιεί ως αμειβόμενο εμπειρογνώμονά της, τόσο για τη σύνταξη μελετών που αφορούν το σύστημα φωτισμού της πόλης του Αργοστολίου, όσο και το επίπεδο ευθύνης κατασκευαστών δημοσίων έργων, τα οποία εφάρθαν προώρα. Οι αναφορές που συνοδεύουν «τις εκθέσεις» του *Γιακίνου* είναι κατηγορηματικές ως προς την πεποίθηση της εγκυρότητάς τους. Και τούτο βέβαια έχει ακόμα μεγαλύτερη αξία για το άτομό του, εφ' όσον διαπιστώνεται πως οι αναφορές αυτές φέρουν την υπογραφή του πολιτικού Αστυνόμου *Γ. Α. Καβαλιεράτου*, γνωστού για το αυστηρό ήθος του¹⁵.

Χωρίς ανάλογη υποστήριξη, που ίσως είναι και αποτέλεσμα της συνέπειάς του, δεν θα μπορούσε να αναλάβει ούτε την εργολαβία της τροφοδοσίας του Νοσοκομείου των Φυλακών Αργοστολίου, ούτε αργότερα την επισκευή του κτιρίου των ιδίων Φυλακών, μήτε τη συντήρηση των γραφείων του διευθυντή των Δημοσίων Έργων, που του ανατέθηκε επί

Επάρχου Κωνσταντίνου Ιγγλέση. Αναθέσεις που όλες τους «επιδοκίμαζονται από την Γερουσία», την Γενική δηλαδή Κυβέρνηση, χωρίς κανέναν ενδοιασμό¹⁶!

Όλα αυτά μολονότι τα οικονομικά του δεν είναι ανθηρά! Αφού και σφράγιση των υπαρχόντων του θα υποστεί, μετά από δικαστική απόφαση, για να καλυφθούν χρέη του, και ενέχυρά του που κατέχονται από χριστιανούς δανειστές του θα εκποιηθούν, για τον ίδιο λόγο. Αλλά και μικροχρεώστες του θα διώξει επανειλημμένα προκειμένου να εισπράξει τα χρεωστούμενα¹⁷.

Παρά τις τόσες αντιξοότητες και οικονομικές αποτυχίες ο Γιακίνος παραμένει σημαντικό στέλεχος της

εβραϊκής παροικίας της Κεφαλονιάς και τούτο πιστοποιείται από τη συμμετοχή του και μάλιστα επιζεφλής, σε πενταμελή Επιτροπή που στα 1860 αποτάθηκε στον Έπαρχο για θέματα καταπάτησης από τον διευθυντή των Φυλακών Αργοστολίου, του χώρου του νεκροταφείου τους, που συνόρευε με αυτές¹⁸.

Από το 1864 και μετά, δηλαδή την εποχή που πραγματοποιήθηκε η Ένωση του Προτεκτοράτου με το Ελληνικό Βασίλειο, τα στοιχεία για τον **Γιακίνο Βιτάλ** εξαφανίζονται. Μία και μοναδική μαρτυρία έχουμε για το γιο του, **Σαμουέλ Βιτάλ του Ιακώβου** και αυτή του 1862, δηλαδή ταυτόχρονη σχεδόν, χωρίς άλλη συνέχεια¹⁹. Και κανείς δεν μπορεί

να βεβαιώσει αν τούτο οφείλεται σε μετανάστευση, με την προσδοκία μιας καλύτερης μοίρας ή σε θάνατο!

Το δεύτερο είναι πολύ πιθανότερο, γιατί ήδη ο **Γιακίνος** έπρεπε να προσεγγίζει την τρίτη ηλικία, πολύ προχωρημένο βιολογικό όριο για τα δεδομένα της εποχής εκείνης.

Είτε όμως ο Εβραίος **Γιακίνος Βιτάλ του Σαμουέλ** πρόλαβε να αποκτήσει την ιδιότητα του Έλληνα πολίτη, είτε όχι, γεγονός είναι πως υπήρξε ένας κεφαλαιώτης, κάτοικος σε ένα νησι που και τότε και πάντα, επρόσφερε τη δυνατότητα της διάκρισης στους ικανούς και άξιους, ανεξάρτητα από το «τι Θεό λατρεύουν».

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Τοπικό Ιστορικό Αρχείο Κεφαλονιάς (Τ.Ι.Α.Κ.), Ιόνιο Κράτος, Διοίκηση, Ufficio del Magistrato Della Sanita. Rapporto di Arrivo. Lixuri I I 8 Agosto 1828.

2. Πρβλ. Άγγελο-Διονύση Δεμπόπου, Εβραϊκές Οικογένειες στην Κεφαλονιά, -Επαγγελματικές Ασχολίες-Οικογενειακές Σχέσεις- περιόδ. Χρονικά, τεύχ. 115 Μάρτιος-Απρίλιος 1991, σ. 9 κ.ε.

3. Στο ίδιο, σ. 10-11.

4. Στο ίδιο, σ. 16.

5. Τ.Ι.Α.Κ. Ιόνιο Κράτος, Αστυνομία, Αναφορές από 26 Ιουλίου 1862 - 18 Αυγούστου 1862, φ. 62 R-V, 91 R-V.

6. Σπύρου Ευναγγελιάτου, Ιστορία του Θεάτρου εν Κεφαλληνία, 1600-1900, εν Αθήναις 1970, σ. 169 και πίνακες ΙΑ' και ΙΒ'.

7. Άγγελο-Διονύση Δεμπόπου, Στοιχεία για την Θεατρική Στέγη στην Κεφαλονιά, περιόδ. Κεφαλληνιακά Χρονικά τόμ. 2, 1977, σ. 116-119.

8. Βλ. Άγγελο-Διονύση Δεμπόπου, Η Φιλαρμονική Σχολή Κεφαλονιάς, 1838-1940, σ. 34, 37.

9. Τ.Ι.Α.Κ. ό.π., Δικαστικά, Ειρηνοδικείον Αργοστολίου, Δέση Αναζητήσεων 19 Γεναρίου 1838, φ. 25 R.

10. Βλ. Άγγελο-Διονύση Δεμπόπου, Είκοσι Χρόνια Θεατρική Ζωή στην Κεφαλονιά (1837-1856), περιόδ. Παρασός, τόμ. ΚΣτ (1984), σ. 495-497.

11. Τ.Ι.Α.Κ. ό.π., Δικαστικά, Camera Civile di Argostoli, Filza comparse Marzo 1840, φ. 13 R. Τ.Ι.Α.Κ. ό.π., Filza Sequestri e Pignore di Gennajo Dell Anno 1840, φ. 139 R και 141 V. Τ.Ι.Α.Κ. ό.π., Filza Sequestri e Pignore di Marzo 1840, φ. 5 R. Βλ. και Άγγελο-Διονύση Δεμπόπου στα Είκοσι χρόνια Θεατρική Ζωή στην Κεφαλονιά, ό.π., σ. 484.

12. Τ.Ι.Α.Κ., ό.π., Ειρηνοδικείον Αργοστολίου, Αναζητήσεις διά τας 14 Φεβρουαρίου 1841, φ. 33 R.

13. Βλ. Άγγελο-Διονύση Δεμπόπου στα Είκοσι χρόνια Θεατρική Ζωή στην Κεφαλονιά.

14. Τ.Ι.Α.Κ. ό.π., Πολιτικόν Αρχείον Αργοστολίου, Βιβλίον Αποφάσεων 1845 Ιβ', φ. 229 R.

15. Τ.Ι.Α.Κ. ό.π. Αστυνομία, Magistrato Municipale Polizia Civile, Libro Registro Lettere, Ordini, Esami ed Altro Dal 16

Giugno 1848 Al 8 Settembre 1849, φ. 15 R-V.

16. Τ.Ι.Α.Κ. στο ίδιο φ. 31 R. Τ.Ι.Α.Κ. ό.π., Διοίκηση, Βιβλίο Εσωτερικής Αλληλογραφίας του Επαρχείου Κεφαλληνίας ΕΚ-Α ΕΣ 73, Πράξη 97, 25.11.1862, φ. 25 V. Τ.Ι.Α.Κ. ό.π., Βιβλίο Εξωτερικής Αλληλογραφίας του Επαρχείου Κεφαλληνίας, ΕΚ-Α ΕΞ 40, Έγγραφο 1372, 5.2.1864, φ. 35 R.

17. Τ.Ι.Α.Κ. ό.π., Δικαστικά, Πολιτικόν Αρχείον Αργοστολίου, Sequestri Luglio 1847, φ. 86 R-V και 96 R. Τ.Ι.Α.Κ. ό.π., Βιβλίον Πολιτικού Αρχείον Αργοστολίου 1850 ΙΙΙ, φ. 139 R.

18. Τ.Ι.Α.Κ. Ιόνιο Κράτος, Διοίκηση, Φάκελος Δεσμειντικών Οίκων 1860. Αναφορά των υποκαινομένων Εβραίων διαμενόντων εις την Νησον ταύτην, φ. 43 R. Βλ. και Άγγελο-Διονύση Δεμπόπου, Ένας ιερόσυλος Δεσμοφύλακας, Χρονικά, τεύχ. 71-72, Οκτωβρ.-Νοεμβρ. 1984, σ. 12-15.

19. Πρβλ. Τ.Ι.Α.Κ. ό.π., Αστυνομία, Ανταταξινομήματα έγγραφα σε φασ. χωρίς αριθμηση. Αναφορά 357, 23.8.1862, του δεκανέα Α. Γουλήμη στον κ. Αξιωματικό της ημερίδας.

ΧΡΟΝΙΚΑ זכרונות

ΟΡΓΑΝΟ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ
ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ
ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Υπεύθυνος σύμφωνα με το Νόμο:
Ο Πρόεδρος του Κ.Ι.Σ. ΝΙΣΗΜ ΜΑΪΣ
Συνμελή 2 • 104 39 ΑΘΗΝΑ

Διανέμεται δωρεάν

Ο πρώτος
καλλιτέχνης που
ζωγραφίζει τον κόσμο
με το Φως είναι ο Θεός.
Το χάρισμα της τέχνης
αυτής το έδωσε και
στον άνθρωπο. Η
εικαστική τέχνη
παρουσιάζει τον κόσμο
του καλλιτέχνη με
γρομμές, σκιές ή
χρώματα. Όλα τα
συναισθήματα, η
ψυχική διάθεση, οι
ιδέες, οι εντυπώσεις, η
παράσταση της
θεότητας (σύμφωνα με
τον εσωτερικό κόσμο
του δημιουργού) και
των καθιερωμένων
θρησκευτικών μορφών
φαίνονται καθαρά στα
πάμπολλα έργα τα
οποία είναι
εμπνευσμένα από την
Βίβλο. Αλλά ο Θεός δεν
είναι μόνο ο πρώτος
ζωγράφος αλλά και ο
πρώτος γλύπτης καθώς
δημιούργησε αυτόν τον
πολυδιάστατο υπέροχο
κόσμο (Υπερχώρο).
Αυτός είναι ο πρώτος
Παντεχνίτης.
Το Σύμπαν είναι
γεμάτο απ' τις ζωτικές-
ψηφίδες του.

Η βιβλική τέχνη στη Δύση και το Ισραήλ

Του κ. ΣΤΕΛΙΟΥ Ι. ΚΟΨΑΧΕΙΛΗ

ΠΟΛΛΟΙ καλλιτέχνες στον κόσμο (παλαιοί της Αναγέννησης, του Μπαρόκ, κλασικοί ιμπρεσιονιστές κ.ά) δημιούργησαν αθάνατα έργα, καρποί που προήλθαν από βαθιά θρησκευτικά συναισθήματα, τα οποία με την σειρά τους πηγαζαν από τα ιερά βιβλία του λαού του Ισραήλ. Ο Μιχαήλ Άγγελος, π.χ., έκανε σπουδαίες τοιχογραφίες. Αυτός ζωγράφισε την Δημιουργία, τον Μωυσή, τον Προφήτη Ιερεμία κ.ά. Ένας άλλος μεγάλος Ιταλός ζωγράφος, αρχιτέκτων και γλύπτης ο Ραφαήλ ζωγράφισε τον «Αδάμ και την Εύα» και την «κρίση του Σολομώντος» στην «Αίθουσα της Υπογραφής», στο Βατικανό, επίσης ζωγράφισε «το όραμα του Ιεζεκιήλ» φιλοτέχνησε ακόμη στην γλυπτική τα προπλάσματα των προφητών «Ιωνά και Ηλία». Απ' τις Κάτω Χώρες ο Ολλανδός Ρέμπραντ Χάρμενς Βαν Ρυν (1606-1669) έγινε γνωστός για τις ελαιογραφίες και για τις χαλκογραφίες του με πολλά θέματα από την Π. Διαθήκη, όπως: Ρουθ και Βοόζ (Αμστερνταμ), Σαούλ, Εσθήρ, ο Ιακώβ ευλογών τον Ιωσήφ, η ιστορία του Σαμψών, η Θυσία του Αβραάμ, ο Άγγελος Ραφαήλ αφήνων τον Τωβίαν (Λούβρο), ο Ιωσήφ διηγούμενος το όνειρό του, ο τυφλός Τωβίας κ.ά. Ο μεγάλος Γερμανός ζωγράφος Ντύρερ ζωγράφισε τον «Σαμψών εξοττώνων τους Φιλισταίους». Ο

Έλληνας μεγάλος ζωγράφος Νικόλαος Γύζης έκαμε την «Κιβωτό του Νώε» (1866), την «Ιουδήθ και Ολοφέρνης» και στο τέλος της ζωής του σκίτσα και σπουδές στο θέμα «Ο Θρίαμβος της Θρησκείας». Ο Έλληνας επίσης Δ.Σ. Πελεκάσης ζωγράφισε τον «Μωυσή που γκαρμίζει τα είδωλα» (συλλογή Μ. Συναδινού, Κάιρο).

Ο Μωυσής στην θρησκευτική αγιογραφία της Ορθόδοξου Εκκλησίας παρίσταται «Μιξαίοιος και ολιγογένης» και φέρει ειλητήριο με το ρητό: «Ευφράνθητε ουρανοί άμα αυτό και προσκυνησάτωσαν αυτό πάντες οι άγγελοι». Πολλά θέματα της ζωής του παρίστανται στους ναούς από την εύρεσή του σαν νήπιο μέσα σε καλάθι μέχρι τον θάνατό του. Γνωστότερες είναι οι παραστάσεις της διαβάσεως της Ερυθράς Θαλάσσης, η παραλαβή του Ιερού Νόμου και η σκηνή της πατάξεως της πέτρας από την οποία αναβλύζει νερό. Πολλές Βυζαντινές Εκκλησίες και νεότερες είναι γεμάτες από τοιχογραφίες και φορητές εικόνες με σχετικά θέματα από την Π. Διαθήκη (σε μια τοιχογραφία π.χ. της Ιεράς Μονής οσίου Λουκά στην Λεβαδεία βλέπουμε τον Ιησού του Ναυή). Πλούσια είναι ακόμη η εικονογραφία στις Μονές του Αγίου Όρους: «Η φιλοξενία του Αβραάμ» στην Ι.Μ. Εσφιγμένου, «Ο αμνός της Αποκαλύψεως» στην Ι.Μ. Ξηροποτάμου (σ' αυτήν

την τοιχογραφία βλέπουμε τις 12 φυλές του Ισραήλ). Όλες τις τάξεις των Αγγέλων βλέπουμε στο θόλο της Εκκλησίας στην Ι.Μ. Μεγ. Λαύρας. Επίσης στρατιές Αγγέλων γύρω απ' τον Θεό στην Ι.Μ. Δοχειαρίου κ.λπ. Αλλά και σε πολλούς άλλους τόπους συναντούμε «Βιβλικές» εικόνες όπως π.χ. σε μια τοιχογραφία Συναγωγής «η χρίση του Βασιλιά Δαβίδ» από την Δούρα Εύρωπος 240 μ.Χ. στην οποία φαίνεται ο βασιλιάς Δαβίδ που χρίει με κέρατο και λάδι. Πολλά σχετικά γλυπτά επίσης συναντούμε από γλύπτες κυρίως της Δύσης. Ισραηλιτικά, γλυπτά υπάρχουν λίγα διότι η εντολή του Μωυσή ήταν ρητή κατά των σκαλιστών ειδώλων. Έτσι συναντούμε μόνο γλυπτές διακοσμήσεις σε λίθινα θυσιαστήρια σε σαρκοφάγους, σε ναούς, σε οικίες κ.ά. Στον πρόσφατο όμως Ιουδαϊσμό η απαγόρευση αυτή δεν ήταν κανόνας.

Σαν κλάδος τέχνης που μετέχει της ζωγραφικής και του μαρμαροθετήματος είναι και το ψηφιδωτό. Τα σχεδιάσματα από τις ψηφίδες συναρμολογούνται σε υπόστρωμα το οποίο είναι ικανό να τις συγκρατεί, οι ψηφίδες βυθίζονται κατά το ήμισυ. Ψηφιδωτά με θέματα από την Π. Διαθήκη βρίσκουμε σε πολλά μέρη του κόσμου. Στο Μανσωλείο της Κωνσταντίας (Sta Costanza) στην Ρώμη, στα ψηφιδωτά των κογχών βλέπουμε την παράδοση του Νόμου στον Μωυσή, στον τρούλο επίσης διάφορα άλλα θέματα της Π. Διαθήκης. Στην ψηφιδωτή διακόσμηση του Αγ. Βιταλίου στην Ραβέννα (S. Vitale) έξω απ' την αψίδα αριστερά βλέπουμε την φιλοξενία του Αβραάμ και την θυσία αυτού, απέναντι την θυσία του Άβελ και την προσφορά του Μελχισεδέκ. Επίσης επεισόδια της ιστορίας του Μωυσή, του προφήτη Ιερεμία, Ησαΐα. Στην εκκλησία του Μονρεάλε στο Παλέρμο (Santa Maria in Monte Regali) ψηφιδωτά με σκηνές από την Γένεση. Στην Μονή Σινά υπάρχουν ψηφιδωτά του δού αιώνα με τον Δαβίδ, με ιπτάμενους Αγγέλους ενώ εκατέρωθεν των παραθύρων ο Μωυσής προ της βάτου και σε άλλο λαμβάνων τον Νόμον, επίσης ένα ψηφιδωτό με τον προφήτη Ηλία. Στην Δύση αρχαία μωσαϊκά της ζωής του Μωυσή σώζονται στην Σάντα Μαρία Ματζόρε της Ρώμης (5ου αιώνας), εικονογραφίες δε του Γκοτσόλι στην Πίζα, του Σινιορέττι και Μποττιτσέλλι στο Σίξτιο παρεκκλήσι. Το θέμα της διασώσεως από τα νερά, με τον Μωυσή, έγινε αντικείμενο πολλών, εικονογραφιών κοσμικής υφής και διασώζονται πολλοί πίνακες, όπως του Μπέμπο (στο μουσείο Δρέσδης), του Πουσσέν (στο Λούβρο), του Τιντορέττο (στη Μαδρίτη), του Βερονέζε (στη Ντιζόν της Γαλλίας). Λαμπρό

είναι και το σχετικό ανάγλυφο του Φρα Νταμιάνο ντε Μπεργκάμο στην πόλη των Βενεδικτίνων στην Περούζη της Ιταλίας και ακόμη το θαυμαστό άγαλμα του Μιχαήλ Αγγέλου. Αλλά τον Μωυσή θα τον συναντήσουμε και στην λογοτεχνία, όπως στα έργα: «Ειδύλλιον του Σαιντ Αμάν» (γαλλιστί, 1653), επίσης στα κείμενα των Μπαλότσι και Ζουβ: «Μωυσής» (1818) επάνω στα οποία έγραψε αργότερα την μουσική του ο Ροσσίνι. Σχετικά ψηφιδωτά θέματα βρίσκουμε και σε πάρα πολλές βυζαντινές εκκλησίες, στις κιονοστοιχίες του μεσαίου κλήτους, σε καμάρες, σε τύμπανα των καμαρών, σε ημισφαίρια και τύμπανα τρούλων. Στην Μονή Λατόμου Θεσσαλονίκης παραστάσεις με τους 4 ποταμούς του παραδείσου, τον Ιεζεκιήλ, τον Ησαΐα. Στην εκκλησία των Αγ. Αποστόλων τον Προφήτη Ιωνά. Στην Μονή της Χώρας Κωνσταντινουπόλεως ψηφιδωτές παραστάσεις απ' τον Αδάμ μέχρι τον Ιακώβ και των υιών του, επίσης βασιλείς του οίκου Δαβίδ μέχρι του Σαλαθιήλ, ακόμη το όνειρο του Ιωσήφ. Στην Άρτα Παρηγορητίσσια στα ψηφιδωτά τρούλου τους Προφήτες Ησαΐα, Ιωνά, Ααρών, επίσης τον Μωυσή, τον Σοφονία.

Με ψηφιδωτά κοσμούσαν και οι Ισραηλίτες τις Συναγωγές τους. Ένα σχετικό ψηφιδωτό βλέπουμε από την Συναγωγή Beth Alpha (Ισραήλ) το οποίο είναι από τον 6ο μ.Χ. αιώνα. Σ' αυτό τα δώδεκα ζώδια περιβάλλουν τον Ήλιο και έξω οι 4 εποχές. Αυτό συμβολίζει τις 12 πύλες της Νέας Ιερουσαλήμ και τους 4 Αρχαγγέλους που φυλάγουν αυτήν την γη.

Η Π. Διαθήκη αναφέρει και άλλους τεχνίτες, όπως τον Χιράμ καλλιτέχνη του χαλκού:

«Και απέστειλεν ο βασιλεύς Σαλωμών και έλαβε τον Χιράμ εκ Τύρου, υιόν γυναικός χήρας και ούτος από της φυλής της Νεφθαίμ και ο πατήρ αυτού ανήρ Τύριος, τέκτων χαλκού και πεπληρωμένος της τέχνης και συνέσεως και επιγνώσεως του ποιείν παν έργον εν χαλκώ· και εισηνέχθη προς βασιλέω Σαλωμών και εποίησε πάντα τα έργα» (Βασιλειών Γ' κεφ. Ζ' 1-2).

Ο προφήτης Ιερεμίας. Τοιχογραφία στο θόλο του Σιξτινού παρεκκλησίου του Μιχαήλ Αγγέλου

Ένα πρακτικό για την κατάσταση της Εβραϊκής Κοινότητας των Τριχάλων του 1497

Του κ. NICOARA BELDICEANU

Προλογικά

Το 1971 βρήκαμε σε ένα απογραφικό κατάστιχο, το οποίο φυλάσσεται στα Αρχεία του Προεδρικού Συμβουλίου στην Κων/πολη, ένα απόσπασμα αναφερόμενο στην φορολογική κατάσταση της εβραϊκής κοινότητας των Τριχάλων. Το απόσπασμα αυτό μας παρέχει, επιπλέον, πληροφορίες για την φύση ενός φόρου, της ισπέντζε, που εισέπραττε η οθωμανική διοίκηση. Το κείμενο βρίσκεται αντιγραμμένο στο λεπτομερειακό κατάστιχο (mufassal defteri) της Θεσσαλίας, το οποίο έχει τον αριθμό ταξινόμησης Tapu ve Tahrir αρ. 36.

Το κατάστιχο αυτό συντάχθηκε από τον απογραφέα Αλή ίμπν Χουσεϊν και από τον γραμματέα του Μουσταφά ίμπν Γιουσούφ, με διαταγή του σουλτάνου Μπαγιεζίτ Β' (1481-112), και εκδόθηκε τον μήνα evasît Rabî I του 912 (=1-10 Αυγούστου 1506).¹ Η σύγχρονη βιβλιοδεσία με μαύρο χαρτόνι προστατεύει την παλιά βιβλιοδεσία, η οποία είχε γίνει με ανάφλυγο βυσσινί δέρμα μαροκέν. Οι διαστάσεις του κατάστιχου είναι 46X16 εκ. και έχει 1326 σελίδες, ενώ άλλες 5 δεν είναι αριθμημένες. Στις σελίδες 1-6 βρίσκουμε πολλούς κανονισμούς σχετικούς με τα Τρίκαλα, τη Λάρισα και τα Φάρσαλα.

Το απόσπασμα² θέτει κάποια προβλήματα σχετικά με το αμφίβολο του σχηματισμού της κατάληξης στο τρίτο πληθυντικό πρόσωπο, κατάληξη που δηλώνει τον κτήτορα³. Το Suret-i hüum humâyûnları μπορεί να

σημαίνει ότι οι Εβραίοι είχαν στην κατοχή τους το αντίγραφο ενός ή περισσότερων διαταγμάτων, αντίγραφο επικυρωμένο από τον ιεροδίκη (qadi) των Τριχάλων. Καθώς στο κείμενο υπάρχει ένα πέρασμα, χωρίς φανερή αιτία, από το δεύτερο⁴ στο τρίτο πληθυντικό πρόσωπο,⁵ είναι πολύ πιθανό πως έχουμε να κάνουμε με περιλήψεις - συντμήσεις των δύο πρακτικών.

Παρατηρούμε, και συνεχίζουμε να προχωρούμε με αβέβαια στοιχεία, ότι η χρονολογία 12.7.1497⁶ μπορεί να θεωρηθεί έγκυρη, είτε και για τα δύο πρακτικά, είτε μόνο για το τελευταίο. Το λάθος όλων αυτών των ανακριβειών οφείλουμε να το αποδώσουμε στους απογραφείς. Το γεγονός ότι έχουμε να κάνουμε με ένα μόνο πρακτικό ή με δύο, δηλώνει ότι πρόκειται για ένα ή δύο φιρμάνια (hükmt).⁷ Ο γραμματέας Μουσταφάς ίμπν Γιουσούφ κατάγγησε τους τύπους του πρωτοκόλλου εκτός από την χρονολογία της έκδοσης, 12 zil - qade 902 - δηλ. 12 Ιουλίου 1497.

Η κατάσταση της Εβραϊκής Κοινότητας των Τριχάλων

Από πότε υπήρχε στα Τρίκαλα η εβραϊκή κοινότητα; Για να απαντήσουμε στο ερώτημα πρέπει να ανατρέξουμε στην Ιστορία. Τα Αρχεία του Προεδρικού Συμβουλίου στην Κων/πολη φυλάσσουν στις πηγές τους Maliyeden Müdevver (αρ. 10) ένα λεπτομερειακό απογραφικό κατάστιχο, το οποίο συντάχθηκε κατόπιν αυτοκρατορικής διαταγής,

δημοσιευμένης το έτος 859 (δηλ. 22.12.1454 - 10.12.1455).⁸ Στο κατάστιχο αυτό δεν βρίσκουμε κανένα ίχνος εβραϊκής κοινότητας στα Τρίκαλα.⁹ Δυστυχώς αγνοούμε την κατάσταση αυτού του τόπου κατά την χρονική περίοδο που πραγματοποιήθηκαν οι απογραφές, κατά την διάρκεια του δεύτερου μέρους της βασιλείας του Μεχμέτ Β' και του πρώτου μέρους της βασιλείας του Μπαγιεζίτ Β'.

Με βάση το απόσπασμα του απογραφικού κατάστιχου μπορούμε να θεωρήσουμε ως δεδομένο μόνο ότι οι Εβραίοι μετανάστες βρίσκονταν στα Τρίκαλα στο χρονικό διάστημα ανάμεσα στην απογραφή του 1455 και στις 12.7.1497, χρονολογία του κειμένου που βρίσκεται στο κατάστιχο Tapu ve Tahrir αρ. 36 (σελ. 139).

Είναι πιθανό, οι Εβραίοι να είχαν εγκατασταθεί στα Τρίκαλα μερικά χρόνια πριν το 1497 και μετά να απέσπασαν από την Πύλη ένα ή περισσότερα φιρμάνια, τα οποία προσδιόριζαν την φορολογική κατάστασή τους.

Τείνουμε να θεωρήσουμε ως μετανάστες αυτήν την ομάδα ανθρώπων, που έφτασαν από την Ισπανία, μετά την δημοσίευση του διατάγματος απέλασης των Εβραίων, από τον καθολικό βασιλιά της Ισπανίας Φερδινάνδο και την Ισαβέλα της Καστίλης, στις 31.3.1492.¹⁰ Δύο στοιχεία, όμως, μας κάνουν να διστάζουμε. Στο κατάστιχο δεν γίνεται καμία μνεία σχετικώς με την προέλευση των Εβραίων των Τριχάλων, ενώ ένα κατάστιχο της απογραφής του έτους 926 (1519/1520) αναφέρει π.χ. με

ακριβεία ότι η εβραϊκή κοινότητα της Valona ήταν «πορτογαλικής» προέλευσης.¹¹ Επιπλέον, ένα μέλος της κοινότητας ονομάζεται Αρσολάν, όνομα ασυνήθιστο, τουλάχιστο, για ένα Ισπανό μετανάστη. Μπορεί, όμως, να πρόκειται για ένα προσω-νύμιο αποκτημένο σε οθωμανική περιοχή. Πάντως η μέχρι τώρα έρευνα δεν μας επιτρέπει να απαντήσουμε σ' αυτήν την ερώτηση.¹²

Φαίνεται ότι ο Μπαγιεζίτ Β' διέ-κειτο ευνοϊκώς προς την εβραϊκή κοινότητα¹³ αφού, τόσο ο ίδιος όσο και ο πατέρας του, προέβησαν σε «μεταφύτευσεις» πληθυσμών με βάση ένα σχέδιο για νέα ενίσχυση της οικονομικής ζωής των πόλεων της αυτοκρατορίας.

Το 1506 η εβραϊκή κοινότητα των Τριτσάλων αριθμούσε 19 οικογένειες, 90 περίπου άτομα. Τα μέλη της ασχολούνταν με το εμπόριο και ασκούσαν κάποια επαγγέλματα, όπως π.χ. του σιδηρέα. Είμαι δυνατόν κάποιοι Εβραίοι να εκμεταλλεύονταν, επί-σης, ταβέρνες¹⁴ ή να ήταν κατασκευ-αστές λαμπών, σαπουνάδες, βαφείς και γενικά να ασχολούνταν με επι-χειρήσεις αυτού του είδους, καθώς τέτοιες υπήρχαν μέσα σε πολλές αστικές συναθροίσεις μιας κάποιας σημασίας.¹⁵

Αξίζει εδώ να υπογραμμισθεί μία διάταξη του κειμένου μας: «Δεν θα τους εμποδίσουν να φύγουν για να ασκήσουν το εμπόριο ή άλλα επαγ-γέλματα (rengberlik): αν φύγουν θα δώσουν μία εγγύηση (kefil) για τον κεφαλικό φόρο (harâq).¹⁶ Επομένως κάποια άτομα της εβραϊκής κοινότη-τας ταξίδευαν μέσα στην αυτοκρατο-ρία, ίσως και στο εξωτερικό, για τις ανάγκες του εμπορίου τους. Αντιθέ-τως, κανένα μέλος της κοινότητας δεν ασχολούνταν με την γεωργία.¹⁷ Από αυτό προκύπτει ότι τα μέλη της κοινότητας ήταν συγχρόνως μικρέ-μποροι, τεχνίτες και επίσης έμποροι, που δεν περιόριζαν τη δράση τους στα Τρίκαλα. Υπογραμμίζουμε, τέλος, ότι οι Εβραίοι των Τριτσάλων είχαν στην κατοχή τους χρήματα. Οφείλαν να διαθέτουν τα μέσα και την πίστωση ώστε να μπορούν να ανοίγουν τα καταστήματα ή τα εργα-στήριά τους. Θα ήταν ενδιαφέρον να

γνωρίζαμε την προέλευση των οικο-νομικών πηγών τους καθώς και την σπουδαιότητά τους.

Το 1506 στα Τρίκαλα, κυριότερο τόπο του σαντζακίου¹⁸ της Θεσσα-λίας, υπήρχαν 260 τουρκικές οικογέ-νιες και άλλες 26 χηρών, καθώς και 318 ελληνικές οικογένειες, 24 σπίτια άγαμων και 38 χηρών και 19 εβραϊ-κές οικογένειες.¹⁹ Συνολικά δηλ. ο πληθυσμός των Τριτσάλων ανερχό-ταν σε 3.100 περίπου άτομα.

Από την φορολογική άποψη οι Εβραίοι ήταν υποχρεωμένοι να καταβάλλουν μόνο τον κεφαλικό φόρο (χαράτσι) και τον φόρο του μονοπωλίου (monopolya)²⁰ πάνω στο κρασί και εφ' όσον ασκούσαν το εμπόριο, τους φόρους του bâq,²¹ του δικαιώματος του ihtisâb²² και του niyâbet²³ και τα δικαιώματα της κατηγορίας των bad-i hava.²⁴ Τέλος, οι Εβραίοι των Τριτσάλων απολάμ-βαναν, σε σχέση με τους Έλληνες, ένα σημαντικό προνόμιο: οι γιοι τους δεν στρατολογούνταν για το σώμα των γενιτσάρων (παιδομάζω-μα)²⁵. Σημειωτέον ότι το προνόμιο αυτό δεν το απολάμβαναν μόνο οι Εβραίοι της πρωτεύουσας της Θεσ-σαλίας. Ένα φερμάνι, το οποίο περι-είχε παρόμοιες διατάξεις με αυτές του κειμένου του οποίου δίνουμε την μετάφραση, βρίσκεται σε ένα λεπτο-μερειακό απογραφικό κατάστιχο της Εύβοιας.²⁶

Ο φόρος Ispenge

Φάνοντας στο δεύτερο μέρος του άρθρου μας θα εξετάσου-με τον φόρο ispenge (ισπέ-ντζα). Η προέλευση και ο συνθήκες εφαρμογής αυτού του φόρου αποτε-λεσαν για πολύ καιρό ένα πρόβλη-μα για όλους αυτούς που μελετούν το οθωμανικό φορολογικό σύστημα. Ο πρίγκιπας Δημήτριος Καντεμίρ είχε τη γνώμη ότι το pengyek και η ispenge ήταν ο ίδιος φόρος, μολον-τι η μετατροπή του pengyek σε ispenge του φαινόταν δύσκολη.²⁷ Ο Χάμμερ στους δύο τόμους του, για τους βασικούς οθωμανικούς νόμους, ταύτισε επίσης την ispenge με το pengyek.²⁸ Τέλος, ο Paul Wittek έλυσε το πρόβλημα και κατέληξε

σημειώνοντας ότι υπήρχαν διαφορές ανάμεσα στην εφαρμογή των δύο φόρων και επομένως δεν πρέπει να συγχέουμε την ispenge με το pengyek.²⁹ Παρ' όλα αυτά οι ακρι-βείς συνθήκες εισπράξης της ispenge παραμένουν απροσδιόριστες.

Οι οθωμανικές πηγές περιέχουν πολυάριθμες αναφορές σ' αυτόν τον φόρο. Πρωτοεμφανίζεται σε μία από τις παλιές απογραφές του σαντζακί-ου της Αλβανίας το έτος 835 (δηλ. 1431/1432)³⁰ καθώς και σε άλλα κατάστιχα που αφορούν διάφορες επαρχίες της οθωμανικής αυτοκρα-τορίας. Εισπραττόταν εξίσου στις πόλεις και στην υπαίθρια χώρα.³¹ Τον συναντούμε, επίσης, στον κώδι-κα του εθιμικού δικαίου του Μεχμέ-ντ Β' ως φόρο καταβαλλόμενο από τους χριστιανούς, χωρικούς³² καθώς και στο απόσπασμα του κώδικα τον οποίον εξέδωσε ο F. Kraeclitz.³³

Ο κανονισμός του οποίου εξέδωσε ο Kraeclitz καθορίζει ότι την ispenge την εισέπρατταν και από τους χρι-στιανούς χωρικούς και από τους τεχνίτες.³⁴ Κατά τις πηγές την ispenge πλήρωναν οι άπιστοι σε αντικατάσταση του φόρου resm-i cift, φόρου που επιβάρυνε τους μου-σουλμάνους.³⁵ Πληρωνόταν τον μήνα Μάρτιο.³⁶

Οι διευθετήσεις που αφορούν τους Εβραίους των Τριτσάλων μας παρέχουν μία εξήγηση στο πρόβλη-μα. Οι Εβραίοι δεν κατέβαλλαν την ispenge διότι δεν ασχολούνταν με την καλλιέργεια της γης³⁷ (mâdânn kî... zirâ at etmeyeler).³⁸ Από αυτό προκύπτει ότι εάν ένας αστός ασχο-λούνταν με την καλλιέργεια της γης (ασχέτως αν ήταν ή όχι τεχνίτης) κατέβαλλε την ispenge.

Από τα κατάστιχα προκύπτει ότι η οθωμανική πόλη δεν ομοίαζε με την δυτικοευρωπαϊκή πόλη, διότι η δομή της ήταν ημιαστική και ημια-γροτική. Οι Τρικαλινοί π.χ. πλήρω-ναν, εκτός από την ispenge μία σειρά φόρους που ήταν σχετικοί με την καλλιέργεια της γης: φόρο στο σιτά-ρι, στο κριθάρι, στις ζωτορφές, στις φακές κ.λπ.³⁹

Στα 1506 η ispenge των Τρικαλι-νών ανήλθε σε 8.778 άσπρα.⁴⁰ Γι' αυτόν το λόγο καταλαβαίνουμε το

γιατί η εβραϊκή κοινότητα απαιτούσε από την Πύλη την έκδοση ενός φιρμανίου για τον προσδιορισμό της φορολογικής κατάστασης των μελών της· καθώς οι Εβραίοι δεν επιδίδο- νταν στη γεωργία δεν ήταν υποχρεω- μένοι να καταβάλλουν την ispenge.

Το κείμενο και η μετάφρασή του

Πηγή: Tapu ve Tahrir, αρ. 36, σ. 139

مذكورون يهوديون وقت دكانه كزابله انوتوروار و الزنده زحاله فاسی
امضای ايله صورت حکم حایرینلی و اردر کی مامان کی کتسه نیک زنده زحالت انیهار
اسیح لرین وانکره لرین الدیمه سر سار یهودیاری نکی ادمز و میولیده کتدوله کفایت
قندری خیرترین مهرلیمه سر زاید بن مهرلیمه سرو اولطارین الدیمه سر تجارتنه و رنجیرلکه
کتسکدن مع البیهار و کیدجک خارجلیمه کفیل و بروله تاریخ حکم الواقع فی يوم
الثانی عشر شهر ذی القعدة من شهر سنة ٩٠٢

[Κωνσταντινούπολη],⁴³ 12.7.1497

1. Οι Εβραίοι που προαναφέρονται και κατοικούν κοντά στα εργαστήρια, (που ανήκουν) στο κληροδότημα (βακούφι),⁴⁴ κρατούν αντίγραφα των αυτοκρατορικών φιρμανίων (hukm-i humâyûnlari)⁴⁵ επικυρωμένα από τον ιεροδίκη (qâdî)⁴⁶ των Τρι- κάλων, [το κείμενο των οποίων] έχει ως εξής:

2. Δεν θα εισπραττονται από αυτούς οι φόροι ispenge και angariya⁴⁷ εφ' όσον δεν καλλιεργούν τη γη κάποιου. Θα συνεχίσετε όπως για τους άλλους Εβραίους. Δεν θα σφραγίζετε την περίοδο του μονοπωλίου (monopolya)⁴⁸ [τα βαρέλια] του κρασιού που καλύπτουν τις ανάγκες τους· θα σφρα- γίζετε μόνο το πλεόνασμα.

3. Δεν επιτρέπεται η στρατολόγηση των γιών τους (oglan) [για το σώμα των γενι- τιστών].⁴⁹ Δεν θα εμποδίζεται η φυγή τους για εμπορικούς λόγους και για την άσκηση του επαγγέλματός τους (rengberlik). Όταν φεύγουν θα δίνουν μία εγγύηση (kefil)⁵⁰ για τον κεφαλικό φόρο (χαράτσι).⁵¹

4. Η διαταγή (hüküm) χρονολογείται την δωδέκατη μέρα του μήνα Zil-qade, του έτους 902 (δηλ. την 12.7.1497).

1. Βλ. Basvekalet Arsivi, *Κων/πολη*, πηγές Tapu ve Tahrir, αρ. 36, σ. 7

2. Βλ. στο κατάστιχο, σ. 139

3. Βλ. J. Deny, *Grammaire de la langue turque*, Παρίσι 1921, σ. 164, σ. 231.

4. Βλ. στη μετάφραση την § 2

5. Βλ. στη μετάφραση την § 3.

6. Βλ. στο πρωτότυπο και στη μετάφρα- ση την § 4.

Επομένως η μη καταβολή της δεν αποτελούσε προνόμιο.⁴¹ Αντιθέτως, το γεγονός ότι εξαιρούνταν τα αγό- ρια τους από το παιδομάζωμα για το σώμα των γενιτιστών, αυτό μπορεί να θεωρηθεί ως ένα προνομιακό καθεστώς γι' αυτούς.⁴²

7. Β. στη μετάφραση την § 1. Οι λέξεις ferman (περσικής προέλευσης) και hüküm (αραβικής προέλευσης) δείχνουν ότι το πρακτικό προέρχεται από το φιρμάνι. Βλ. F. Kraeltz, *Osmanische Urkunden in türkischer Sprache aus der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts. Ein Beitrag zur osmanischen Diplomatik*, Βιέννη 1921, σ. 9

8. Βλ. Basvekalet Arsivi, *Κων/πολη*, fonds Maliyeden Müdevver, αρ. 10, φ. 1v.

9. Βλ. στο κατάστιχο, φ. 1v-7v.

10. Βλ. M. Franco, *Essai sur l'histoire des Israélites de l' Empire Ottoman depuis les origines jusqu' à nos jours*, Παρίσι 1897, σ. 35-37.

11. Βλ. Basvekalet Arsivi, *Κων/πολη*, πηγές Tapu ve Tahrir, αρ. 99, σ. 4-15.

12. Για τους Εβραίους της οθωμανικής αυτοκρατορίας, κατά την διάρκεια του 15ου αι. βλ. π.χ. H.T.Gökbilgin, *XV-XVI asırlarda Edirne ve Pasa livası: vakıflar - mülkler - mukataaalar* (=Η Αδριανούπολη και ο liva του πασά κατά τους 15ο - 16ο αιώνες: κληροδοτήματα - ιδιοκτησίες - μισθώσεις γαιοπροσόδων), *Κων/πολη* 1952· N. Beldiceanu, *Les actes des premieres sultans conservés dans les manuscrits de la Bibliothèque Nationale à Paris*, τ. 1ος, *Actes de Mehmed II et de Bayzid II du ms, fonds turc ancien* 39, Παρίσι-Χάγη 1960, σ. 93, 110, 135, 147.

13. Βλ. M. Franco, *ό.π.* σ. 37.

14. Είναι πιθανό, η § 2 του πρακτικού να εννοεί, με τη φράση «το πλεόνασμα του κρασιού», το κρασί που εμπορεύονταν κάποια μέλη της κοινότητας.

15. Βλ. M.T. Gökbilgin, *ό.π.* σ. 94, 96· Basvekalet Arsivi, *Κων/πολη*, πηγές Tapu ve Tahrir, αρ. 1/1 M., σ. 338· Tapu ve Tahrir, αρ. 8, σ. 26, 256, 208· Tapu ve Tahrir, αρ. 19, σ. 26· Tapu ve Tahrir, αρ. 23, σ. 246· Tapu ve Tahrir, αρ. 30, σ. 599· πηγές Maliyeden Müdevver, αρ. 241, φ. 24r· Maliyeden Müdevver, αρ. 17.893, σ. 164, 259, 347.

16. Βλ. στη μετάφραση την § 3.

17. Βλ. στη μετάφραση την § 2.

18. Βλ. Basvekalet Arsivi, *Κων/πολη*, πηγές Maliyeden Müdevver, αρ. 10, φ. Iv· πηγές Tapu ve Tahrir, αρ. 36, σ. 125, 139.

19. Ευκαιριακά αναφέρουμε ότι σύμ- φωνα με την απογραφή του 1454/55 στα Τρίκαλα υπήρχαν 251 μουσουλμανικές

Για να ολοκληρώσουμε, το έγγρα- φο, του οποίου δημοσιεύουμε εδώ το κείμενο και την μετάφραση, αποσα- φηνίζει την κατάσταση μιας μη μου- σουλμανικής κοινότητας και συμ- βάλλει στον καθορισμό της φύσης του φόρου ispenge.

οικογένειες, 9 σπίτια που ανήκαν σε χήρες, 212 ελληνικές οικογένειες και 73 σπίτια που ανήκαν σε χήρες και ο πληθυσμός της πόλης ανερχόταν σε 2.453, περίπου, άτομα, Βλ. Basvekalet Arsivi, *Κων/πολη*, πηγές Maliyeden Müdevver, αρ. 10, φ. 7v. Πρβ. N. Beldiceanu - P. Nasturel (μετ. Αλ. Αγγελο- πούλου), *Η Θεσσαλία στην περίοδο 1454/55-1506*, Θεσσαλικό Ημερολόγιο 19 (1991) 107.

20. Monopolya· το δικαίωμα αποκλει- στικής πώλησης του κρασιού, των δημη- τριακών ή του ρυζιού, κατά την διάρκεια δύο μηνών. Η οθωμανική διοίκηση παρά- χωρούσε το δικαίωμα αυτό άλλοτε σε εκμι- σθωτές και άλλοτε στον τιμαριούχο για τα αγαθά που του πρόσφερε. Βλ. N. Beldiceanu, α) *Les actes des premiers sultans...*, Παρίσι- Χάγη 1964, τ. 1ος, σ. 165 και τ. 2ος, σ. 295 και β) *Code de lois coutumières de Mehmed II: Kitâb-i qanâvin-i örfiyye-i osmâni*, Βιρμπάντεν 1967, φ. 30r. Σημειώτουν ότι ο ενεργητούμενος από το «μονοπώλιο» εισέπραττε το δικαίωμα αυτό από τα άτομα που πουλούσαν ένα από τα προαναφερόμενα είδη, κατά την περίοδο που αυτά απολάμβαναν το δικαί- ωμα της αποκλειστικής πώλησης.

21. Bâg· φόρος πάνω σε κάθε είδους εμπορεύματα που αγοράζόταν ή πωλούνταν σε μία πόλη. Για περισσότερες λεπτομέρει- es βλ. N. Beldiceanu, *Les actes des premiers sultans...*, τ. 2ος, σ. 283-284· Bistra A. Cvetkova, *Vie économique de villes et ports balkaniques aux XVe et XVIe siècles*, *Revue des Études Islamique* 38/2 (Παρίσι 1970) 227-290.

22. İhtisâb· φόρος που εισπραττόταν παραλήλως με το bâg επί των αγαθών που πωλούνταν στην αγορά και ήταν κατώτε- ρης αξίας από το bâg. Βλ. N. Beldiceanu, *Les actes des premiers sultans...*, τ. 2ος, σ. 289.

23. Niyâbet· μία σειρά προστίμων για τα πλημμελήματα και τα εγκλήματα. Το niyâbet περιλάμβανε, επίσης, και τα δικαί- ωματα πάνω στους γάμους και στους χοί- ρους. Πρβ. H. İncelik, *Hicri 835 tarihli sûret-i defter-i sangaq-i Arvanid* (=Αντίγρα- φο του κατάστιχου του σταντζακίου της Αλβανίας του έτους 835 της εγίρας). Άγκυ- ρα 1954, σ. XXVI - XXVIII· N. Beldiceanu, *Les actes des premiers sultans...*, τ. 2ος, σ. 296-297.

24. Bâd-i havâ: μία σειρά προστίμων, φόρων, δικαιωμάτων καταγραφής και άλλων ευκαιριακών εισοδημάτων. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. N. Beldiceanu α) *Les actes des premiers sultans...*, τ. 2ος, σ. 282-283 και β) *Code de lois coutumières de Mehmed II*, φ. Iv. 33v, 39v, 40v, 42r.

25. Βλ. στη μετάφραση την § 3. Το παιδομάζωμα γινόταν από έναν εμίνι και από έναν γιαγιάμπασα. Για κάθε 40 σπίτια στρατολογούσαν και από ένα αγόρι ηλικίας 14-18 ετών. Πρβ. I. H. Uzunçarsili, *Osmanli devleti teskilatından kapukulu ocakları* (=Οι ενότητες των καπουκουλού στην διοργάνωση του οθωμανικού κράτους), Άγκυρα 1943, σ. 93. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. N. Beldiceanu, *Les actes des premiers sultans...*, τ. 1ος, σ. 92 και εξής.

26. Βλ. Basvekalet Arsivi, *Κων/πολη*, πηγές Tapu ve Tahrir, αρ. 35, σ. 1.118.

27. Βλ. D. Kantemir, *Istoria imperiului otoman*, Βουκουρέστι 1876, σ. 50, σημ. 12. Για τον πρίγκιπα της Μολδαβίας Δημ. Καντεμίρ, βλ. P.P. Panaitescu, Dimitrie Kantemir, Βουκουρέστι, 1958.

28. Βλ. J. von Hammer, *Des osmanischen Reichs Staatsverfassung und Staatsverwaltung*, Βιέννη 1815, τ. 1, σ. 213. Για το pengyek βλ. Irène Beldiceanu-Steinherr, En marge d'un acte concernant le pengyek et les aqingi, *Revue des Études Islamiques*, 37/1 (Παρίσι 1969) 21-47.

29. Βλ. P. Witteke, Devshirme and Sharia, *Bulletin of the School of Oriental and African Studies* 17/2 (Λονδίνο 1955) 272-273.

30. Bl. H. Inalcik, Hicri 835..., σ. XXXII-XXXIII.

31. Πρβ. Basvekalet Arsivi, *Κων/πολη*, πηγές Maliyeden Müdevver, αρ. 10· Tapu ve Tahrir, αρ. 3· Tapu ve Tahrir, αρ. 7· H. Inalcik, *Osmanlılarda raiyyet rûsûmü* (=Τα χρέη του ραγιά στους Οθωμανούς), *Belleten* 23/92 (Άγκυρα 1959) 604· Ö. L. Barkan, *XV ve XVI - inci asirlarda osmanli imparatorlugunda zirai ekonominin hukuki ve mali esasları* (=Οι νομικές και οι οικονομικές βάσεις της αγροτικής οικονομίας στην οθωμανική αυτοκρατορία κατά τους 15ο και 16ο αιώνες), *Κων/πολη* 1945, σ. 201, σημείωση N. Beldiceanu, *Les actes des premiers sultans...*, τ. 2, σ. 291 και σημ. 4· Ö. L. Barkan, *894 (1488/1489) yili cizyesinin tahsilatına âit muhasebe bilançoları* (=Οι ισολογισμοί που αφορούν την επικάλυψη του gizye για το έτος 894-1488/1489), *Belgeler* 1/1 (Άγκυρα 1964) 117· N. Todorov - B. Nedkov, *Turski izvori za balgarskata istorija - Serija XV-XVI* (=Τουρκικές πηγές για την βουλγαρική ιστορία), Σόφια 1966, τ. 13ος.

32. Bl. N. Beldiceanu, *Code de lois Coutumières de Mehmed II*, φ. 31v-32r.

33. Βλ. F. Kraelitz, *Kânûnnâme Sultan*

Mehmeds des Eroberers, Mitteilungen zur osmanischen Geschichte, 1 (Βιέννη 1921/22) 13-48.

34. Βλ. ό.π., σ. 28 § 1 και σ. 29-30 § 8.

35. Βλ. N. Beldiceanu, *Les actes des premières sultans...*, τ. 2ος, σ. 291, σημ. 2. Resm-i cift: φόρος τον οποίον κατέβαλλαν από την αρχή όλοι οι μονοσυνάμνοι χωρικοί που κατείχαν μία έκταση (τσιφτ ή τσιφλίκι). Για περισσότερες πληροφορίες βλ. H. Inalcik, *Osmanlılarda raiyyet rûsûmü*, *Belleten* 23/93 (Άγκυρα 1959) 577-586· N. Beldiceanu - Erène Beldiceanu-Steinherr, *Recherches sur la province de Qaraman au XVIe siècle*, *Leyde* 1968, σ. 3, 16, 23-26, 45, 46, 48, 51, 52, 56, 59, 67, 69, 70, 91-94· N. Beldiceanu, *Code de lois coutumières de Mehmed II*, φ. 15v, 23r-25r, 39r, 44v, 46r, 47r, 49v, 57v, 58r.

36. Βλ. N. Beldiceanu, *Les actes des premiers sultans...*, τ. 2ος, σ. 291 και σημ. 3.

37. Βλ. στη μετάφραση την § 2.

38. Βλ. το κείμενο.

39. Το αφαιρούμενο, από τον σαντζάκμπε, μέρος της αυτοπαραγωγής, ανερχόταν, στα Τριζάλα, στα 450 κοιλά (πρβ. το πρωτότυπο κατάστιχο Tapu ve Tahrir, αρ. 36, σ. 139). Η δεκάτη, δηλ. το 1/10 της αυτοπαραγωγής, μπορεί να μας βοηθήσει να συμπεράνουμε ότι η συγκομιδή στα Τριζάλα ανερχόταν σε 4.500 κοιλά, δηλ. σε 230.904 σημερινά κιά περίπου. Το κοιλό των Τριζάλων ισοδυναμούσε με 2 κοιλά της Κων/πολης [Basvekalet Arsivi, *Κων/πολη*, πηγές, Tapu ve Tahrir, αρ. 36, σ. 21. Το κοιλό της Κων/πολης ισοδυναμούσε με 25.656 κιά. Βλ. W. Hinz, *Islamische Masse und Gewichte umgerechnet ins metrische System*, *Leyde* 1955, σ. 41· Prb. N. Beldiceanu - P. Nasturel, *H Θεσσαλία στην περίοδο 1454/55 - 1506*, Θεσσαλικό Ημερολόγιο 19 (1991) 98-99]. Το κατάστιχο της απογραφής του 1454/55 για τη Θεσσαλία δείχνει ότι 2 κοιλά των Τριζάλων ισοδυναμούσαν με ένα γύκ (φορτίο): Βλ. Basvekalet Arsivi, *Κων/πολη*, πηγές Maliyeden Müdevver, αρ. 10, φ. 7v και Θεσσαλικό Ημερολόγιο, ό.π.

40. Στα 1500 ένα χρυσό νόμισμα αλλασσόταν με 53-55 άσπρα ενώ στα 1510 με 54 άσπρα. Βλ. N. Beldiceanu, *Les actes des premiers sultans...*, τ. 1ος, σ. 175.

41. Σε μερικές περιπτώσεις ο σουλτάνος παραχωρούσε σε άτομα που επιδίδονταν στη γεωργία ολική ή μερική ατέλεια όσον αφορά την ispengne, για τις υπηρεσίες που πρόσφεραν στην Πύλη. Βλ. H. Inalcik, *Osmanlılarda...*, ό.π. σ. 607-608. Πρβ. Basvekalet Arsivi, *Κων/πολη*, πηγές Tapu ve Tahrir, αρ. 25, σ. 7-9, 11· N. Beldiceanu - Irène Beldiceanu - Steinherr, *Quatre actes de Mehmed II concernant les Valagues des Balkans slaves*, *Südost - Forschungen* τ. 24 (Μόναχο 1965) 113, 115· N. Beldiceanu, Sur

les Valagues des Balkans slaves à l' époque ottoman (1450-1550), *Revue des Études Islamiques*, τ. 34 (Παρίσι 1967) 95.

42. Βλ. στη μετάφραση την § 3.

43. Υποθέτουμε ότι η διαταγή εκδόθηκε στην Κων/πολη. Ο Μπαγρέτζ Β' εξέδωσε τα φερμάνια στην πρωτεύουσά του στο χρονικό διάστημα ανάμεσα στις 16-25 Φεβρουαρίου του 1496 και στις 30 Αυγούστου - 8 Σεπτεμβρίου 1497. Βλ. F. Kraelitz, *Osmanische Urkunden in türkischer Sprache aus des zweiten Hälfte des 15 Jahrhunderts*, Βιέννη 1921, σ. 100, 106.

44. Για το vaqf (βακούφι) έργο βοηθητικό ή δημόσιας χρήσης, βλ. N. Beldiceanu - Irène Beldiceanu-Steinherr, *Recherches sur la province de Qaraman...*, σ. 96 και σημ. 2-9.

45. Για τα φερμάνια βλ. F. Kraelitz, ό.π., σ. 9. Για τη μετάφραση του hümm-i humâyûnlari βλέπε εδώ στα προλογικά.

46. Δεν θα αναφερθούμε στην παρούσα μελέτη στον ποικίλο ρόλο του κατή μέσα στην οθωμανική διοίκηση (βλ. I. H. Uzunçarsili, *Osmanli devletinin ilmiye teskilâtı* (=Η οργάνωση των αστικών υποχρεώσεων στην οθωμανική αυτοκρατορία), Άγκυρα 1965, σ. 83-132) εμφορούμε, όμως, την προσοχή στο γεγονός ότι ο κατ' έξοχον έβλεπε ένα τιμάριο ως νομικό πρόσωπο. Βλ. Irène Beldiceanu-Steinherr και N. Beldiceanu, Deux villes de L' Anatolie pré-ottomane, *Revue des Études Islamiques* 39 (1971) 342, σημ. 5.

47. Angariya (αγγαρεία): βασιικός νόμος και όρος με βυζαντινή προέλευση. Πρβ. G. Ostrogorskij, *Pour l' histoire de la féodalité byzantine* (μετ. H. Grégoire), Βρυξέλες 1954, σ. 193, 200, 201, 240, 346-347· J. Bompaire, *Actes de Xeropotamou*, Παρίσι 1964, σ. 151.

48. Βλ. παραπάνω τη σημείωση 20.

49. Βλ. παραπάνω τη σημείωση 25.

50. Για τον ρόλο των εγγυήσεων στο οθωμανικό φορολογικό σύστημα βλ. M.T. Gökbilgin, *XV-XVI asirlarda Edirne ve Pasa livasi...*, σ. 148· N. Beldiceanu, *Les actes des premiers sultans...*, τ. 2ος, σ. 141-142.

51. Βλ. N. Beldiceanu και Irène Beldiceanu - Steinherr, *Recherches sur la province de Qaraman...*, σ. 87-88· N. Beldiceanu, *Les actes des premiers sultans...*, τ. 1ος, σ. 148-150.

[Το άρθρο αυτό δημοσιεύθηκε αρχικά με τον τίτλο «Un acte sur le statut de la Communauté Juive de Trikala», στην *Revue des Études Islamiques* XL/1 (Παρίσι, 1972), σελ. 129-138. Αναδημοσιεύτηκε στο *Θεσσαλικό Ημερολόγιο* (Λάρισα, 1994), τόμος 26ος. Η μετάφραση από τα γαλλικά έχει γίνει από την κα. Σοφία Παναγιώτου. Η έκδοση σε ειδικό τεύχος έγινε από τον θεολόγο καθηγητή και ιστορικό ερευνητή κ. Θεόδ. Παλιούτσα.]

«Μακεδονία και Θράκη 1941-1944: Αντίσταση - Απελευθέρωση»

ΜΕ ΤΗΝ ΕΥΚΑΙΡΙΑ
της συμπλήρωσης
των 50 ετών από την
απελευθέρωση της
Μακεδονίας και της
Θράκης, το υπουργείο
Μακεδονίας - Θράκης
διοργάνωσε από 30
Οκτωβρίου έως 11
Δεκεμβρίου 1994 στη
Θεσσαλονίκη σειρά
εκδηλώσεων σε
συνεργασία με διάφορους
φορείς όπως το
Αριστοτέλειο
Πανεπιστήμιο, τις
αντιστασιακές
Οργανώσεις κ.λπ.
Στα πλαίσια των
εκδηλώσεων αυτών το
Ινστιτούτο Μελετών
Χερσονήσου Αίμου σε
συνεργασία με τον τομέα
Νεότερης και Σύγχρονης
Ιστορίας και Λαογραφίας
του ΑΠΘ, οργάνωσε
διεθνές συμπόσιο από 9
έως 11 Δεκεμβρίου, με
θέμα «Μακεδονία και
Θράκη 1941-1944:
Αντίσταση -
Απελευθέρωση», με τη
συμμετοχή Ελλήνων και
ξένων επιστημόνων.

ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ του συνεδρίου υπήρξαν και ανακοινώσεις το περιεχόμενο των οποίων αναφέρθηκε στο Ολοκαύτωμα και στην Ισραηλιτική Κοινότητα Θεσσαλονίκης.

Συγκεκριμένα, ενδιαφέρον προκάλεσε η ανακοίνωση του τέως Προέδρου της Διεθνούς Επιτροπής Ιστορίας του Β' Παγκοσμίου Πολέμου Βέλγου κ. **Jean Vanwelkenhuyzen** για την υπόθεση Βαλντχάιμ. Εξετάζοντας το ρόλο του τ. Αυστριακού προέδρου κατά τη γερμανική κατοχή, ο Βέλγος επιστήμονας και μέλος της Επιτροπής Βαλντχάιμ επιβεβαίωσε την παραμονή του στα Βαλκάνια και τη συμμετοχή του στη διαδικασία της μαζικής μεταφοράς και εξόντωσης των Εβραίων της Θεσσαλονίκης καθώς και σε εκτελέσεις αντιστασιακών στα Βαλκάνια.

ΕΙΣΟΥ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΥΣΑ ήταν και η εισήγηση του Γερμανού καθηγητού κ. **Hagen Fleischer** με θέμα «Γερμανόφωνη Παιδεία και Πολιτισμική Προπαγάνδα στη Μακεδονία, 1941-1944».

Ο κ. **Manfred Messerschmidt**, καθηγητής στο Πανεπιστήμιο του Φράμπουργκ, στην ανακοίνωσή του με θέμα «Ολοκαύτωμα: Γενικές εκτιμήσεις» σκιαγράφησε τις ευθύνες και τους τρόπους με τους οποίους εφαρμόστηκε η πολιτική της «τελικής λύσης» στην Ελλάδα. Η Θεσσαλονίκη, ως πόλη με τη μεγαλύτερη εβραϊκή Κοινότητα, αποτελεί ένα εξέχον παράδειγμα για την μελέτη του ζητήματος αυτού, όπως ανέφερε. Οι συλλήψεις και οι

εκτοπίσεις ξεκίνησαν το 1941 από τη Σερβία με 54.000 άτομα και τελείωσαν το 1944 με τη σύλληψη των Εβραίων της Ρόδου. Αναφέρθηκε ιδιαίτερα στη σύλληψη και εκτέλεση του σχεδίου της «τελικής λύσης» και τη διάσταση απόψεων που υπήρχε μεταξύ του Γραφείου Ασφαλείας των SS πάνω σ' αυτό το θέμα και του Γραφείου Εξωτερικών Υποθέσεων της Γερμανίας, την απέλαση Εβραίων και κομμουνιστών από την Ουγγαρία, την αρχή της λειτουργίας των στρατοπέδων στα τέλη του 1941, την μαζική αντίδραση των λαών την οποία οι Γερμανοί δεν περίμεναν, το εβραϊκό ζήτημα στη Σερβία και την «εκκαθάρισή» της από τους Εβραίους μέχρι το τέλος του 1942. Μετά τη Σερβία οι Γερμανοί άρχισαν να εφαρμόζουν την «τελική λύση» στην Ελλάδα και ιδιαίτερα στη Θεσσαλονίκη, με ειδική άδεια που ο Χίμλερ ζήτησε από το Χίτλερ στις 2-10-1941. Συνεχίζοντας ο κ. Messerschmidt, αναφέρθηκε στη στάση των Ιταλών στο θέμα αυτό, την πρώτη αποστολή SS στη Θεσσαλονίκη, το ρόλο του Μαξ Μέρτεν, την πρώτη αποστολή Εβραίων της Θεσσαλονίκης με τρένα, τη λειτουργία του γκέτο, το ρόλο του Αρχιεπίσκοπου Κόρετς, την μεταχείριση των Ισπανοεβραίων της Θεσσαλονίκης. Από το Μάρτιο μέχρι τον Αύγουστο του 1943 εκτοπίστηκαν στα στρατόπεδα συγκέντρωσης της Πολωνίας 50.000 Έλληνες Εβραίοι ενώ συγχρόνως εγκλείστηκαν στα στρατόπεδα 13.000 Ιταλοεβραίοι.

Επίσης αναφέρθηκε στο παράδειγμα της σωτηρίας των Ζακυνθινών Εβραίων σε αντίθεση με το νησί της Ρόδου όπου υπήρξε συνεργασία

«Μακεδονία και Θράκη 1941-1944: Αντίσταση - Απελευθέρωση»

των SS με τον στρατό κατοχής και ο κύκλος έκλεισε με την εκτόπιση των Ροδιών στο Άουσβιτς το οποίο λειτούργουσε μέχρι τον Οκτώβριο του 1945 ενώ η εφαρμογή της «τελικής λύσης» τεματίστηκε το Νοέμβριο του 1945.

Η ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ του ιστορικού **Σ. Steven Bowman**, καθηγητή εβραϊκών σπουδών στο Πανεπιστήμιο του Σινσινάτι των ΗΠΑ, είχε ως θέμα την «Χρονική τοποθέτηση του εκτοπισμού των Εβραίων». Ο ομιλητής επιχείρησε από τη μια πλευρά να προσδιορίσει χρονικά τη λήψη της απόφασης για την εξόντωση των Εβραίων της Θεσσαλονίκης, ως συνάρτηση της εξέλιξης των πολεμικών επιχειρήσεων στην περιοχή και από την άλλη να παρουσιάσει τις προσπάθειες που έγιναν από τον Διεθνή Ερυθρό Σταυρό και τους πολιτικούς, θρη-

σκευτικούς και πολιτιστικούς κύκλους των Αθηνών για τη ματαίωση του σχεδίου.

Ο **Σ. Bowman** αναφέρθηκε στη μεθόδευση της δράσης των Γερμανών και χαρακτηριστικά στο παράδειγμα της Βιέννης όπου η κατάληψη της πόλης έγινε το 1941, ενώ η εκτόπιση άρχισε το 1943, στη συνεργασία των Χίμλερ και Άιχμαν με τον Χίτλερ το 1942 για το σχέδιο εξόντωσης των Εβραίων, το ρόλο των Μέρτεν (28 ετών τότε) και Μπρύνερ στις εκτοπίσεις και τη κατάσχεση των περιουσιών των Εβραίων της Ελλάδος. Η απόφαση της βίλας Βανζέ περιελάμβανε και τους 75.000 Εβραίους της Ελλάδος, η μεταφορά των οποίων σε στρατόπεδα προγραμματίστηκε για το 1943. Τίθεται το ερώτημα γιατί οι Γερμανοί περίμεναν 21 μήνες για την εκτέλεσή της και για το διορισμό του Αρχιραβίνου Κόρετς ως Προέδρου της Κοι-

νότητος Θεσσαλονίκης που σήμανε και την αρχή της διαδικασίας της εκτόπισης. Ο **Σ. Bowman** αναφέρθηκε επίσης στους 12.000 Εβραίους της Βουλγαρίας και στο ιστορικό του εγκλεισμού σε στρατόπεδα και της εκτόπισης των 20.000 Εβραίων (μεταξύ αυτών και Ελλήνων) των περιοχών της Μακεδονίας και της Θράκης που περιήλθαν στη διοίκηση της Βουλγαρίας.

Έκανε ιδιαίτερη αναφορά στην προσωπικότητα και το χαρακτήρα του Κόρετς και έθεσε το ερώτημα αν οι Γερμανοί είχαν διορίσει άλλο Πρόεδρο στην Κοινότητα Θεσ/νίκης αντί αυτού τότε οι απελάσεις θα είχαν την ίδια αποτελεσματικότητα και τον ίδιο ρυθμό;

ΣΤΗΝ ΣΥΝΕΧΕΙΑ ο συγγραφέας **Σ. Αλμπέρτος Ναρ** μίλησε με θέμα «Λαϊκά τραγούδια για το Ολοκαύτωμα των Εβραίων της

Άποψη της αίθουσας των εργασιών του Συνεδρίου.

Θεσσαλονίκης». Η ανακοίνωση του κ. Ναρ ήταν η μοναδική που ακούστηκε στο Συνέδριο με λαογραφικό-φιλολογικό περιεχόμενο, ενώ οι υπόλοιποι είχαν χαρακτηρίσει ιστορικό. Ο κ. Ναρ, μέσω των τραγουδιών που ακούστηκαν στο χώρο του Συνεδρίου καταγραμμένα από επιζησαντες ομήρους, έδωσε ιστορικά στοιχεία για τη σύλληψη, μεταφορά και συνθήκες ζωής των εκτοπισθέντων Εβραίων ενώ παράλληλα σημείωσε το δεσμό των Εβραίων με την ελληνική τους πατρίδα, πράγμα που διαφάνηκε ιδιαίτερα από τις μελωδίες τις οποίες είχαν επιλέξει για να τραγουδήσουν τα τραγούδια τους μέσα στα στρατόπεδα. Η μελοποίηση αυτή τις περισσότερες φορές ήταν βασισμένη σε ελληνικά δημοτικά και λαϊκά τραγούδια. Καταληκτικά, ο κ. Ναρ αναφέρθηκε στην ιστορική σπουδαιότητα των μη συστηματικά καταγραμμένων μέχρι τώρα μαρτυριών.

ΙΔΙΑΙΤΕΡΟ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝ είχε η ανακοίνωση του καθηγητή της Ιστορίας κ. **Παναγιώτη Κουπαράνη** ο οποίος μίλησε με θέμα «Το αρχείο της Εβραϊκής Κοινότητας Θεσσαλονίκης». Συγκεκριμένα αναφέρθηκε στα αρχεία των Εβραϊκών Κοινοτήτων της Ελλάδας και κυρίως της Θεσσαλονίκης, τα οποία οι Γερμανοί είχαν κατασχεσει, τα μετέφεραν στην Γερμανία και κατέληξαν, μετά την ήττα της, στη Μόσχα, όπου και βρίσκονται μέχρι σήμερα.

Μίλησε για το ρόλο του Κομμάντο Ρόζενμπεργκ το οποίο - αποτελούμενο από 84 άτομα, εκ των οποίων τα 31 στη Θεσσαλονίκη - από το Μάιο μέχρι το Νοέμβριο 1941, ασχολήθηκε με την κατάσχεση εβραϊκών χειρογράφων, κειμηλίων και έργων τέχνης και τη μεταφορά τους στη Γερμανία για να μελετηθούν από το Ινστιτούτο Έρευνας Εβραϊκού Ζητήματος, με σκοπό την απόδειξη της ανωτερότητας της Αρίας φυλής και την τεκμηρίωση της «εχθρικής» δράσης των Εβραίων απέναντι

στους Γερμανούς. Έρευνες και ανακρίσεις έγιναν παντού σε σπίτια, σε σχολεία, σε ιδρύματα, σε προσωπικότητες, σε θυρίδες τραπεζών και πολλές φορές οι προσπάθειες μεταφοράς από τους Εβραίους και διαφύλαξης αρχείων από τη μία πόλη στην άλλη δεν επέτυχε γιατί το Κομμάντο Ρόζενμπεργκ είχε έρθει προετοιμασμένο με καταλόγους του τι να αναζητήσει. Χαρακτηριστικά ανέφερε την ανακάλυψη των αρχείων της Μπενέ Μπερίτ και τμήμα των αρχείων της Κοινότητας Θεσσαλονίκης που είχε μεταφερθεί στη Λάρισα καθώς και 10.000 βιβλίων τα οποία όμως οι Γερμανοί δεν σφράγισαν όπως συνήθως έκαναν με τα υπόλοιπα έγγραφα. Τα αρχεία αυτά παρέμειναν στη Γερμανία μέχρι το 1945 οπότε έγινε η προέλαση του Κόκκινου Στρατού στη Γερμανία και μεταφέρθηκαν στη Μόσχα μαζί με τα έγγραφα των Γερμανικών υπουργείων. Το '46 ιδρύθηκε στη Σοβιετική Ένωση το Κέντρο Διαφύλαξης Ιστορικών Ντοκουμέντων. Την ύπαρξη του ειδικού αρχείου οι Ρώσοι την αρνούνταν μέχρι το 1990 και εχρησιμοποιείτο μόνο από την KGB και παρόμοιες υπηρεσίες. Πρόκειται για 1.400.000 έγγραφα, μήκους 20 χλμ. που φυλάσσονται σε 300 κουτιά. Το 1992 παράγοντες του Yad Vashem επισκέφθηκαν και είδαν τα ντοκουμέντα αυτά.

* * *

ΤΟ ΑΡΧΕΙΟ ΤΗΣ Ι.Κ. Θεσσαλονίκης είναι το μόνο - σε αντίθεση με το αρχείο της Ι.Κ. Αθηνών, για το οποίο δεν έχει γίνει ταξινόμηση, σελιδοποίηση και πίνakas περιεχομένων αλλά, όπως φαίνεται, ούτε έχει χρησιμοποιηθεί λόγω των πολλών γλωσσών στις οποίες είναι γραμμένα τα έγγραφα (ελληνικά, εβραϊκά, λαδινό, ισπανικά, ράσι, βουλγάρικά, τουρκικά κ.λπ.). Μεταξύ των στοιχείων που περιέχονται είναι αλληλογραφία με Κοινότητες του εσωτερικού και του εξωτερικού απ' όπου καταφαίνεται κάθε πτυχή της εβραϊκής ζωής στις

24 Κοινότητες που υπήρχαν στον ελλαδικό χώρο. Επίσης αποδείξεις εράνων, συνδρομών πέτσια, ακόμη και για το Εθνικό Εβραϊκό Κεφάλαιο. Λόγω του ότι το μεγαλύτερο μέρος του αρχείου της Θεσσαλονίκης είχε καταστραφεί από την πυρκαγιά του 1917 δεν υπάρχουν πολλά έγγραφα από την περίοδο εκείνη, αλλά πάντως το αρχαιότερο έγγραφο χρονολογείται από το 1891. Ενδιαφέρον είναι επίσης ότι από τις αρχές του 1920 η γλώσσα των εγγράφων, που ήταν τα γαλλικά αντικαταστάθηκε με τη λαδινό. Από την αλληλογραφία προκύπτουν στοιχεία για την τότε κατάσταση, για τα Ε.Ε.Ε. (Εθνική Ένωση Ελλήνων), και αφού συνεχιζόταν μέχρι την εποχή του καθεστώτος Μεταξά στοιχεία ότι το κράτος δεν είχε λάβει τότε αντισιμωτικά μέτρα, ότι προωθούσε την ενσωμάτωση της νεολαίας στην Εθνική Οργάνωση Νεολαίας (Ε.Ο.Ν.), για τη δυνατότητα προσφυγής στο Μεταξά που είχε η Κοινότητα, για τη διδακτέα ύλη των εβραϊκών σχολείων, καθώς επίσης για τα υπομνήματα για νόμους που υπέβαλε η Κοινότητα κ.ά. Ακόμη υπάρχουν κατάλογοι των ραβίνων και των 29 Συναγωγών που λειτουργούσαν μέχρι το Μάιο του 1943, πλήθος εγγράφων σχετικά με τα νεκροταφεία και τα προβλήματα της Κοινότητας, σχετικά με τη ρυμοτομία τους το 1929 οπότε και έλαβε επίσημες γνωμοδοτήσεις από το εξωτερικό για τη θρησκευτική απαγόρευση της εκταφής και καταστροφής των τάφων. Ακόμη προκύπτουν οι καλές σχέσεις της Κοινότητας με την Ιερά Μητρόπολη Θεσσαλονίκης και στοιχεία για εκχριστιανισμούς Εβραίων.

Υπάρχουν κετομπότ (συμβόλαιο γάμου), αποφάσεις του Μπετ Ντιν (ραββινικό δικαστήριο) και αποφάσεις για διαζύγια από τις οποίες προκύπτει η νοοτροπία των Εβραίων της εποχής εκείνης, πρακτικά των συνεδριάσεων του Δ.Σ. της δεκαετίας του '30, κατάσταση ακινήτων του 1937, μισθοδοτικές

καταστάσεις καθώς και αλληλογραφία τραπέζων όπως της Salonica-Palestine και έγγραφα για φυγάδευση προσφύγων κατά της δεκαετίας του '30 από την Ευρώπη για την Παλαιστίνη και, το σπουδαιότερο, μητρώων μελών της Κοινότητας με φωτογραφίες.

* * *

ΚΑΤΑ ΤΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΗ της Κυριακής 11.12.94 μια από τις πιο ενδιαφέρουσες ανακοινώσεις ήταν εκείνη της κυρίας **Yael Feldman** με θέμα «Η συμμετοχή των Εβραίων στην Αντίσταση της Μακεδονίας». Η κα Feldman αναφέρθηκε κατ' αρχήν στο θέμα του εθνικισμού της εβραϊκής συμπεριφοράς, την υποτακτικότητα στους κατακτητές που ήταν το κύριο χαρακτηριστικό της ψυχολογίας της εποχής εκείνης και τη διαμάχη ανάμεσα στο αν έπρεπε να τηρηθεί ενεργητική ή παθητική στάση.

Υπάρχει έλλειψη στοιχείων σχετι-

κά με την αντίσταση των Εβραίων και η ανακοίνωσή της στηρίχθηκε, όπως είπε, σε εργασία του ιστορικού κ. Bowman σχετικά με την απελευθέρωση της Β. Ελλάδος από τους αντάρτες καθώς και σε στοιχεία που υπάρχουν στο Yad Vashem, στη Χαγκανά και σε διάλεξη του Γιαννιώτη Ιωσήφ Μάτσα που είχε δοθεί πριν από 10 χρόνια.

Επεσήμανε ότι υπάρχει πολύ ανεκμετάλλευτο υλικό και ότι οι περισσότερες μαρτυρίες δόθηκαν από ζευγάρια που έλαβαν μέρος στην αντίσταση. Ο Ιωσήφ Μάτσας είχε αναφερθεί σε 655 Εβραίους μαχητές στα βουνά που ανήκαν στον ΕΛΑΣ μεταξύ των οποίων υπήρχαν γιατροί, νοσοκόμες καθώς και επιστήμονες οι οποίοι εγκαθιστάμενοι εκεί προσπαθούσαν να βοηθήσουν τον τοπικό πληθυσμό. Οι πηγές της κας Feldman αναφέρουν ότι την άνοιξη του 1943 υπήρχαν 200 Ελληνοεβραίοι στην αντίσταση ενώ ο συγγραφέας Φωτιάδης αναφέρει την παρουσία 1000 Ελληνοεβραίων στα βουνά την

εποχή που ο ΕΛΑΣ στρατολογούσε τα μέλη του από το Πανεπιστήμιο.

Χαρακτηριστικά ανέφερε τα ονόματα των Γιτσχάκ Μωσέ (η τελευταία του δράση ήταν στις 9.11.44), της Νταΐζης Καράσσο (συνδέσμου στην ΕΠΟΝ), του Αλμπέρτου Πρίσναλη (Σέρρες), της Έστερ Γιαχμπέτς από τη Λάρισα που έδρασε στον Όλυμπο και του συζύγου της από την Καβάλα. Αναφέρθηκε ακόμη σε Εβραίο αξιωματικό του ΕΛΑΣ, στη Φάνη Φλωρεντίν που ήταν νοσοκόμα στο Πάικο, στο Μάρκο Καράσσο και στις 12 οικογένειες Εβραίων που το '44 κρύβονταν στη Λάρισα.

Οι περισσότερες μαρτυρίες έχουν δοθεί από εκείνους που μετά τον πόλεμο μετανάστευσαν στο Ισραήλ και άρχισαν να μιλούν μετά το 1980, μετά δηλαδή την αλλαγή της πολιτικής κατάστασης στην Ελλάδα, οπότε και άρχισε να αναγνωρίζεται η συμβολή της Εθνικής αντίστασης στον απελευθερωτικό αγώνα.

Μπέλλα Ααρών

Ο καθηγητής Αντώνιος - Αιμίλιος Ταχιάος, πρόεδρος του Ι.Μ.Χ.Α., κατά την ομιλία του.

Ο Μαξ Νορντάου για την Μακεδονία

Ο ΜΑΞ ΝΟΡΝΤΑΟΥ (συγγραφέας εβραϊκού θρησκευματος καταγόμενος από την Αυστρία και διαπρέψας στην Γαλλία) έγραψε τα εξής προκειμένου για την Μακεδονία:

«Η Μακεδονία έχει Βουλγάρους βεβαίως· αλλ' ούτοι αυτόι ούτε την πλειονότητα αποτελούσιν, ούτε λόγω μορφώσεως το κυριότερον μέρος του πληθυσμού. Παρ' αυτοίς ζώσι Σέρβοι, Βλάχοι, Αλβανοί και Τούρκοι, εν τη πρώτη όμως γραμμή οι Έλληνες, οίτινες μέχρι τούδε είναι οι φορείς του πολιτισμού. Βούλγαροι, Ρωμούνιοι και Σέρβοι δύνανται να υπάρχωσιν, χωρίς να κατέχωσιν την Μακεδονίαν ή και μέρος αυτής. Οι Αλβανοί, όσον αφορά εις την Μακεδονίαν, δεν έχουσιν εισέτι ωρισμένον πρόγραμμα. Διά την Τουρκίαν η Μακεδονία δεν είναι εθνικόν, αλλά πολιτικόν ζήτημα. Μόνον διά τους Έλληνας είναι ζήτημα υπάρξεως, εάν η Μακεδονία θέλη ανήκει εις τον Ελληνισμόν ή όχι. Επί του ζητήματος τούτου εν τη Χερσονήσου του Αίμου ουδείς πλανάται.

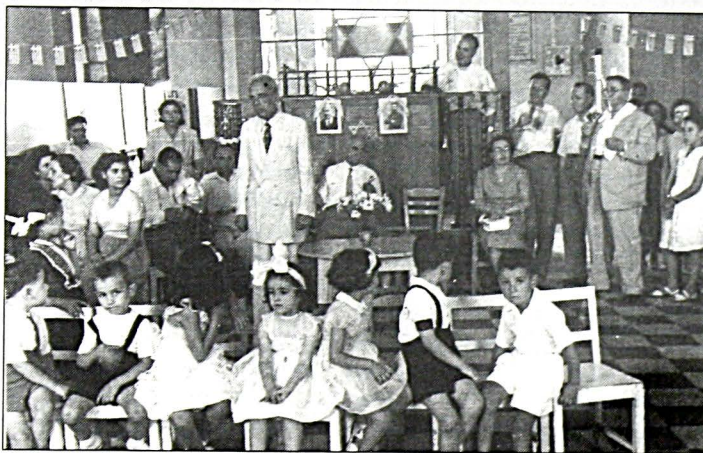
Εάν η Μακεδονία διαιρεθή ή πέση εις τας χείρας των Βουλγάρων, ή αυτονομηθή, καθισταμένη διά του τρόπου τούτου νέα Ανατολική Ρωμυλία και με την αυτήν τύχην εκείνης εν προσεχεί μέλλοντι, τότε οι νέοι κύριοι εν τη υποταχθείση εις αυτούς χώρα θα καταπιέσωσιν όλας τας λοιπάς εθνικότητας διά σιδηράς πυγμής, διότι, ως γνωστόν, αι εθνικόητες του Αίμου δεν είναι και λίαν ευαίσθητοι. Διά τους Έλληνας πάσα μεταβολή εν Μακεδονία, ήτις δεν θα εφεύδετο των ιστορικών αυτών δικαιωμάτων, θα εσήμαινεν βιαίαν εξαφάνισιν εν χώρα, εν η μέχρι προ ενός τετάρτου αιώνος ουδεμία άλλη γλώσσα, εκκλησία, σχολείον και μόρφωσις, εκτός της Ελληνικής ήτο γνωστή. Η απώλεια της Μακεδονίας δεν ήθελεν είναι πλήγμα θανατηφόρον μόνον διά τον Ελληνισμόν της Κωνσταντινοπόλεως, Μικράς Ασία και Αφρικής, όστις δεν έχει εισέτι εξελιχθή, αλλά και διά το αναποσπάστως απ' αυτού εξαρτώμενον

Ελληνικόν έδαφος εν Ευρώπη».

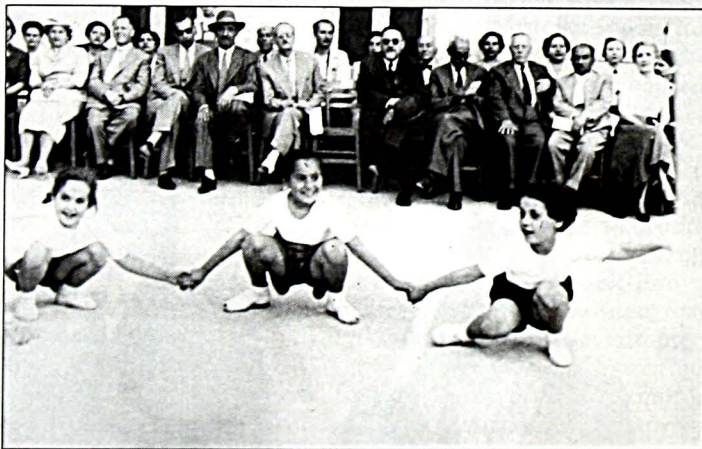
Το κείμενο αυτό διασώζει ο υποστράτηγος ε.α. Δημ. Ζαγκλής στο

βιβλίο του «Η Μακεδονία του Αιγαίου και οι Γιουγκοσλάβοι» (1975) (Σελ. 700 και εξής).

ΠΑΛΙΕΣ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ

Εορτασμός της εθνικής επετείου στην παλαιά Συναγωγή της Αθήνας. Διακρίνονται, μεταξύ άλλων, οι Σούσης, Λέων Χατζής, Σαμ Μάτσας, Κ. Κωνσταντίνης (ομιλών), Ζαχ. Βιτάλ (πρόεδρος Ισραηλιτικής Κοινότητας Αθηνών, όρθιος).

Από επιδείξεις του παλαιού Δημοτικού Σχολείου της Ισραηλιτικής Κοινότητας Αθηνών, στα Πετράλωνα. Διακρίνονται, μεταξύ άλλων, οι Δαν. Τζάφος, ραββίνος Ηλίας Μπαρτζιλιάι, ο Κ. Κωνσταντίνης, ο Σαλιέλ Κοέν κι ο Σούσης.

Συμπλήρωση: στην πρώτη φωτογραφία που δημοσιεύτηκε στο τεύχος 134 των «Χρονικών», σελ. 22, εικονίζεται κι ο θρησκευτικός λειτουργός (Ραββινεύων) Τρικάλων Ροφέλ (Ραφαήλ) Φελλούς και στη δεύτερη ο θρησκευτικός λειτουργός (Ραββινεύων) Ηλίας Αλμπελανσής.

Βιβλία

✓ **ΑΙΜΙΛΙΟΥ
ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗ:
Φοινίξ Αγηρως
- Η Θεσσαλονίκη του
1925-'35**
(Θεσσαλονίκη: Παρατη-
ρητής, 1994)

Συμπαθητικότατο το βιβλίο του Αιμίλιου Δημητριάδη «Φοινίξ Αγηρως» - η Θεσσαλονίκη του 1925-'35 που αναφέρεται σε μια εποχή που, όπως ο ίδιος λέει, μένει έξω από το στόχαστρο άλλων βιβλίων. Με περίσσια γραφικότητα περιγράφει την Θεσσαλονίκη μετά την μεγάλη πυρκαγιά του 1917 και το προσφυγικό κύμα που ακολουθήσε την Μικρασιατική Καταστροφή: σινεμά, ταβέρνες, βαριετέ, μορφές του περιθωρίου σαν τον αρχινταή της γειτονιάς των πορνείων και τον «τελευταίο» καφετζή.

Μεγάλο μέρος του βιβλίου αφιερώνεται στα «γεγονότα του Κάμπελ» τον Ιούλιο του 1931. Μάλιστα, το μέρος αυτό ο συγγραφέας το στηρίζει λιγότερο σε προσωπικές αναμνήσεις και περισσότερο στις εφημερίδες της εποχής. Κατ' αρχήν, κάθε αναγνώστης του βιβλίου - είτε ισραηλίτης είτε χριστιανός - δεν μπορεί παρά να συμφωνήσει με τον συγγραφέα όσον αφορά την περιθωριοτικότητα των γεγονότων αυτών: σκοτώθηκαν δύο - ένας Εβραίος και ένας Χριστιανός που προσπάθησε να συγγράψει τους εκτροπούντες - τραυματίστηκαν καμιά εικοσαριά Εβραίοι και κάκισια καμιά εξηταριά σπίτια, σε μια κοινότητα που λίγα χρόνια αργότερα εξοτρώθηκε κατά 96% και έπαψε

να υπάρχει.

Όσον αφορά την περιγραφή των γεγονότων αυτών, αν και δεν μπορεί να αμφισβητηθεί η καλοπιστία του συγγραφέα - παρά ορισμένες γραμμές που προξενούν κάποια δυσφορία στον Ισραηλίτη αναγνώστη - αξίζει να αντιπαραθέσουμε το κείμενό του σε ορισμένα σημεία με αυτό του Άσσερ Μωυσή στο βιβλίο «Zikharon Saloniki» (στην εβραϊκή γλώσσα).

Αφορμή για τα γεγονότα υπήρξε το ταξίδι του Ισαάκ Κοέν, εκπροσώπου του αθλητικού σωματίου «Μακάμπι Θεσσαλονίκης» στη Σόφια, όπου έλαβε μέρος σε διεθνές συνέδριο της «Μακάμπι». Ο Κοέν κατηγορήθηκε από την αντισιμιτική οργάνωση Ε.Ε.Ε. και την εφημερίδα «Μακεδονία» ότι κατά την διάρκεια αυτού του συνεδρίου έλαβε μέρος σε ένα συνέδριο Κομιτατζήδων που γινόταν τον ίδιο καιρό στη Σόφια. Όσον αφορά αυτή την κατηγορία, υπάρχει μια ασάφεια τόσο στο βιβλίο όσο και στις εβραϊκές πηγές: σε άλλα μέρη απλώς αναφέρεται ότι κατά την διάρκεια του συνεδρίου της «Μακάμπι» βουλγαροεβραίος εκπρόσωπος εξεφώνησε λόγο υπέρ της «αυτονομίσεως» της Ελληνικής Μακεδονίας και ο Κοέν δεν αντέδρασε - μη γνωρίζοντας την βουλγαρική γλώσσα. Σ' άλλα μέρη, αναφέρεται ότι στο συνέδριο των Μακάμπι είχαν προσκληθεί εκπρόσωποι των Κομιτατζήδων. Το βέβαιο είναι ότι με αφορμή αυτή την είδηση άρχισαν επιθέσεις κατά εβραϊκών συνεισμοσίων στα περίχωρα της Θεσσαλονίκης (Κάμπελ, «151», Ρέζι-Βάρδαρ και «6»), με τα γνωστά αποτελέσματα. Ακολούθησε δίχη στην Βέροια τόσο των εμπορηστών του Κάμπελ όσο και των ηθικών αυτουργών (αρχηγών της «Ε.Ε.Ε.» και αρχισυντάκτη της «Μακεδονίας»), την οποία ο συγγραφέας περιγράφει με αρκετές λεπτομέρειες. Εδώ όμως πρέπει να προσθέσουμε ότι κατά τα φαινόμενα ο συγγραφέας στηρίζεται κατά μεγάλο

βαθμο στην αρθρογραφία της «Μακεδονίας», η οποία ήταν φυσικό να αφιερώνει περισσότερο χώρο στην δίχη από άλλες εφημερίδες, μια και ο αρχισυντάκτης της ήταν υπόδικος. Έτσι δημιουργείται μια μάλλον αρνητική εικόνα των Εβραίων μαρτύρων κατηγορίας.

Ο συγγραφέας τελειώνει με την πανηγυρική αθώωση των ηθικών αυτουργών και τους πανηγυρισμούς τους μετά την επιστροφή τους στην Θεσσαλονίκη. Έναντι αυτού, ο Άσσερ Μωυσής, ο οποίος μαζί με τον Γιουτόβ Γιαζοέλ εκπροσώπησαν την Εβραϊκή Κοινότητα στην δίχη, τελειώνει με την πανηγυρική διάψευση των ανυπόστατων κατηγοριών κατά του Ισαάκ Κοέν. Συγκεκριμένα, αναφέρεται (σ. 364-365) ότι μετά από εξέταση του διαβατηρίου του Κοέν και του πρωτοκόλλου του συνεδρίου των Κομιτατζήδων, αποδεικνύεται πέρα από κάθε αμφιβολία ότι ο Κοέν είχε βγει από την Βουλγαρία τέσσερις μέρες πριν από την απόφαση που ζητούσε την αυτονομία της Ελληνικής και της Γιουγκοσλαβικής Μακεδονίας. Τα έγγραφα τα επέδειξε ο πρόεδρος του δικηγορικού συλλόγου Χαμαράτος στους δικηγόρους των «Ε.Ε.Ε.» Τσιτσούρα και Σόχο και τους ρώτησε αν επιμένουν στις κατηγορίες εναντίον του Κοέν, για τις οποίες είχε ασκηθεί μήνυση. Οι δύο δικηγόροι εξέτασαν τα έγγραφα και απεχώρησαν χωρίς να πουν τίποτε και κατόπιν εξεδόθη ανακοίνωση που δικαιώνει τον Κοέν και αναφέρει ότι δεν συντρέχουν λόγοι για μήνυση.

Επίσης τα δύο κείμενα διαφέρουν όσον αφορά τις ευθύνες του τότε διοικητή της Θεσσαλονίκης Στυλιανού Γονατά, για τον οποίο ο Δημητριάδης αναφέρει ότι αν και είχε σχέσεις με την «Ε.Ε.Ε.», σ' όλες τις δηλώσεις του μιλάει για κατευνασμό των πνευμάτων και για αποκατάσταση της εννόμου τάξεως. Ο Δημητριάδης μάλιστα

αποδίδει ευθύνες στην ηγεσία της Ισραηλιτικής Κοινότητας, η οποία αντέδρασε αρνητικά στην πρόταση του Γονατά «να δώσει κάποιες εξηγήσεις» (σ. 285) και να καταδικάσει την συμπεριφορά του Κοέν στη Σόφια.

Για την παραπάνω «άρνηση», ο Α. Μωυσής αναφέρει (σ. 364) ότι επιτροπή απ' μέλη του συμβουλίου της Ισραηλιτικής Κοινότητας μεταξύ των οποίων ο γεροισιαστής Μαλάχ και ο βουλευτής Μπενσαντσή ετεσεζέφθσαν τον Γονατά, που του συνέστησε να υπογράψουν δήλωση, στην οποία μεταξύ άλλων καταδικάζεται η αντιπατριωτική στάση του Κοέν. Η διατύπωση ήταν τέτοια ώστε δινόταν η εντύπωση ότι η ηγεσία της Εβραϊκής Κοινότητας δέχονταν σαν αληθινές τις κατηγορίες της «Μακεδονίας». Μετά από πολλές συζητήσεις, η Κοινότητα απιφάσισε να υπογράψει το σχετικό δήλωμα, με διάφορες διορθώσεις, που σκοπό είχαν να διευκρινισθεί ότι η Κοινότητα δεν δέχεται τις κατηγορίες της «Μακεδονίας», αλλά αν στο τέλος η ανάκριση δείξει ότι ο Κοέν έδρασε κατ' των ελληνικών συμφερόντων η Ισραηλιτική Κοινότητα θα καταδικάσει την πράξη του διαδηλώνοντα την πίστη του προς την Ελλάδα. Το σχέδιο δηλώσεως το έφεραν στο Γονατά, ο οποίος όμως τ' βράδυ αρνήθηκε να δεχτεί τους εκπροσώπους της Κοινότητας, που δεν μπόρεσα παρά να επιδώσουν το σχέδιο δηλώσεως στον θυρωρό του. Οι ίδιοι εκπρόσωποι της Κοινότητας προσπάθησαν ν' συναντηθούν με τον Γονατήν επομένη, αλλά ο γραμματέας του τους ανακοίνωσε ότι ο διοικητής λείπει στην Καρίνη. Εν τω μεταξύ, διαδόθηκε στην Θεσσαλονίκη ότι «Κοινότητα αρνήθηκε ν' καταδικάσει την διαγωγή του εκπροσώπου της «Μακάμπι» στην Σόφια», με τα γνωστά αποτελέσματα.

Ο Α. Μωυσής αναφέρει επίσης ότι λίγες βδομάδες μετά τα γεγονότα του Κάμπελ

τον επεσκέφθηκαν οι πρόεδροι των οργανώσεων εφέδρων αξιωματικών και υπαξιωματικών και του ανέφεραν ότι την επομένη της νύχτας των εκτρούπων, τους εκάλισε ο Γονατάς - μαζί με άλλους ηγέτες «Εθνικών» Οργανώσεων - και τους είπε: «Καλό το μάθημα, αλλά τώρα να σταματήσετε».

Συμπερασματικά, το βιβλίο του Δημητριάδη συνιστάται σε κάθε έναν που ενδιαφέρεται για εκείνη την εποχή. Οποιοι όμως αποφασίσουν να διαβάσουν το μέρος για το Κάμπελ, ας προσπαθήσουν να συγχρίνουν το περιεχόμενό του και με άλλες πηγές π.χ. το βιβλίο «Zikhron Saloniki» με το άρθρο του Άσσερ Μωϊσή, κυρίως.

Τελειώνοντας, θα 'θελα να αναφερθώ σε παράλληλη δίκη, που έγινε πάνω κάτω την ίδια εποχή (Ιούνιο 1932) στην Βουλγαρία, με κατηγορούμενο μέλος της βουλγαρικής Φασιστικής Οργάνωσης «Rodna Zashchita», τον Dimitri Kalpachayev, που ενήργησε διάφορες απαγωγές επιφανών Βουλγαροεβραίων, που τους κακοποιούσε και έπειτα ζητούσε λύτρα. Ο κατηγορούμενος και οι συνεργάτες του παραδελχτηκαν τις κατηγορίες και διεκήρυξαν ότι σκοπός τους ήταν η... προσαγωγή της πατρίδας τους από τους «τσιφούτηδες» -

τους ίδιους που οι Έλληνες ομοϊδεάτες τους κατηγορούσαν για προδοσία της Ελλάδας στους... Βουλγάρους. Άλλες χώρες, όμοια γεγονότα.

A. Rekanati (εκδότης) Zikhron Saloniki. Tel-Aviv, 1972.

H. Kashlas Ιστορία των Εβραίων της Βουλγαρίας (Στα Εβραϊκά) Davar, Tel-Aviv, 1972 (σ. 123).

Σαμουήλ Χασσίδ

Καθηγητής Πυρηνικής Φυσικής στο Πολυτεχνείο «Τέχνιον» της Χάϊμα

NEKT. ΚΑΤΣΟΓΙΑΝΝΟΥ:

✓ **Τα παραδοσιακά επαγγέλματα στα Τρίκαλα**

(Τρίκαλα: Πολιτιστικός Οργανισμός Δήμου Τρικάλων, 1994)

Πρωτότυπη και πολύ ενδιαφέρουσα είναι η μελέτη του κ. Νεκτ. Κατσογιαννου για τα παραδοσιακά επαγγέλματα στα Τρίκαλα κατά τον 20ο αιώνα. Σε μια εποχή που τα περισσότερα απ' αυτά τα επαγγέλματα έχουν εκλείψει κι άλλα είναι σε μαρασμό λόγω της ανάπτυξης της τεχνολογίας, η αναφορά τους με στοιχεία και κυρίως με την εμφάνιση της συμμετοχής τους στην τοπική κοινωνία μιας ελληνικής πόλεως αποτελεί πολύτιμο

ντοκουμέντο τόσο για τους κοινωνικούς μελετητές του μέλλοντος, όσο και για τις νεότερες γενιές. Στο βιβλίο αυτό γίνεται φυσικά αναφορά και στους αντίστοιχους Εβραίους επαγγελματίες των Τρικάλων, καθώς και σε εβραϊκά έθιμα (π.χ. αγορά κρέατος, σελ. 74).

Λάβαμε επίσης:

✓ **ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ Κ.**

✓ **ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΪΔΗ (Μητροπολίτου Δημητριάδος):**

Το δικαίωμα σ' έναν αξιοπρεπή θάνατο. Αθήναι 1994

Κείμενο ομιλίας προς ιατρούς, οδοντίατροους, φαρμακοποιούς και νοσηλευτές που έγινε στο Πνευματικό Κέντρο της Μητροπόλεως.

✓ **ΖΑΦΕΙΡΗ ΣΤΑΛΙΟΥ:**

Requiem

(Συλλογή ποιημάτων).

Περιέχονται, εκτός των άλλων, τα ποιήματα «Το γκέτο της Πράγας» κι «Ο πεθαμένος της Πετροπόλης» που έχουν δημοσιευθεί στα «Χρονικά».

ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΡΑΤΣΙΣΜΟΣ

Του κ. Γ.Σ. ΑΛΕΞΙΑΔΗ

Συνέχεια από την σελ. 2

προσπαθεί να αποδείξει, ότι η αληθής Ιουδαϊκή θρησκεία είναι η λατρεία του Μολώχ, ασκουμένη από τους αρχαίους Σημιτικούς λαούς, από της Τύρου μέχρι και της Καρχηδόνας: «Ο Νόμος του Μωυσέως και ο μοναδικός Θεός είναι προσφάτου εισαγωγής. Ο παλαιός Γιεχωβά είναι ο Μολώχ και ο Μολωχισμός η λατρεία των οργίων και των ανθρωπίνων θυμάτων». Και προσθέτει: «Οι Σημίται, είναι η σκιά εις τον πίνακα του Πολιτισμού, όντως το κακόν πνεύμα επί της Γης»!

Πλήθος μέγα είναι και οι άλλοι Γάλλοι επώνυμοι, που σκέπτονται κατά τον αυτόν τρόπον με τον Τριντόν. Ολιγώτερον γνωστός μεταξύ των παρέμενων ο Βασέρ ντε Λαπουζ μέχρι της στιγμής, κατά την οποίαν κάποιος Αδόλφος Χίτλερ ήντλησεν εξ αυτού τα στοιχεία διά την φιλοτέχνησιν της τερατώδους κοσμοθεωρίας του, την οποίαν, ευκαιρίας δοθείσης, δεν ήργησε να μεταβάλη και εις πράξιν! Ο Βασέρ ντε Λαπουζ υπήρξε σοσιαλιστής, στρατευμένος στέλεχος του Γαλλικού Εργατικού Κόμματος, προδρόμου του μετέπειτα Σοσιαλιστικού. Συνειργάσθη εις τον «Ταχυδρόμον της Μεσημβρίας», που εδημοσίευσε τα θεωρητικά επί του Σοσιαλισμού άρθρα των ηγετών του κόμματος Β. Μαλάν, Ι. Γκεσντ και Α. Μιλλεράν. Ο Βασέρ ντε Λαπουζ θεωρεί εαυτόν ως τον δημιουργόν της Γαλλικής Ανθρωποκοινωνιολογικής Σχολής. Εις το εκ των κυρίων έργων του, υπό την επωνυμίαν «Ο Άγιος και ο κοινωνικός ρόλος του» (1899), θεμελιώνει τον αντισημιτισμόν του επί των σοσιαλιστικών του πεποιθήσεων: «Πιστεύω, ότι η Εβραϊκή κυριαρχία δεν θα είναι ηπιωτέρα από εκείνην των Καρχηδονίων... Ο Εβραίος είναι ανίκανος προς παραγωγικήν εργασίαν. Είναι μεσάζων, κερδοσκοπός, δεν είναι εργάτης, γεωργός, λαφυραγωγός, τίποτε άλλο από λαφυραγωγός, δεν

είναι παρά ένας αστός, δεν ημπορεί και δεν θέλει να είναι κάτι άλλο από αστός». Η σειρά των λαών εξαρτάται - έγραφεν - από τα ανώτερα ανθρωπολογικά στοιχεία, τα οποία συναντώνται εις τας τάξεις των. Τοιαύτα, είναι τα χαρακτηριστικά των Αρίων: Υψηλόν ανώστημα, καθαρά χροιά, οφθαλμοί γαλανοί, ξανθή κόμη και προπαντός δολιχοκεφαλία. Η πάλη μεταξύ δολιχοκεφάλων και βραχυκεφάλων είναι... το κλειδί της Ιστορίας! Ο βραχυκέφαλος, ολιγαρκής, εργατικός, οικονομός, ειρηνικός, οφείλει να υποκύνη ενώπιον του κατακτητικού, ρέποντος προς περιπετειάς δολιχοκεφάλου. Η νίκη του είναι δικαιολογημένη. «Η γενική πρόοδος της Ανθρωπότητος θέτει ως όρον την εξόντωσιν, διά του σιδήρου ή της πείνης, των φυλών, των οποίων η εξέλιξις είναι βραδεία και η φύσις ειρηνική. Διότι η Φυλή κάμνει την Ιστορίαν... Είμαι πεπεισμένος, ότι τον προσεχή αιώνα θα σφάζωνται κατ' εκατομμύρια δι' ένα μεγαλείτερον ή μικρότερον κεφαλικόν δείκτην»!

Εις ένα άλλο έργον του, «Αι κοινωνικά επιλογαί», ο Βασέρ ντε Λαπουζ αντιπαράθετει τον Σοσιαλισμόν προς την Δημοκρατίαν: «Ο Σοσιαλισμός λαμβάνει διαρκώς και περισσότερον θέσιν ανταγωνιστού προς το πλουτοδημοκρατικόν καθεστώς. Διαθέτει πρόγραμμα γενικού συμφέροντος και ανθεντίας, που αποτελεί το αντίθετον, ακριβώς, του συστήματος της ελλείψεως συντονισμού και της λαφυραγωγίας καθενός διά τον εαυτόν του, που χαρακτηρίζει, εις την πράξιν, τας δημοκρατίας».

Ταύτα εφθέγγατο και ο λόγος σαφές εγένετο διά πνεύματος και χειρός του Αδόλφου Χίτλερ, του οργανώσαντος με τευτονικήν, πράγματι, μεθοδικότητα την εξόντωσιν των Ισραηλιτών, αλλά και παντός άλλου μη συγκεντρυντός τα προσόντα των Αρίων, όπως τα διέγραφεν εις τα έργα του ο Βασέρ ντε Λαπουζ. Κουραστική, βεβαίως, η αναδρομή αυτή εις την Ιστορίαν, χρήσιμος, όμως, προς υπόμνησιν εις ωρισμένους.

[Το άρθρο αυτό είναι απόσπασμα από ευρύτερο άρθρο με τίτλο «Σοσιαλισμός και ρατσισμός ως σηκοινωνούντα δοχεία», από την Εστία, 20.9.1994]

Πίνακας Περιεχομένων

ΙΖ' Τόμου "Χρονικών"
(1993-1994, τεύχη 127-134)

ΠΙΝΑΚΑΣ ΤΕΥΧΩΝ

Τεύχος 127 (Σεπτέμβριος - Οκτώβριος 1993)
Τεύχος 128 (Νοέμβριος - Δεκέμβριος 1993)
Τεύχος 129 (Ιανουάριος - Φεβρουάριος 1994)
Τεύχος 130 (Μάρτιος - Απρίλιος 1994)

Τεύχος 131 (Μάϊος - Ιούνιος 1994)
Τεύχος 132 (Ιούλιος - Αύγουστος 1994)
Τεύχος 133 (Σεπτέμβριος - Οκτώβριος 1994)
Τεύχος 134 (Νοέμβριος - Δεκέμβριος 1994)

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ

Αλεξίου Θωμάς, 128/23*
Αλιβιζάτος Νίκος, 131/31
Αποστολάτος Γερ., 130/15
Βαρελλά Ευαγγελία, 128/25
Βασιλειάδης Ιων, 128/20
Γατανάς Χριστοφ., 134/11
Γιανναράς Χρήστος, 131/33
Γκάτσος Νίκος, 132/11
Γωνιωτάκη Ιωάννα, 132/14
Δουλιγερίδης Μιχάλης, 132/14
Ευθυμίου Μαρία, 133/19
Ευσταθιάδης Στάθης, 133/24
Ζαφείρης Χρήστος, 132/9
Ζέκεντορφ Μάρτιν, 130/12
Ζούμπος Γεωργ., 131/19
Καϊμης Τζούλιο, 134/13
Κακλαμάνης Απόστολος, 133/4
Καρατζαφέρη Ιωάννα, 133/24
Κατσόγιαννος Νεκτάριος, 127/23
Kay Richard, 134/7
Κούρκουλας Άλκης, 130/4
Κοψαχείλης Στέλιος, 130/5
Κωνσταντίνης Κανάρης, 134/15
Κωνσταντίνης Μίνως, 133/5
Λαζαρίδης Χρυσάνθος, 133/4
Λιάκος Αντώνιος, 134/2
Μαΐσης Μάριος, 132/12
Μαλεβίτσης Χρήστος, 130/19
Ματζάρ Βίκτωρ, 130/7

Μανριδερός Δημήτρης, 128
Μιχαήλ Γ.Ν., 127/26
Μορδεχάι Μύριαμ, 131/5
Ουνγκαρέτι Τζουζέππε, 134/17
Παπαδόπουλος Χρυσόστομος, 132/3, 133/8
Παπαζήση Θεοφανώ, 133/13
Παππακώστας Αδαμάντιος, 134/10
Πασχίδης Θωμάς, 128/4
Πετρονότης Αργύρης, 130/11
Πετρόπουλος Ηλίας, 131/3
Σανουδάκης Αντώνης, 132/16
Schoeps Julius, 127/3
Στάλιος Ζαφείρης, 130/20
Ταμβάκη Αγγέλα, 133/21
Τζανακάρης Βασίλης, 132/9
Τολεδάνο Ιακώβ-Μοσέ, 127/21
Thibaux Paul, 128/2
Τσινικόπουλος Δημήτρης, 130/21
Τσουνκάλας Κων., 131/30
Φούγιας Μεθόδιος (Μητροπολίτης Πισιδίας), 130
Φραγκοπούλου Γιάννα, 131/32
Χαρίτος Δημ., 131/2
Χατζηβασιλείου Βασ., 128/14
Χουμανίδης Λάζαρος, 134/3
Χριστιανόπουλος Ντίνος, 132/10
Wieviorka Annette, 127/9

* Ο πρώτος αριθμός αναφέρεται στο τεύχος και
δεύτερος στη σελίδα του συγκεκριμένου τεύχους.

Αλεξαντρινή (Τέχνη), 134/13
Αλίκη (πριγκίπισσα Ελλάδος), 134/7
Αντιιουδαϊσμός, 127/3
Αντισιωνισμός, 127/3, 130/7
Αντισιωνισμός, 130/7
Αρχιτεκτονική, 130/11
Άσμα Ασμάτων, 130/19
Βαρσοβία (Γκέτο της), 127/9
Βενιζέλος Ελευθέριος, 130/13

Βιβλία (παρουσίαση): Γεν. Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης “Ζωντανές Μνήμες - Το ήξερες αυτό;” 128/30, Τζούλιο Καϊμη “Ελληνικά Τοπία” 128/30, Αλμπέρ Κοέν “Σολάι” 128/30, Dominique Bona “Ramaïn Gary” 130/29, Ελένης Κουρμαντζή “Γιοσέφ Ελιγιά” 130/29, Γιομτόβ Γιακοέλ “Απομνημονεύματα 1941 - 1943” 130/29, Φραγκίσκος Αμπατζοπούλου “Το Ολοκαύτωμα στις μαρτυρίες των Ελλήνων Εβραίων” 130/29, Ευ. Παπαχρήστου - Πάνου: “Η νύχτα στον Δαυΐδ” 130/29, Δημ. Τσινικόπουλου, “Ποίηση στα λόγια του Ιησού” 131/34, Διαφόρων “Θεσσαλονίκη 1850 - 1918 η πόλη των Εβραίων και η αφύπνιση των Βαλκανίων” 132/18, Παν. Σιμωνά “Η αποστασία των Ισραηλιτών εν Σαττέιν” 133/25, Βασ. Λαζανά “Η ανθολογία Αρχαίων ελληνικών επιγραμμάτων του Μάξιμου Πλανούδη” 133/26, Γιάννη Σαλαπασιδή “Χρώμα πράσινο του αμύγδαλου” 133/26, Ραφαήλ Φρεξή “Η Ισραηλιτική Κοινότητα Βόλου” 134/21, Νίκου Πασχαλίδη “Μακεδονική Ρουλέτα” 134/21, Νέστορα Μάτσα “Γράμματα Ιωσήφ - κείμενα του διωγμού” 134/21, Μισέλ Φάις “Αυτοβιογραφία ενός βιβλίου” 134/21, Διονύση Μαγκλιβέρα “Σε εποχή πολυσήμαντη” 134/22.
Βλαβιανός Βάσος, 133/24
Canetti Elias, 133/23
Δημοτικά τραγούδια, 130/5
Διαθρησκευτικό Συνέδριο, 130/2
Διάφορα: Ονόματα “Δικαίων των Εθνών”, 131/33
Διστόμου (50 χρόνια από την καταστροφή του), 131/33
Δίκαιο (οικογενειακό) Εβραϊκό, 133/13
Δούκας Στρατής, 130/28
Εβραίοι (αξιωματικοί-οπλίτες Πολέμων 1940- '41), 128/9, 128/13, 130/25, 133/6
Εβραίοι (γενικά), 130/5, 130/11, 130/15, 130/25, 131/2, 131/3, 131/19, 133/19, 134/10, 134/20
Εβραίοι (τραπεζίτες), 131/22
Εθνική Αντίσταση, 127/18, 133/4
Ελληνισμός, 128/4, 130/2, 131/3, 132/3, 133/8

Επιστολές αναγνωστών: 128/29 Ερβ. Βόλφσων περί Βίτο Βελέη 130/28 Δημ. Γιαννακόπουλου, περί Ισραηλιτικής Κοινότητας Σμύρνης, Ααρών Ασέρ περί Μωϋσή Μεναχέμ Ασέρ, 131/34 Αλεξ. Καρίτη: αναμνή-

σεις για Εβραίους Θεσσαλονίκης, 132/16 Γερ. Αποστολάτου Βασ. Καράτζιου Γ. Κρίππα Ν. Σιδηρόπουλου και Κ. Χατζηγάκη επανόρθωση δημοσιεύματος για τα “Χρόνια της Κατοχής”, 132/16 Ν. Σιδηρόπουλου, περί Εβραίων και Χριστιανών στη Βέροια, 133/25 Α. Ράφτη: περί παραδοσιακών στολών του Σωματείου “Ελληνικοί Χοροί - Δώρα Στρατού”, Κ. Χατζηγάκη η σωτηρία του Βολιώτη Ισ. Βαρούχ από τον βουλευτή Τριζάλων Δ. Χατζηγάκη.
Ιεζεκιήλ (προφήτης), 130/21
Ιουδαϊσμός, 130/2, 130/3, 132/3
Ισραηλίτες, 128/4
Ισραηλιτική Κοινότητα Αθηνών, 128/20
Ισραηλιτική Κοινότητα Αλεξανδρείας (Αιγύπτου), 127/21
Ισραηλιτική Κοινότητα Αρτας, 134/15
Ισραηλιτική Κοινότητα Βεροίας, 131/5, 132/13, 132/18
Ισραηλιτική Κοινότητα Βόλου, 127/18, 133/6
Ισραηλιτική Κοινότητα Θεσσαλονίκης, 128/25, 131/22, 132/9
Ισραηλιτική Κοινότητα Ιωαννίνων, 127/21
Ισραηλιτική Κοινότητα Κερκύρας, 131/19.
Ισραηλιτική Κοινότητα Κρήτης (αφιέρωμα) 129, 132/16
Ισραηλιτική Κοινότητα Κω, 128/14
Ισραηλιτική Κοινότητα Σμύρνης, 127/26
Ισραηλιτική Κοινότητα Τριζάλων, 127/23
Ισραηλιτική Κοινότητα Χίου, 134/11
Leibovitz Yeshayahou, 133/23
Μαϊμονίδης, 134/3
Μακεδονία (Εβραίοι στη), 128/29
Ντάβιν Ρέι, 133/24
Ντρεΐφους Αλφρεντ, 130/26
Οθωμανική Αυτοκρατορία, 133/19
Ολοκαύτωμα, 130/12, 131/5, 131/30, 133/2-4, 134/7, (Μνημείο) 134/19
Ολοκληρωτισμός, 128/2, 130/28
Παλαιά Διαθήκη (τέχνη), 132/14, 133/21
Παλιές Φωτογραφίες: Τέσσερις νεαροί Εβραίοι στο “συνοικισμό 151” στη Θεσσαλονίκη το 1943 131/29. Γυμναστικές επιδείξεις στο εβραϊκό σχολείο Αθηνών το 1955-'60 132/17. Θεμελίωση του σχολείου στο Ψυχικό το 1955 133/26. Εκδήλωση της εβραϊκής κατασκήνωσης το 1956 133/26. Αφιξη στην Αθήνα Αρχιεπίσκοπου Παλαιστίνης Αβρ. Στραΐμπερ 134/22. Επιμνημόσυνη δέηση στην Αθήνα για τα θύματα του Ολοκαυτώματος το 1957 134/22.

Πεντζίκης Νίκος - Γαβριήλ, 130/28
Πόλεμος 1940, 133/5
Πράγα (γκέτο της) 130/20, 132/11
Ρατσισμός, 134/2
Τουρκοκρατία, 128/25

ENGLISH SUMMARY

of the Contents of Issue No 135

JANUARY - FEBRUARY 1995

- ✓ In a leading article entitled **Socialism and Racism**, Mr G. Alexiadis points out that Mussolini and, above all, Hitler started out from socialism and ended up with a racism which led to the systematic annihilation of the Jews.
 - ✓ Mr Spyros Karalis, in an article entitled **Christian Antisemitism**, points out that though Jesus Christ, his mother, Mary, and all the Apostles were exclusively Jewish, «nevertheless through the ages there developed in the Christian Church a fierce, fanatical and blind antisemitism which bordered on the most paranoid, demented and impassioned hatred against the Jewish nation».
 - ✓ **The Jewish Element in the Commercial and Industrial Chamber of Thessaloniki**, which this year celebrates its 75th anniversary, is examined in an article by Prof. E. Varella.
 - ✓ A personal experience from the **Holocaust of the Jews of Greece**, with events which took place in Agrinio (Western Greece), is described by Mr. S. Katsaounos.
 - ✓ The personality of the ingenious **Jewish Businessman Yakino Vital**, who was living in Cephalonia after 1830, is examined by Mr. A.D. Debonos.
 - ✓ A minute on the state of the **Jewish Community of Trikala** (Central Greece) in 1497, found in Constantinople in 1971, is discussed by Nicoara Beldiceanu.
 - ✓ **Biblical Art**, as it has found expression both in the West and in Israel, is examined in an article by Mr S. Kopsachilis.
 - ✓ A summary of papers of Jewish interest at the International Congress on **Macedonia and Thrace 1941-44: Resistance - Liberation**, held in Thessaloniki in December 1994, is presented by Bella Aaron.
 - ✓ The views of the distinguished writer **Max Nordau on the Greekness of Macedonia** are described by Mr. Dimitris Zanglis, from the book «Macedonia of the Aegean and the Yugoslavs».
- The issue ends with book reviews.

